
ISTITUTO DI
UNIVER. DI ROMA
FILOSOFIA
Pr.
1400
BIBLIOTECA

Bnc. Vabbugino

JOH. FRANCISCI
BUDDEI
EXERCITATIO
DE
CULTURA INGENII.

Ubi de necessitate, modis, ac rationibus Ingenii, Animique excolendi ac de fine & utilitate disciplinarum saluberrima Præcepta traduntur.

APUD FRIDERICUM VAN-ELLEN

HAGAECOMITUM
AN. 1765.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Ut maxime quae viam sternant sapientiae adipiscendae propaganda ac dilatanda esse cognoveram, ita factum est, ut sedulo diligenterque conquisita virorum doctorum opera, quibus aut mens erigitur, aut ingenium formatur, in lucem protrahère contenderem. Inter cetera vero quae prudens consilium juvare videbantur, plurimi facienda esse semper existimavi praeclara quaedam scripta Jo. Francisci Buddei, *ac eam praesertim quam nunc tibi oblatam gratulor* Διατριβὴν de Cultura Ingenii. *Multa ibi saluberrima praecepta de necessitate, modis, ac rationibus ingenii excolendi, ac de fine, & utilitate disciplinarum copiose edisseruntur, quae maximum uberrimumque fructum, & opportu-*

tunitates contineant. Quod si isthaec, atque hisce affinia, quae ingenium excolere possunt, fortius, atque efficacius perciperentur, nullus dubito quin ex vitiorum inter Eruditos occurrentium congerie, minus Litteraria Respubblica detrimenti caperet. Scilicet ex incomposita praeposteraque methodo studiorum, nebulones quique inclarescendi cupidine inflati & malesano oestro perciti, quoquo se vertant turpissime delabuntur, & rerum omnium ignorantia procaces, & turbidi, foedoque veterno demersi, blacterones, inaniloqui & Mirmillonum omnium improbissimi universam eruditionem deturpant, librorum colluvie inficiunt, quibusvis verae ac sincerae sapientiae Mystis fastidium creant, ac bonarum disciplinarum incrementis offendicula ponunt. Inde ex contempta Cultura Ingenii *nihil est quod ipsorum superbiam ac pedagogicum fastum deiiciat ac pudefaciat: Inde, ut cetera malorum semina, & incommoda praeteream, gliscit in diem fortius litterarum illa pestis, & labes, invidorum Sycophantarum scurrarumque perniciosa rabies, unde consummatae praemium sapientiae tristis invidia sit, nec impune cuiquam detur laudis excessisse limites. Obstupescas quot conviciis, dicteriis, calumniisque obtrectatores improbi adspergant*

bonae

bonae frugis Opera, Virosque doctos scommatibus proscindant, & plebeio futilique scribendi modo lacessant, ut magnis possint clarescere inimicitiis, dum tamen ii sint qui studia litterarum oderint, & quibusvis studiorum avocamentis distenti, gulae modo, modo aleae, illecebrisque aliis indulxerint, & ventri admodum fuerint dediti, partibusque ventri proximis. Horumce quidem hominum, qui Ingenii, Animique culturam *spreverint, exempla nolo longius arcessere, quae sane plena manu omnium temporum suppeditasset Historia; quum recens exemplum habeamus in libello* * *quodam, quem ignotus, immo nimis notus, cucullatus Midas* [*ex sanctissima, & omnibus nominibus veneranda sodalitate*], *in quo ad maturitatem pervenit tum divinarum, cum humanarum rerum ignorantia, altercandi libidine convulsus, petulans Sannio, & Phariseorum omnium Archimandrita, veluti munusculum in vulgus sparsit, ut cordatissimum Prudentiae Civilis scriptorem, ac defensorem simul Humanitatis acerrimum impeteret, & publicis execrationibus in illum concitatis de saxo tarpejo deiiciendum*

* Cui titulus = Note e Osservazioni sopra il Libro intitolato Dei Delitti, e delle Pene. Ven. 1765.

dum esse pronunciaret. Hoc quidem malesanum bipedis sinciput, ubique exemplum sit, & eorum viva imago vacerrarum qui Animi, & Ingenii *excolendi curam reiicientes, in optimos quosque intemperantius debacchantur, & profligato pudore calumniosa mendacia crepant. Etenim ex elegantia, ac brevitate [qua tantopere mihi aureum illud opus adprobatur, quod similes scriptores a se arceat] suborta fatuis hominibus obscuritas, copream excitavit, ut velut asinus ad lyram & sus ad Minervam, humanitatis oblitus, ac Religionis, succenseat Cl. Viri doctrinae ac scriptioni, quod aut ipse per summam fraudem impudentissimamque malitiam finxerit, aut quod delira mente somniaverit, nihilque susdeque mixtum non rapiat in occasionem, ut omnia atro sale conspergat, sententiasque dolo malo transvorsum raptas, seditiosus digladiator detorqueat in sensum asperiorem, ut exinde nigrae loliginis succum exprimat. Nae lepidum caput & litterariae fatuitatis exemplum, hoccine librorum quis unquam tam patientis sit stomachi, qui tam insulsas, tam prodigiose fatuas naenias sine bile revolvat? Ea vero unde nisi a despecta* Ingenii, Animique Cultura *proficiscuntur? Quisque enim qui veram studio-*

rum

rum viam non inierit, perditisque moribus, & rabida protervaque ignorantia gloriae inhiet, & sapientiae famam aucupari contendat, ea sane impuro ex pectore evomat, quae sibi damnum inferant, ac Litterariae Reipublicae dedecus ac molestiam ingerant. Vale, Lector benevole, & aequi bonique consulas precor, quidquid de edendis Doctorum Virorum operibus meditor.

IN-

INDEX CAPITUM.

IO. FRANCISCI BUDDEI

EXERCITATIO

DE

CULTURA INGENII.

Σύνοψις

Homo ad aliorum commoda promovenda natus eſt, §. I. Quod facere nequit, niſi animum bonis artibus excoluerit, §. II. Hoc ipſo aliis melius inſeruire poteſt, quam opibus, quippe quae caducae ac inſtabiles ſunt, §. III. Quod homo ad hoc obſtringatur, probatur ex eo, quod Deus velit eum eſſe felicem, §. IV. Idque ad omnes omnino homines pertinet, §. V. Idem demonſtratur ex eo, quod in alios iniurius ſit, qui animum ſuum non excolit, §. VI. Duplex ingenii cultura explicatur, & quo pacto eruditi, quo pacto ceteri animum excolere debeant, oſtenditur, §. VII. Ingenium quid? §. VIII. Num cultura indigeat? §. IX. Haec cultura in quo conſiſtat, itemque quibus partibus abſolvatur eruditio? §. X. Reiiciuntur atque removentur hinc artes vanae atque inutiles: ſpeciatim de poeſi diſquiritur, §. XI. XII. de aſtrologia, §. XIII. XIV. XV. XVI. de theologia ac philoſophia ſcholaſtica, §. XVII. Quasdam artes excolendas quidem eſſe, ſed evitandum in illis eſſe exceſſum, demonſtratur, ſimulque de arte critica diſſeritur, §. XVIII. Unam eruditionis partem altera eſſe praeſtantiorem docetur, ſimulque, quae linguae latinae praeſtantia ſit & utilitas, inquiritur, §. XIX. Redarguuntur, qui certam artem ac diſciplinam ultra quam decet, laudibus extollunt, §. XX. Utilia ſaltem & neceſſaria addiſcenda eſſe, denuo inculcatur, §. XXI.

§. I.

BUDDEUS N On sibi soli natum hominem editumque in lucem esse, constans, iustisque rationibus suffulta, virorum sapientissimorum est sententia. Natura ad colendam cum aliis societatem compellit omnes exstimulatque. Nec temere, ipso Tullio (1) iudice, quisquam reperitur, quin magna felicitatis parte, modo cum aliis esse, doloremque non minus quam laetitiam cum iis communicare sibi liceat, carere, quam cum infinita etiam voluptatum abundantia in solitudine vitam agere malit. In quo si quis providam divini Numinis curam non perspiciat, nec inde aestimet rite, nae! eum inertem plane, ineptumque rerum omnium existimatorem esse oportet. Subveniendum ita quodammodo erat, qua omnes obruti tantumque non oppressi simus, miseriae, quae tanto conspectior est, acerbiusque hominem urget, quanto ab aliorum remotior est consortio, eorumque magis auxilio est destitutus. Atque ut quisque iucundam sibi acceptamque aliorum operam, qua ut commode feliciterque vitam transigere possit, efficiunt, esse sentit: ita rursus, nisi mortalium ingratissimus esse velit, fateatur necesse est, se ut non minus prompte ut & aliis inserviat, eorumque commoda promoveat, eadem lege compelli. Idque eo magis quod, quo se aliis praeferat, indeque deteriores ceteros, se meliorem reputet, per naturam non habeat.

§. II. Ast, qui promovebit aliorum commoda, qui nec sua intelligit, nudusque & expers est eorum omnium, quae ad bene beateque vivendum scitu sunt necessaria? Quale consilium deliberanti dabit, qui ipse consilii est inops? Num viam ad sapientiam pandet, qui ob in-

[1] *De finibus lib. III. n. LXVI. p. m.* 118.

insipientiam inscitiamque omnium provocat commisera-tionem? Perinde profecto hoc esset, ac si quis a paupere divitias, aut sanitatem ab aegroto postularet. Sapientissimus Imperator (1) hominem *κατὰ φύσιν ζῶον κοινωνικόν* vocat, eiusmodi animal, quod per naturam ita sit comparatum, ut aliis quid impertire & cum iis communicare debeat. Ast quid impertiet aliis, qui omnium rerum sapientiaeque & doctrinae inops, ab aliis semper, quo utcumque vitam toleret, efflagitare necesse habet, tantum abest, ut habeat, quod impertire possit. BUDDEUS

§. III. Contra; quanta omnes maximo sibi beneficio obstringendi facultate pollet, qui ut animum ad omnem honestatem erudivit ipse, ita quo pacto alii erudiri queant, ostendere illis & demonstrare, vel suo ipsius exemplo valet. Et vero unicum insuper hocce in nostris viribus, ad aliorum promovenda commoda, natura posuisse videtur. Opes enim divitiaeque quoto cuique obveniunt, ut iis inseruire aliis queat? Fortunae haec vocantur munera, ut demonstretur, neutiquam, ut eas possideamus, penes nos semper stare. Non magis tamen retinere eas, utut velimus, possumus, omnemque rursus aliis inserviendi cum iis amittimus facultatem, nisi, qui amitti nequit, doctrinae & sapientiae thesaurum nobis comparaverimus. Ingenii dotes, veraque sapientia, haec est, quae nec flammas, nec undas timet.

Nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis (2).

§. IV. Est vero & aliud, quo idem non tam suaderi, quam demonstrari possit, argumentum: Deum

A 3 sum-

[1] *M. Aurel. Antoninus de se ipso ad se ipsum lib. V.* §. *XXIX.*
[2] *Ovid. lib. III. Trist. eleg. VII.*

BUD- ſumme bonum, aeque ac ſumme felicem, non poſſe non
DEUS velle, ut homines identidem felices ſint, & ab omni miſeria quam longiſſime removeantur, nemini dubium eſſe poteſt. Felices autem non erunt, niſi intelligant miſeriam ſuam, fontemque felicitatis omnis cognitum atque perſpectum habeant, teneantque rationem, ex miſeriis, quibus circumfuſi ſunt, eluctandi. Πολλῷ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει, ait alicubi Sophocles, *ſapere ad beatitudinem praecipuum eſt*. Si ergo miſeri eſſe nolint, voluntati contra divinae morem gerere, beatique & felices eſſe cupiant, ſapere diſcant, quiſque pro ingenii ſibi conceſſi modulo, ſive, quod perinde eſt, ingenium colant.

§. V. Atque ut communis eſt omnibus, quae mortalium pectoribus inſidet, labes; omnes enim, ut recte Tullius (1) pronunciat, ſimul atque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continua pravitate & in ſumma opinionum perverſitate verſamur: ita omnibus ex aequo incumbit colendi ingenii neceſſitas, ſi ex ſuis emergere miſeriis cupiant. Non aetas igitur, non ſexus, non dignitas, nec divitiae, aut paupertas, ab hoc officii genere abſtrahere quenquam aut poſſunt, aut debent. Non hoc volo, omnes ſine diſcrimine litteris operari debere, ut eruditorum orbem, iam ceteroquin ſatis civium copia laborantem, novis hoſpitibus compleam, eiuſque pomoeria, quae nunc demum coarctanda eſſent, extendam: ſed unumquemque mortalium eo uſque animum erudire debere, ut & ſuae ſalutis habere rationem, & utile inſuper communis, quae inter omnes intercedit, ſocietatis, membrum ſe praebere poſſit. Illud quidem ut obtineat neceſſe eſt, ut quae ſive recta ratio, ſive cumprimis divina revelatio de Numine, hominumque cum eo

[1] *Tuſc. Qu. lib. III. p. m. 207.*

eo coniunctione, quae humanae felicitatis summa, & quoddam veluti centrum est, de animo vitiis expurgando, omnibusque mediis, ut istius boni, quod omnes navibus atque quadrigis expetere deberent, tandem compotes fieri queamus, tradit, accurate discat. Nec sublimia haec adeo sunt, aut supra mortalium intellectum posita, ut rudioribus obtusiorique ingenio praeditis ardua nimis & inaccessa credi debeant: quin facilia sunt, per summam divini Numinis gratiam, & in medio posita, ut, nisi pravitas mensque laeva, nihil, quo minus ad metam perveniamus obstet. BUDDEUS

§. VI. Posterius eo comparatum est, quod eiusmodi arte excolendus perpoliendusque animus sit, ex qua ad alios rursus aliquis redundare fructus possit. Nec in se saltem, sed in alios quoque iniurii sunt homines ignavi, qui honesta arte animum non imbuunt, indeque sibi ipsis molesti, aliis graves animam pro sale habent, ne putrescant. Idque non una ratione. Namque primo quidem fructu, quem omnes percipere potuissent, si artem quandam didicissent, eos privant. Deinde cum ignaviam utplurimum presso pede sequatur paupertas, graves aliis atque molesti sunt, bonis aliorum labore partis sustentari cupientes. Denique & ipsi, facultate, aliis praeter culpam forte suam cum extrema inopia colluctantibus, aliquid impertiendi destituuntur, frustra ut inculcetur eiusmodi homini, laborandum illi, ἵνα ἔχῃ μετα διδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι (1).

§. VII. Ceterum cum magna sit ingeniorum diversitas, nonnullos sub feliciori veluti sidere natos, mentis perspicacia aliisque dotibus ceteros multum superare videmus. Atque istis, ut non frustra praestantiores animi dotes obtigerunt, ita cumprimis ad hoc eas sibi a Deo

 con-

[1] *Eph. IV.* 28.

BUDDEUS concessas facile intelligunt, ut ad artes scientiasque animo complectendas, aliisque rursus tradendas, easque aut inveniendas, aut inventas perficiendas, quae praestantius subtiliusque ingenium requirunt, majorem tamen etiam utilitatem quam ceterae secum coniunctam habent, animum, ea qua decet cura, atque sollicitudine adiungant. Cuiusmodi istae artes sunt, quas liberales, itemque ingenuas, vocamus, & a quibus eruditorum doctorumque nomen titulumque homines referunt. Ad eas itaque perdiscendas cum praecipua quadam ratione ingenii cultura opus sit, ista quidem est, de qua praecipue in praesenti sumus solliciti. Saepius nimirum contingit, ut qui in litterarum studia magno animo se dare secum constituerunt, inanes sterilesque quasdam artes sectando, quae tamen splendido utplurimum titulo superbiunt, nubes & inania prensent. Alii autem, cum per naturae aut fortunae conditionem, ad aliud vitae genus aptissimi essent, infelici conatu, sed magno cum strepitu nihil agunt, suamque sibi adaugent miseriam: nonnulli denique eiusmodi ingrediuntur viam studia tractandi, quae ad praecipitia eos citra ambages ducat. Tam multiplici itaque ratione cum hic aberretur, operae pretium fuerit, officii nostri rationes circa culturam ingenii uberiori commentatione edisserere.

§. VIII. Ut ab ipso autem ovo rem ordiamur, nec quicquam praetermittamus eorum, quae ad caussam accuratius disceptandam pertinent, in quo ingenii haec cultura consistat, paucis exponemus. *Ingenii* nimirum vox, ut omnibus quotidie in ore est, ita pauci vim eius capiunt. Ipsi philosophi in eo describendo in varias abeunt sententias. Nimirum varias in mente hominis esse, potentias sive facultates, notum omnibus est. Praeter eam enim, qua bonum appetimus, quam voluntatem vocant,

cant, intellectu etiam gaudemus, eoque tum puro, tum spiritibus animalibus utente, sive impuro, ad quem imaginativa vis cum memoria sensuali spectat. Nonnulli itaque 1 omnes istas facultates, intellectum videlicet purum, vim imaginandi & memoriam sensualem, sive aequatae harum facultatum inter se vires sint, sive diversae, ingenii voce comprehendunt. Unde nec illis, qui iudicio excellent, imaginativa licet & memoria destituti, ingenium denegant. Rursus 2 alii solam imaginativam facultatem *ingenium* dicunt: indeque poetis velut per eminentiam quandam ingenium tribuunt, quod hi *εὐφαντασιώτατοι* sint, hoc est, imaginandi vi prae ceteris polleant. Nec raro audias eiusmodi voces: virum quidem istum iudicio acri & excellenti esse, ingenium tamen frustra in eo requiri. Quod aliter quam de imaginativa facultate capi nequit. Denique 3 nonnulli non tam ipsas facultates mentis, aut unam earum, quam virtutes, & perfectiones, aut omnium, aut unius facultatis, *ingenii* voce designant. Sane si facultates omnes spectes, nemo mortalium sine ingenio erit, nisi ipsa mente simul eum privare velis: sed si usum huius aut illius facultatis, aut vel omnium, vel quarundam, aut unius perfectionem hac voce designes, plurimi profecto ingenii defectum palam prodent, tantum abest, ut eum dissimulare queant. Atque hasce facultatum mentis perfectiones intelligunt, qui ingenium aut cum Aristotele (1) *per vim animi perveniendi ad finem propositum*, aut cum Isidoro per *naturalem sapientiam*, definiunt, aut mentis solertiam, quam Graeci *ἀγχίνοιαν* dicunt, dexteritatemque percipiendi, cum iudicio & memoria te-

BUDDEUS

naci

[1] *Vid. quae ex Olivarii dissert. de ingenio refert Io. Baptista du Hamel de corpore animato lib. I. Cap. V. T. II. opp. p. 504. seqq.*

BUD- naci ad ingenium requirunt. Nec aliud, quam praestan-
DEUS tiam nobilitatemque ingenii indicavit Plato, dum illud *cor animae* vocavit, aut Cicero, dum *decus hominis* dixit. Idem Cicero (1) multas eiusmodi perfectiones velut uno fasce complectitur, cum docilitatem, memoriamque huc refert: *quae fere omnia*, inquit, *appellantur uno ingenii nomine*, *easque virtutes qui habent*, *ingeniosi vocantur*. Nos autem ut citra ambages provehamur ingenii voce hic omnes mentis facultates antea commemoratas intelligimus, prout aut omnibus, aut quibusdam, aut saltem una earum perfectionum per naturam gaudent, ut ad litterarum studia tractanda homo non sit inidoneus.

§. IX. Praeclare ut multa alia, ita hoc quoque Hippocrates (2) dixit, ingenium hominis perinde se habere ad scientias, uti se ager habet ad semina. Ager itaque, licet per se foecundus aut frumenti feracissimus sit, nisi colatur, semenque velut utero suo concipiat atque concludat, fructus non dabit: ita & ingenium quantumvis praestans & excellens, nisi diligens cultura accedat, doctrinisque liberalibus conseratur, non est, quod praeclarum eruditionis fructum ab eo exspectes. Atque hoc M. Tullius Cicero (3) innuit, dum *subacto mihi*, inquit, *ingenio opus est*, *ut agro non semel arato*, *sed novato & iterato*, *quo meliores foetus possit & grandiores edere*. Alibi autem (4) animi cultum *quendam humanitatis cibum* vocat. Equidem rursus tantum derogare culturae ingenii idem videtur, quantum naturali praestantiae ac bonitati eius tribuit, in oratione pro Archia Poe-

[1] *Lib. V. de finibus n. XXXVI. p. m.* 149.
[2] *Vid. Ianus Huartus in scrutinio ingeniorum cap. III. p.* 79.
[3] *Lib. V. de finib. n. XIX. p.* 135.
[4] *Lib. II. de oratore c. XXX. add. Guilielmus Budaeus de stud. instit.* §. *XV. p.* 22. *ex edit. Thomae Crenii.*

Poeta (1): *Ego multos homines excellenti animo atque virtute fuisse, & sine doctrina naturae ipsius habitu prope divino per se ipsos & moderatos & graves extitisse, fateor: & illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam*. Sed statim subiungit ipse Cicero: *atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tunc illud nescio quid praeclarum ac singulare solere existere*. Ita sane se res habet. Sunt quaedam ingenia suo pretio commendata, qualia summis illis extemporaneae orationis artificibus contigerunt, quos apud veteres quoque extitisse legimus. Apud hos enim Prodichus Chius, Carneades, Chrysippus, Protagoras, Gorgias Leontinus, aliique ex sophistarum gente, hoc maxime celebrabantur nomine, quod de quolibet argumento mirifica & incredibili ingenii celeritate differere in utramque partem parati essent. Quam dicendi ubertatem, facilitatemque, indolis ingeniique felicitati eos debuisse uti manifestum est, ita quis est, qui dubitet, tanto maiorem unumquemque illorum doctrinae ac eloquentiae laudem relaturum fuisse, quanto diligentius artibus bonis mentem ingeniumque excoluisset. Hoc ergo & Cicero sibi voluit, quod medicorum facile post Hippocratem princeps, Galenus (2), dixit. Hic enim, cum septem velut praeparationes in adolescentibus requirat, antequam altioris Philosophiae penetralia subeant, naturam, hoc est, naturalem ingenii indolisque bonitatem, quam Aristoteles (3) subtilitatem quandam ingenii vocavit, primo loco in iis desiderat. Galeno accedit BUDDEUS

[1] *Cap. XV.*
[2] *De constitut. art. cap. VI.*
[3] *Problem. sect. XXIX. problem. VII.*

BUD-DEUS cedit Gabriel Naudaeus (1), cuius hac de re laude omnino digna est commentatio. Rem omnem autem paucis ita complectitur: *Non parum refert, utrum quis ad istbaec Musarum sacra naturam adferat Palamedis aut Thersitae, Aristotelis aut Margitae, Ciceronis aut Bambalionis. Quoniam, nisi probe a natura adfectus sit animus, [qui scientiarum omnium ager est] sed contra sit ingenium bebes, iudicium immaturum, fallax memoria, vix ac ne vix quidem semina sapientiae poterit concipere.* Sed recurret infra locus hac de re exponendi uberius.

§. X. Ager porro quantumvis ferax atque foecundus, speratum tamen denegabit fructum, generoso ni conseratur semine. Multum quoque profecto interest, quibus doctrinis artibusque animus imbuatur; eaque adeo de re dispicere, prima haud immerito circa ingenii culturam cura est. Eruditionem id vulgo vocare solent, quod ingeniis impertiendum, cumque iis communicandum est, hac voce complexum multarum artium atque scientiarum designantes (2). Nonnunquam tamen & ipsa cultura & expolitio ingeniorum hoc nomine venit, cum quasi poliuntur, ut vir quidam eruditus (3) loquitur, sive formas aut habitus acquirunt faciles, quibus ad finem suum promte & decenter accommodentur. Nos priori insistemus significationi, utque edoceamur, quodnam demum sit, circa quod ingenium se occupare debeat, eam demum divinarum humanarumque rerum notitiam, quae ad humani generis usum atque felicitatem est comparata, eruditionis nomen titu-

[1] *In syntagm. de studio liberali cap. IV. p. m.* 584.
[2] *Vid. Gerbardi Io. Vossii dissertat. de ratione studiorum, parte priori, qua tradit, quibus disciplinis perfecta consistet eruditio cap. II. seqq.*
[3] *Petrus Poiret de erudit. solida &c. lib. I. part. I. p.* 5.

tulumque promereri, contendimus. Colendum nimirum poliendumque ingenium esse, supra demonstravimus, ut nostrae saluti pariter ac aliorum commodis consulatur. Quod qui fieri possit, si circa vana, ludicra, & inutilia, puerorum instar haereamus, non video. Facessant itaque procul, & ceu spurium atque infelix semen reiiciantur omnes illae artes atque scientiae, quae, ad ostentationem comparatae, suis cultoribus acerbam temporis male collocati poenitentiam imponunt. Utiles autem atque salutares dum ad perficiendam eruditionem requiro, quid velim, nemini temere obscurum esse potest. Magna & infinita hominum est miseria: mentem vitia vexant, morbi affligunt corpus; huic cum summa rerum omnium inopia est confligendum: illum aliorum iniuriae miserum reddunt: & quis omnia calamitatum enumerabit genera? Si quae ergo ars aut scientia est, quae aut vitiis expurgat animum, aut morbos corporis pellit, aut contra improborum insultus atque iniurias innocentem tutatur, aut domesticae vitae instituta inventis suis feliciora commodioraque reddit, vel ad omnes hasce artes felicius addiscendas viam munit, animumque praeparat, eam eruditionis partem esse lubens agnosco. Nec opus esse existimo, a vera eruditione secernere falsam, cum haec plane ne digna quidem sit, quae eruditionis titulo superbiat. Novi etiam, qui a litteris inutilibus pariter ac inanibus, elegantes ac curiosas distinguunt. De qua re ita statuo: si istae litterae, quas elegantes & curiosas vocant, ad alendam ambitionem, aut molles effoeminatosque animos permulcendos, ut fieri solet, saltem sint comparatae, nec aut per se commodis humani generis promovendis inserviant, aut artibus, quarum utilitas manifesta, ministrent, eas pro verae eruditionis parte habere nequeo, fugiendasque potius

BUDDEUS

tius

BUD- tius censeo, tantum abest, ut ullum illis statuendum sit DEUS pretium. Contra si abstrusiores quidem sint atque supra vulgi captum positae, aut ad delectandum, mentemque suavitate summa perfundendam, magnam quidem vim habeant, simul tamen aut ad vitia expellenda subigendaque aliquid conferant, aut alia ratione in commodum humani generis cedant, tanto maiori laude harum artium cultores dignos censeo, quanto plures maioresque illis superandae sunt difficultates.

§. XI. Iuvabit ordine eas perlustrare artes scientiasque, quas fugere & evitare decet, ut contra, quas amplecti & consectari unumquemque fas sit, palam inde fiat. Primo itaque in hanc classem ordinemque refero eas artes, quae non tantum per se vanae & inutiles sunt, sed insuper animos ita corrumpunt, ut vitia facilius admittant, quam virtutes. Si, quod nonnulli (1) de poesi asserunt, *artem hanc non in aliud inventam esse, nisi ut lascivientibus rythmis, syllabarum numeris ac ponderibus, nominumque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis mendaciorumque centonibus decipiat animos, eam esse architectricem mendaciorum, & cultricem perversorum dogmatum*, eam vel primo hic commemorandam loco esse, nemo dubitaret. Magnopere etiam errarent, qui cum Platone poetarum genus divinum, eosque Numinis interpretes esse, contenderent. Et sane non videtur secus se res habere. Quorsum enim omnis ille poeticae facultatis apparatus comparatus est? quorsum tot flosculi, tot ambages, tot figmenta spectant? Ad permulcendas aures, ad delectandum, mentesque molles & effoeminatas voluptate qua-

dam

[1] *Vid. Henricus Cornelius Agrippa a Nettersheim de incertit. ac vanit. scientiarum cap. III. p. 29.*

dam perfundendas. Athenienfis ille hofpes apud Platonem (1) poetas multa perturbare, ac fine ratione commifcere, ac rifum movere dicit: Orpheufque fignificat, poetas inprimis delectationis gratiam venari (2). Ergo ad titillandos animos ars tota eft comparata. Nec video, an Plato (3) culpari poffit, quod poetis in fua republica ius civitatis non concefferit, cuius inter alia & hanc rationem affert, quod concitatos affectus crebro imitetur poeta. Ita nimirum eft, fi affectus morefque hominum, in variis vitae generibus conftitutorum, & variis affectibus agitari folitorum, rite exprimere cupit poeta, neceffe eft, ut ipfe velut eiufmodi affectus atque mores induat. Hinc & furor ille & ἐνθυσιασμὸς poetarum, quem Horatius (4) *infaniam amabilem*, vocat & de quo alibi (5): BUDDEUS

- - - *Excludit fanos Helicone Poetas*
Democritus. .

qui nihil aliud eft, quam vehementior affectuum concitatio, ut extra fe ipfum effe, in alienifque vivere fenfibus, & immorari perturbationibus, poeta videatur (6). Concitant ergo poetae affectus, in quibus fedandis & componendis, quae vitiis hominum medetur, philofophia unice occupata eft. Atqui credas, hominem iftum impurum atque lafcivum non effe, qui carmen pangendo impuros atque lafcivos induit affectus? Ut taceam,

quam

[1] *Lib. II. de legib. p.* 526.
[2] *Add. Ludovicus Coelius Rhodiginus lect. antiqu. lib. IV. cap. I.*
[3] *Lib. X. de repub. p.* 832.
[4] *Lib. III. carmin. ode IV.*
[5] *Art. Poet. v.* 195.
[6] *Add. Morhofii differtat. de enthufiafmo five furore poetico, in differtationibus eius academicis p.* 71. *feqq.*

quam istud recte rationi veraeque virtuti, adeoque hominum felicitati adversetur, deliberato consilio in pravos animum affectus incitare atque compellere. Porro habere poesin & hoc incommodi putant, quod, qui semel animum ad eam adiecerunt, vix rursus, amabilis insaniae dulcedine capti, inde se expediant, omneque adeo vitae tempus in nugis ac naeniis transigant. Considerans illud M. Aurelius Antoninus imperator (1) gratulatur sibi, quod magnos in poetica arte non fecerit progressus. A diis, inquit, & hoc accepi, *τὸ μὴ ἐπὶ πλέον μὲ προκόψαι ἐν ῥητορικῇ, καὶ ποιητικῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύμασι, ἐν οἷς ἴσως ἂν κατεσχέθεν, εἰ ἠσθόμην ἐμαυτὸν εὐόδως προϊόντα*: *quod magnos in rhethorica, poetica, reliquisque studiis progressus non feci, quae me fortassis plane detinuissent, si me feliciter proficere sensissem*.

§. XII. Cum primum inventa poesis esset, colique coepisset, gravissima Philosophiae tradebat dogmata.

- - - Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis, secernere sacra profanis,
Concubitu probibere vago, dare iura maritis;
Oppida moliri &c. (2)

Atque haec tum praecipiebat,

Honor & nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit.

Nimirum nonnulli de rebus divinis verba faciebant, Orpheus & Amphion: naturae mysteria pandebant alii, ut

[1] *Lib. I. §. XIV.*
[2] *Horatius de arte poet. v. 396. seqq.*

ut Empedocles, Aratus, Palaephatus, & inter Latinos, Bud-
Lucretius. Alii mores hominum formabant, idque tum deus
aperte, tum lepidis commentis hunc in finem excogitatis. Nec profecto vituperandum hoc adeo videtur, cum rudiori ſeculo auſtera Philoſophiae praecepta, poetica iucunditate temperata, admitterent facilius homines, altiuſque animis infigerent. Ita profecto eſt, philoſophia

Grata parum, nec ſpecioſa Dea eſt,

adeoque

Lenibus attentas numeris defluxit in aures
Mollius.

Diſſimulanda itaque & quodammodo emollienda fuit, ne primo ſtatim adſpectu deterreret homines, atque fugaret. Nec nefas fuerit demulcere animos, & voluptate honeſta perfundere, cum ſimul illorum ſalus, felicitaſque, ſapientiae illis proponendo praecepta, promoveatur. Quemadmodum nec medicus, quod reprehendi debeat, committit, ſi ingratum medicaminum ſaporem dulcedine temperet, nauſeaeque aegroti hac ratione ſubveniat. Atque in iſto quoque poeſeos genere, ut aut rariores, aut minus vehementes affectus adſunt, ita, ſi vel maxime vehementiori affectu concitati inſurgant, culpandum hoc minime eſt. Nec enim quivis in vitio ponuntur affectus: nonnulli, ſi non laudem, ſaltem excuſationem promerentur. Sanctiſſimum omnium, qui unquam vixerunt, regem atque vatem Davidem, non pedeſtri ſermone incedentem, ſed ſaepius graviori vehementiorique affectu, & divino afflatu, perculſum commotumque, mox Numinis canere laudes, mox inſectari improbos, mox crimina profiteri, adeoque ſubinde triſtem atque moerore confectum, interdum laetantem

BUDDEUS & exultabundum, indignabundum etiam, & sanctissimo zelo ardentem merito admiramur. Hunc ergo pariter damnabit, qui poetas ob id, quod affectibus subinde inflammentur, iure civitatis in orbe erudito excidere putat. Ita proinde statuo, poesin, si rite & caute exerceatur, nec reiiciendam aut damnandam, nec suo loco, quem hactenus in orbe erudito obtinuit, deturbandam esse; ast si libidinis saltem, aut ambitionis, aut petulantiae sit instrumentum, ut profecto hodie haud raro est, satius longe esset, hanc artem ignorare penitus, quam ea & se & alios misere perdere. Ceterum quae Theodorus Parrhasius (1) contra poesin atque poetas disputat, ad hominum, saltem arte hac pariter ac poetarum lectione abutentium, vitia perstringenda pertinent, artem ipsam non feriunt, in quibus nos adeo non sibi refragantes habet, ut in multis sententiae eius lubentes subscribamus. Sed videant hac de re, quorum interest, ea omnia, quae poetis obiiciuntur, accuratius ab illis amoliri.

§. XIII. Rectius forte in exemplum hic proponitur astrologia, quam ad fallendos incautos unice comparatam esse, nonnulli existimant. Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, astrologos vocat Cornelius Tacitus (2). Et quis astrologos, nisi ipse astrologus sit, non damnat? etiam ex iis, qui eorum praedictionibus delectantur. Egerunt hoc certatim viri docti, ut astrologicae artis vanitatem demonstrarent, & integris quidem operibus Hieronymus Savonarola (3) & Ioannes Picus Mirandulanus (4), aliique quibus Ioan-

[1] *In Parrhasianis T. I. p. 1. seqq.*
[2] *Lib. I. hist. cap. XXII. n. 2.*
[3] *Adversus astrologiam divinatricem.*
[4] *In lib. XII. adversus astrologos.*

annes quoque Sarisberienſis (1), Daniel Bartoli (2), BUDDEUS
Benedictus Pererius (3), Paulus Merula (4), Gerhardus Ioannes Voſſius (5), Petrus Gaſſendus (6), & quos Gisbertus Voetius (7) recenſet, ſuffragantur. Addere his & alios poſſem, ſi auctoritatibus res confici poſſet. Sed tum quidem dubius omnino certaminis huius, atque anceps futurus eſſet eventus, cum & ex Graecis, & Arabibus, & Latinis ingens facile illorum exercitus cogi poſſit, qui aſtrologiae cauſam tuendam ſuſceperunt. Et quid non molitus eſt Ioannes Baptiſta Morinus (8), ut veritatem ac certitudinem huius artis evinceret, ac ſtabiliret? Sed audiamus potius rationes, quibus labefactare infirmareque hanc artem illi ſolent, qui eam ut vanam atque incertam reiiciunt. Sideribus quidem cunctis, cumprimis, planetis, magnam in haec ſublunaria agendi vim efficaciamque ineſſe, praeſertim quod ad ſolem & lunam attinet, concedunt, cum ipſa hoc doceat experientia. Non tamen aliter hoc capiunt, quam quod lumen, calor, motus ſolis, aëriſque mutatio, aut influxus alius a luna proficiſcens, corpora quodammodo afficiat, magis, aut minus, pro corporum aliarumque περιςάσεων ratione. Aſt quod omnes planetae tali vi polleant, ſpeciatim, quod Saturnus frigefaciat, Mars exſiccando urat, & quae ſingulis porro operationes tri-

B 2 bui

[1] *Lib. II. Policrat. cap. XIX.*
[2] *In operibus moralibus part. III. lib. II. c. X. ſeqq.*
[3] *Lib. II. commentar. in Geneſ. & in libris adverſus fallaces & ſuperſtitioſas artes magiae, onirocritices, & aſtrologiae iudiciariae.*
[4] *Lib. II. Cosmographiae generalis cap. XVI.*
[5] *Theologiae gentilis lib. II. cap. XLVIII.*
[6] *Lib. VI. Phyſ. ſect. II.*
[7] *In diſſertat. de prophetia.*
[8] *In aſtrolog. Gallica, propriis principiis & rationibus ſtabilita.*

BUD-DEUS bui solent, cumprimis autem, quod non solum corpora sublunaria, hominumque vita, salus, interitus, sed mentis quoque decreta, consiliave, fortuna hominis secunda & adversa, regnorum civitatumque incrementa, decrementa, mutationes, eversionesque hinc pendeant, id vel unico demonstrari posse argumento inficiantur (1). Rationem insuper manifeste repugnare dicunt, cum ob distantiam, aliorumque siderum, maiori vi in haec sublunaria agentium, interpositionem, plerorumque planetarum operatio in haec inferiora aut nulla, aut non sensibilis esse possit, tantum abest, ut, quae cuiusvis operatio sit, pervestigari ac determinari queat. Totum praeterea astrologicae vanitatis apparatum, signa zodiaci, domusque planetarum, aspectuum virtutem & efficaciam, & cetera otiosorum, ut putant, hominum commenta, lubrico, quin nullo inniti fundamento contendunt: iisque adeo proscriptis, omnem artem ut domum, subtractis fulcimentis, corruere autumant. Illud autem oppido lepidum esse aiunt, quod ex illis siderum aspectibus futura canant, qui tempore nativitatis fuere, cum rarissime momentum temporis, quo quis natus est, cognitum & perspectum habeant. Itemque quod causas proximas, a quibus mores hominum progignuntur, parentum naturam, sobolis nutritionem, educationem, aerisque circumfusi conditionem, supine & secure praetervolent, ut eo tutius ab astris fata hominis accersant. Addunt denique, recentiores Ptolemaeum & Arabes stolide sequi, quorum tamen praecepta nostro climati haudquaquam conveniant.

§. XIV. Fatentur quidem, cum semper sibi ipsi faveat superstitio, nec hisce hominibus deesse, quibus cre-

[1] *Vid. Io. Christophori Sturmii dissertatio de influxu siderum cap. II. in philosoph. eius eclectica p. 630. seqq.*

credulis vanissime artis admiratoribus caliginem obiiciant. Ad experientiam enim omnes provocare, ad eam ceu ad sacram confugere ancoram. Sed opponunt illud Ciceronis (1) *quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic Caesari a Chaldaeis dicta memini: neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum: id mihi per mirum videatur, quemquam extare, qui etiam nunc credat iis, cum praedicta quotidie videant re & eventu refelli*. Nonne, inquiunt, nobis permirum videretur, in tanta litterarum bonarumque artium claritate, post tot astrologorum fraudes detectas, nihilo secius reperiri, qui vento pasci velint, carduisque delectentur? Desinant ergo, ita pergunt, nobis illud occinere: evenire tamen interdum, quae divinatores illi praedicunt: cum enim multo plura sint, quae non eveniant, cur incidisse eos casu in veritatem, non arbitremur? Ita quidem astrologorum censor acerrimus Picus Mirandulae Comes (2) colligit, additque: *Quid quod nulla est ars tam anilis, tam vanae superstitionis, quae non eodem argumento vera comprobetur: quia aliquando scilicet accidat, quod ex ea praedictum sit. Quare dicant mihi, qui ratione ista moventur: putentne omnem artem divinatricem veram, an multas potius vanas & falsas? si multas falsas, probabo ego istas veras eodem argumento. Si omnes veras, pugnantia eos credere demonstrabo, quia de iisdem rebus, diversae artes divinatrices, idem non respondent*. Exempla porro Petrus Gas- BUDDEUS.

[1] *Lib. II. de divin. n. XCIX. p. m.* 400.
[2] *Contra Astrologos lib. II. cap. II.*

BUDDEUS Gassendus (1) collegit, quae astrologiae admiratores vanitatis convincant: ex quo & nonnulla repetit Io. Christoph. Sturmius (2).

§. XV. Nec tantum vanitatem & incertitudinem in arte astrologica culpant, sed bonarum mentium certissimam pestem eam esse, affirmant. Superstitione quid foedius? At hanc indivulso nexu secum coniunctam habere astrologiam eademque animos inficere, & verae solidaeque eruditionis ac sapientiae fundamentum, sinceram puto pietatem, evertere atque labefactare. Suo itaque probant calculo iudicium Augustini, qui, cum demonstrandum ex instituto suscepisset, curiositati genethliacorum daemones sese immiscere, *omnes igitur*, inquit, *artes huiusmodi, vel nugatoriae, vel noxiae superstitionis, ex quadam pestifera a societate hominum & daemonum, quasi pacta infidelis & dolosae amicitiae constituta, penitus sunt repudiandae & fugiendae Christiano*. Adeo, inquiunt, in propriam perniciem praecipites dat sui cultores astrologia, tantum abest, ut ad felicitatem veram aliquid conferat. Nec menti bonae solum inimica est, ex illorum sententia, sed multos illi addictos in magnas calamitates, rerumque omnium inopiam coniecit, quin vita privavit. *Utinam*, inquit Picus Mirandulanus (3), *huic quidem patrimonium non abstulisset; illi patriam & vitam; multos spe vana stolidos & insanos, multos timore miseros non effecisset!* Atque ita tum in suos cultores, ut porro differunt, saevit, tum in eos, qui astrologis temere credunt, suisque adeo perniciosa,

[1] *In animadversionibus in lib. X. Diog. Laert. p. 966. seqq.*
[2] *In differt. cit. cap. III.*
[3] *Contra astrolog. lib. II. cap. II.*

ſa, in alios iniuria eſt. Iam pridem hunc in modum ratiocinatus eſt Phavorinus philoſophus, apud Gellium (1) miſeros eſſe aſſerens, qui aſtrologis fidem adhibent, utcunque etiam res cadat. *Aut adverſa enim*, ita arguit, *eventura dicunt, aut proſpera. Si dicunt proſpera, & fallunt, miſer fies fruſtra expectando. Si adverſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si vera reſpondent, eaque ſint non proſpera, iam inde ex animo miſer fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura ſunt, tum plane duo erunt incommoda; & expectatio te ſpei ſuſpenſum fatigabit & futurum gaudii fructum, ſpes tibi iam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum eiuſmodi hominibus, futura praeſagientibus*. Legibus itaque tum ſacris, tum civilibus artem iſtam prohibitam, petulantiamque eam profitentium coercitam obſervant. Cornelius Hiſpallus praetor, teſte Valerio Maximo, (2) intra decimum diem illos abire ex urbe atque Italia edicto iuſſit, illos neutiquam ferendos aſſerens, qui levibus atque ineptis ingeniis, fallaci ſiderum interpretatione, quaeſtuoſam mendaciis ſuis caliginem iniicerent. BUDDEUS

§. XVI. Et haec quidem aliaque ſpecioſe admodum contra aſtrologiam diſſeruntur. Nec tamen, quod neutiquam diffitendum eſt, deſunt aſtrologis, quae hiſce opponant, quae prolixe referre, aut revocare ſub examen, noſtri inſtituti non fert ratio. Mihi ſi liceat libere meam hac de re exponere ſententiam, ita omnino arbitror. Primo certum puto, magnam ſiderum vim eſſe poſſe, quae nobis tamen ignota ſit & parum explorata. Nec ſuffragari illis poſſum, qui ſiderum efficā-

[1] *N. A. lib. XIV. cap. I.*
[2] *Lib. I. cap. III.*

BUDDEUS ficaciam ex eo ſtatim capite in dubium vocant, quod ratione ſua, quo pacto in ſublunaria agant, percipere non valeant. Perinde ac ſi non quotidie multi rerum naturalium nobis offerrentur effectus, qui vim omnem captumque mentis noſtrae ſuperant. Eſt hoc mortalium vitium, quod in naturalium quoque rerum ſcientia errores plurimos progignit, quod rationi ſuae mentiſque perſpicaciae nimium tribuant, eaque ſtatim aut negent, aut in dubium vocent, quae non dicam cum ratione, ſed opinionibus, quas ſemel amplexi ſunt, defendendaſque ſuſceperunt, non conveniunt. Aſt rurſus tamen & aſtrologos peccare puto, dum fidenter vim illam operationemque ſiderum cognitam ſibi plane & perſpectam putant, aut omnino maiorem vim, quam qua gaudent, illis tribuunt, dum artem ſuam pro certa venditant, quae maximam partem dubiis atque incertis innititur fundamentis. Et hactenus quidem mea opinione non errant, qui vanitatem ac incertitudinem aſtrologiae obiiciunt, modo hominum inſcitiam arguant, non vero naturae ipſi ex ſuo ingenio limites terminoſque certos ſtatuant. Atque huc cum fraudes ac inſidiae illorum accedant, qui arte hac ad turpem quaeſtum abutuntur, non immerito caute ac circumſpecte hic incedit, qui ingenium artibus bonis litteriſque imbuere cupit, ne temporis, quod revocari nequit, ſi ſemel praeterlapſum fuerit, & quod praeſtantioribus artibus addiſcendis impendi poterat, male collocati poenitentia ſero nimis eum ſubeat.

§. XVII. De iis artibus, quae aſtrologiae aut originem ſuam debent, aut vanitate & incertitudine eam, ſi non ſuperant, ſaltem illi non cedunt, nec minorem perniciem animis mortalium afferunt, plura nunc dicerem, ſi cum Hercule ad Augiae aliquod ſtabulum in-

infelici ac triſti labore repurgandum, damnatus eſſem. Nunc autem omnes vel hoc exemplo edoctos facile ſibi proſpicere poſſe arbitror, ne in eiuſmodi temere ſe dent ſcientiam, quae ſuos cultores ad praecipitia ducat. Pergo itaque potius ad eas, a quibus tantum quidem periculum nobis non imminet, interim cum praeter difficiles nugas nullum fructum ferant, non minori quoque diligentia ſunt fugiendae. Tullius (1) quidem in veri cognitione duo eumprimis vitia vitanda eſſe docet, quorum unum eſt, *ne incognita pro cognitis habeamus, hiſque temere aſſentiamus: alterum, quod quidam nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras atque difficiles conferant easdemque non neceſſarias*. Si ſaluberrimi huius moniti memores eſſent, qui litteris ſe dedunt, tot millia hominum tanto conatu inania non conſectarentur. Veterum quidem ſophiſtarum *λόγοι ἐριστικοὶ, σκεπτικαὶ ζητήσεις*, & ſimiles nugae exemplum praebere poterant: ſed quid opus, vitiorum documenta ab antiquis repetere, cum noſtra aetas etiam ſit eorum feraciſſima? Scholaſticorum ſcripta, tum philoſophica, tum theologica, eorumque qui ex hiſce fontibus ſua irrigarunt arva, monumenta adeat, qui hac de re certior fieri cupit. Philoſophia nihil praeſtantius humano generi obtingere potuit, magnaque merito apud omnes eius eſt dignitas auctoritaſque: ſed qui de ſcholaſticorum philoſophia ita ſentiunt, perinde profecto faciunt, ac qui in ſimiam quadrare putant, quae de homine optimo iure praedicantur. Per intempeſtivam ſane horum hominum diligentiam tota philoſophia in ſophiſmata paulatim delepſa eſt, artemque ſapiendi in artem rixandi & altercandi, idque de

BUDDEUS

rebus

[1] *De offic. lib. I. cap. V. p. m. 56. 57.*

BUDDEUS rebus leviſſimis, converterunt. Diceres, cum Alchymiſtis certamen illos iniiſſe, hoc ſaltem diſcrimine, quod illi quidem viliora metalla in aurum, hi ſapientiam in λογομαχίαν, mutarint. Tanta autem ſeveritate in hiſce naeniis vaniſſimiſque commentis verſantur, ut iurares, homines tum maxime inſanire, cum ſe ratione quam pulcherrime uti ſibi videntur. Hinc ſcholaſticorum opera cum aranearum telis non male componit vir ſapientiſſimus Franciſcus Baco a Verulamio (1), quae ut ob ſubtilitatem admiratione profecto digna ſunt, uſum ſi ſpectes, quiſquiliarum cumulum augent. Operae pretium fuerit, ipſum hac de re audire: *Scholaſtici ſummo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares, hiſtoriarum vero, & naturae & temporis maxima ex parte ignorantes, ex non magno materiae ſtamine, ſed maximo ſpiritus quaſi radii agitatione, operoſiſſimas telas, quae in libris eorum extant confecerunt. Etenim mens humana, ſi agat in materiam, naturam rerum & opera Dei contemplando, pro modo materiae operatur, atque ab eadem determinatur: ſin ipſa in ſe vertatur [tanquam aranea texens telam] tum demum interminata eſt, & parit certe telas quaſdam doctrinae, tenuitate fili operiſque admirabiles, ſed quoad uſum frivolas & inanes.* Verulamio ſuffragatur Gabriel Naudaeus (2), qui iisdem verbis, diſſimulato tamen Verulamii nomine, ineptias atque commenta horum hominum perſtringit. Faceſſant itaque procul operoſa iſta ſcholaſticae turbae volumina, quae vel ſolo adſpectu, tanta illo-

[1] *De augment. ſcientiar. lib. I. p.* 15. 16.
[2] *In ſyntagm. de ſtudio liber: p.* 609. *it. p.* 625. *add. Thomas Crenius in not. ad h. l.*

illorum moles eſt, horrorem incutere diſcentibus poſſint. Tuto haec deſpiciet ingenium ſuum rite excul- turus, niſi forte pulchrum ducat ea diſcere, quae didiciſſe nemini hactenus profuit, multos autem poenituit. De theologia ſcholaſtica idem eſt cenſendum. Rolandi Mareſii (1) viri eleganter docti, ſolidum hac de re extat iudicium. *Nunc in theologia*, inquit, de ſcholaſtica verba faciens, *res huc recidit, ut remiſſis aliis neceſſariis in eam invectae ſint quam plurimae ſubtiles & curioſae quaeſtiones, quas gentium doctor appoſite λογομαχίας vocat, & παρωδιατριβὰς, & in quibus κενοφωνίας & καινοφωνίας vitare iubet. Verum non in ſola eiuſmodi theologia meliores iuventae annos, & ſtudiis magis idoneos collocare oportet. In ea enim multa, quae iuvenes didicimus, ſenes perdenda fateri cogimur.* BUDDEUS

§. XVIII. Contingit tamen ſaepius, ut, quae per ſe neutiquam ſpernenda ſunt ſtudia, ob intempeſtivam illorum, a quibus tractantur diligentiam, in contemptum abeant. Sunt nimirum quaedam litterarum genera ita comparata, ut illud Neoptolemi apud Ennium, (2) philoſophandum, ſed paucis, de illis omnino uſurpari queat, uſumque ingentem praebeant, ſi modice & moderate iis utamur, inutilia autem, & vanae ambitionis inſtrumenta evadant, ſi intemperantius in illis verſemur. Arte critica, ſobriaque rituum veterum inveſtigatione nihil praeclarius eſſe, nemo abnuerit, qui iuſtum rebus omnibus ſtatuere pretium didi-

(1) *Lib. II. ep. XLV. p. 477. add. Adamus Tribbechovius in libro ſingulari de doctoribus ſcholaſticis & corrupta per eos divinarum humanarumque rerum ſcientia.*

(2) *Vid. Cicero Tuſc. quaeſt. lib. II. n. p. m. 191.*

BUDDEUS didicit. Criticae utique arti (1) omnis, quae ex historiae cognitione hauritur utilitas, imputari debet; ea corrupta emendando, mutilata restituendo, traiecta suo loco reponendo, ambigua & obscura interpretando, viam ad sapientiae fontes, omnisque generis, atque aetatis scriptores, nobis pandit. Quin, quod maximum praestantissimumque Critices munus est, scripta supposititia a veris discernendo, efficit, ne pro junone amplectamur nubem. Sine rituum autem cognitione veterum monumenta obscura sunt, & merae tenebrae ut satius sit, ea non attingere, quam hoc praesidio destitutum ad ea accedere. Vel divinarum litterarum exemplo hoc constat, in quarum sensum haud raro quantumvis linguam graecam ebraeamque accurate tenens, iisque omnibus munitus artibus, quibus instructum esse interpretem decet, frustra penetrare annititur, quem mores & instituta veterum Ebraeorum fugiunt (2). Poterat itaque haud immerito alicui magna seculi nostri videri felicitas, quo ad minutias usque singula excutiuntur, praesertim si cum illo tempore contendatur, quo arida tantum totaque subtilissimis nugis consuta, philosophia regnavit, ceterae vero artes, cumprimis elegantiores musae, penitus conticuerant. Cui foedissimae imperitiae, e repubblica litteraria tollendae, cum renascentibus bonis litteris praeclare quaedam mentes incumberent, factum propemodum est, ut ipsa medicina orbem obruerit. Adeo verum est, quod dici solet, ingentium malorum remedia numquam suis carere periculis. Paucis: exorta est

[1] *Vid. Io. Clericus in Arte Critica T. I. praefat. sect. III. p. 9. seqq.*

[2] *Conf. Ulrici Huberi oratio de paedantismo p. m. 259. seqq.*

est nova, & prorsus contraria hominum secta, qui nimiam verborum & antiquitatis curam habent. Hinc tanta Criticorum seges effloruit (1), qui ad summam eruditionem nihil sibi deesse putant, modo hisce vocabulis oculos legentium defatigent: *deleo*, *interpungo*, *corrigo*, *manuscripta sic habent*, *hoc ab antiquo ritu*, & quae alia sunt ineptissimae ambitionis verba. In ritibus autem & institutis veterum edisserendis sic versantur, ut utilia ab inutilibus, quaeque momentum trahant, ab iis, quae scire nostra non interest, non secernant. Neque aliud iam in scholis detonant, ut lepide eos nonnemo (2) describit, quam num in urbe iustitia, vel extra pomoeria humanitas, olim carnificibus habitationes decerneret? Quis meretriciis titulis color? quae fornicibus angustiae essent? quot fibulis staret vestis? &c. Vidit quoque hanc litterarum pestem acerrimi iudicii vir Gabriel Naudaeus, (3) eamque detestatus est. *Quotus quisque*, inquit, *est Grammaticae rudimentis, & humaniorum litterarum tinctura vel mediocriter imbutus, qui non otio ac ingenio suo abutatur in vocularum quarumdam proprietatibus morose tractandis, earumdemque etymologia superstitiose investiganda, aut si paululum altius sapiunt, in quaestionibus illis eventilandis, quae Grammaticorum cruces, aut potius bonae mentis scopuli, vada, syrtes, merito vocantur, quales sunt illae, quibus Tiberius genus istud hominum torquebat, quaerendo ab illis, quaenam fuerit mater Hecubae? quid Sirenes cantu dicant? Achilli quod nomen quando inter virgines latebat? &c.*

BUDDEUS

[1] *Vid. Io. Barclaius in Euphorm. part. I. p.* 95.
[2] *Barclaius l. c.*
[3] *In syntagm. de studio liberali cap. XIX. p.* 622. 623.

BUDDEUS &c. Nec tamen profecto nostrae saltem aetatis ea est miseria, ut nonnulli in his nugis optimos consumant dies. Ut omnis fere tellus, ita & omne seculum fert homines, qui magno conatu nihil agere, pulchrum atque decorum ducunt. Seneca (1) etiam graviter hac de re conquestus est. *Quatuor*, inquit, *millia librorum Dydimus Grammaticus scripsit, miser si tam multa supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre vera, in his libidinosior Anacreon, an ebrosior vixerit: in his an Sappho publica fuerit, & alia, quae erant dediscenda, si scires.* Est quidem Romanae Graiaeque gentis magna dignitas, celebritasque, ut, quales in omni vita sive publica, sive privata fuerint, quibusve moribus usi sint, omnes paulo humaniores non immerito scire cupiant. Verum ut iterum recte Rolandus Maresius (2) iudicat, in his ad minima quaeque deveniendum non est: sufficit, ut ad auctores intelligendos ea qualitercunque noscantur. Delectus omnino habendus est, quae utilitatem quandam parere possint, & ad mores nostros referri, ut cum illorum institutis nostra conferri, &, utra commodiora sint, iudicari queant. *Verum*, ita pergit Maresius, *de circo, de comitiis, quid iuvat tam stodiose inquirere?* (3) Non itaque hoc ita accipi velim, ac si antiquitatis studium, criticamque artem, ex orbe erudito proscriptam cupiam: absit! hoc contendo, ad minutias hic non descendendum, nec minima cum anxietate ea consectanda esse, quae ad bonam mentem nihil prosunt. Nec excusatius hic peccant, qui eamdem iudi-

[1] *Epist. LXXXVIII. p. m.* 734.
[2] *Lib. I. Ep. XLVI. p.* 204.
[3] *Add. Edmundus Richerius in obstetrice animorum p.* 23.

iudicii imbecillitatem in Ebraeorum ritibus pervestigandis produnt, nisi ebraeorum forte magistrorum, febriculosa sua curiositate cordatis tussim atque gravedinem moventium, auctoritate atque exemplo se tueri velint. Quid enim quaeso iuvat scire, quam formam habuerint calceamenta Ebraeorum? quot ludorum apud eos fuerint genera? & quae infinita sunt eiusmodi otiosorum hominum ζήτηματα. Profecto enim pleraque ita sunt comparata, ut, cum per se ridicula sint & inepta, lux illa, quam litteris divinis affundere dicuntur, Diogenis lucernâ quaerenda sit, & ita tamen incertum, dubiumque maneat, an inveniri possit. Haec omnia tantum abest, ut ad ingenii culturam quicquam faciant, ut talia ignorasse, inter virtutes etiam viri eruditi numerandum sit. BUDDEUS

§. XIX. Magna itaque sapientiae pars est, intelligere, quae artes addiscendae sint, quaeve contra rectius ignorentur, aut negligantur. Sed cum illae etiam, quae omnium, saltem saniorum, consensu usu non carent, non eodem omnes habendae sint loco, sed aliae aliis magis sint necessariae, rite ingenium suum exculturum, quantum cuique statuere pretium debeat, profecto nec sine dedecore, nec sine detrimento fugiet. Quam vero & hic in rerum aestimatione plerique suum potius genium sequantur, quam ex rei veritate, ut decet, statuant, litterarum, quibus ad maiora praeparatur animus, exemplo, manifestum est. Sane harum cultores praecipue hoc vitio laborare, asserit Theodorus Parrhasius (1), in cuius rationes nunc inquirere non lubet: id certum, latinae linguae in tantum nonnullos favere, ut ne inter eruditos quidem locum concedant illis, qui puro & emendato sermonis

[1] *In Parrhasianis T. I. p.* 243.

BUDDEUS nis genere non utuntur. Ioachimus Fortius Ringelbergius, ut ceteros nunc taceam, in ea fuit opinione. Namque *gloriam latine ac polite ſcribendi*, *inter humanos conatus omnes ſummum tenere locum*, aſſerit, *ſeque decreviſſe*, addit, *in hac finire vitam*. Aliis contra haec adeo non placent ſtudia, ut latini ſermonis cultum, ſi non perniciosum cenſeant, ſaltem inter ſupervacua & inutilia referant. Et hi quidem, ut ſuam tueantur ſententiam, verborum elegantiam, illis, qui de rebus ſolliciti ſunt, minime neceſſariam eſſe aiunt: quin indecoram eſſe nonnulli contendunt: aut ſi indecora non ſit, fieri tamen poſſe negant, ut unus idemque in utroque excellat, & tum rerum ſcientia polleat, tum dicendi facultate praeſtet. Addunt, florem aetatis non ſine irreparabili damno in comenda exornandaque oratione conſumi, neglectis interim ſapientiae ſtudiis, ad quae inepti deinceps fiant, intellectu non rerum conſiderationi innutrito, ſed captandis vocibus, componendis formandiſque periodis, pingendae ac poliendae orationi adſueto, voluntate autem vitiis interim ita oppleta, ut iis eradicandis vix tota hominis aetas ſufficiat. Contra qui ſecus ſentiunt, maieſtatem dignitatemque linguae latinae, uſumque eius ampliſſimum, per orbem univerſum ſe diffundentem, nobis commemorant, ſimulque evileſcere ſapientiae praecepta contendunt, cum illi, qui de rebus cognitu digniſſimis dicere ingrediuntur, nihil niſi portenta verborum evomunt. Et ſane ſingularem eſſe linguae latinae dignitatem, maieſtatemque, forte non inficiabitur, qui ea legerit, quae pro ea aſſerenda docte non minus quam eleganter diſſeruit Io. Vincentius Gravina (1). Latinam linguam Romanorum armis, & com-

[1] *In dial. de lingua lat. in opuſc. eius Rem. editis p. 59. ſeqq.*

commercio simul cum Imperio in omnes fere orbis terrarum regiones penetraſſe & diſſeminatam eſſe, ait: huic terrarum oras omnes aperuiſſe Imperii maieſtatem; eamque tanti fuiſſe, ut non modo populos inter ſe, regionibus moribuſque disiunctos, ſed ſcientias etiam & artes, quotquot graece traditae fuerunt, commercio ſuo comprehenderit. Tantam porro eius eſſe voluptatem contendit, quantam, ſi graecam exceperis, aliarum linguarum habeat nulla. Eam namque ornari mirifice poſſe, & contrahi modo, modo laxari, ac ad numerorum & ſententiarum varietatem flecti, & verborum luminibus, miriſque tranſlationibus illuſtrari: commendari eam vocabulorum ubertate, ſignificationum foecunditate, nexuſque facilitate & gratia: elegantiam quoque & maieſtatem illi ineſſe, & in ipſo verborum ſono imperium quoddam conſulare. Haec & alia etſi concedantur, id quidem demonſtrant, habere linguam latinam, quo ceteris ſe praeferat, utilitatem, ac neceſſitatem eius nondum evincunt. De hac igitur cumprimis diſpiciendum. Sorellus, vir doctus, ſine graecae latinaeque linguae ſubſidiis ad perfectam rerum cognitionem pervenire nos poſſe credidit, & ideo encyclopediam aliquam, ex gallicis tantum auctoribus concinnatam, dare voluit, ſed hoc eius conſilium vanum vocat Bailletus (1). Certe ut vernacula lingua accurate cuncta exprimantur, quae cognitu neceſſaria, a ſcriptoribus Romanis ad nos pervenerunt, vix fieri poſſe videtur. Et cum hodienum in omnibus eruditi orbis partibus multa ſermone Romano ſcribantur, eorum omnium cognitione linguae latinae imperito carendum eſſet. Demus autem, ſublato huius linguae uſu unumquemque Bud- DEUS.

C que

[1] *In Iugemens des ſçavans ſur les principaux Ouvrages des Auteurs. T. II. p.* 180.

Buddeus que vernacula scribere, loco unius multae linguae, maiori & temporis, & sumtuum iactura, addiscendae essent: cuius quidem rei incommoda iam hodie sentimus, dum multi vernacula scribere malunt, rectius forte sibi & aliis consulturi, si Romano sermone uterentur. Atque eadem profecto ratio est, cur latini sermonis facultas in bonae mentis alumnis recte requiri videtur, ut cogitata apte & perspicue proferre in lucem, & cum aliis communicare queant. Certe si scribere aliquando illis contingat, quae aetatem ferre possint, nonne magno laboris fructu praemioque privantur, si intra unius gentis limites subsistant? cum longe pluribus inseruire potuissent, si latini sermonis beneficio ad alias quoque gentes illorum labor promanasset. Superest ergo illud saltem, an cultum quoque & nitorem sermonis consectari par sit (1). Hic quidem illud lubens largior, latini sermonis cultum, & nitorem in philosopho, aut iureconsulto, aut theologo neutiquam necessario requiri, ut si minus forte emendate minusque ornate scribat, nomen suum tueri non possit. Quis tamen asseret, necessitate tantum haec studia dirigi, nec ornatui aut commoditati ullum relinquendum esse locum? Quodsi in aedificiis, in vestitu, cultuque corporis non ea tantum admittimus, quae ad necessitatem sufficiunt, ut coeli arceamus a nobis iniurias, sed & quae ad cultum atque ornatum tantum faciunt, ne severissimis quidem morum magistris id redarguentibus, non respuimus: quae iniquitas esset, litterarum studia in eam detrudere conditionem, ut, ad ea illustriora reddenda, sermonis quendam afferre cultum nefas sit? Quodsi tam

[1] *Vid. epist. Io. Pici Mirandulani & Hermolai Barbari in epistolis Angeli Politiani lib. X. ep. IV. & V. p.* 328. *seqq.*

tam infelici quidam ſint ingenio, ut ſapientiae, illisque litteris, quae ab humanitate nomen adeptae ſunt, ſimul litare nequeant, cum illis nobis neutiquam res eſt. Negligant iſti haec ſacra, & pretervehant, &, quae ingenii ſaltem infirmitas permittit, ſectentur: non tamen contemnant, aut alios, qui praeſtantiori ſunt indole, ab his arceant. Sunt enim profecto non pauci, qui elegantiſſimo foedere cum ſapientiae ſtudiis ſermonis elegantiam puritatemque coniunxerunt, & hoc ipſo magnum ſublimioribus doctrinis conciliarunt decus. Nec tamen ideo eruditi viri nomen illi ſtatim denegandum eſt, qui, multarum licet rerum cognitione ſcientiaque inſtructus, linguae latinae tamen rudis eſt. Ego ſane ita ſentio, cum pauciſſimi in eo inter ſe conſentiant, quis demum viri eruditi nomine tituloque dignus ſit, & quiſque fere pro ſuo ingenio eruditi viri imaginem animo concipiat, totam iſtam diſceptationem in vanam de vocibus abire concertationem. Tenera quoque adoleſcentum aetas ita hiſce litteris erudiri poteſt, ut ſimul ad rerum cognitionem ducatur, nec quicquam praetermittatur, quod ad voluntatem emendandam, praviſque vitiis repurgandam, pertinet: quod ſi ſecus fieri quandoque videmus, non litterarum, ſed docentium utplurimum vitium eſt, qui per ambages atque anfractus bonas mentes ducunt, quorſum planiori breviorique via, ſine temporis diſpendio, aut rerum magis neceſſariarum iactura, perveniri poterat. Fateor tamen, ſaepius hac in re per illorum, qui iuventuti formandae praeſunt, inſcitiam, praeſertim apud nos Germanos turpiter peccari, eaque de re doctiſſimos viros haud ſine ratione conqueſtos eſſe, novi. Quos inter nunc

BUDDEUS

BUDDEUS Io. Christophorum Wagenseilium (1) honoris causa nomino. Illos autem, qui cum linguarum studio semel se dederunt, ita illi adhaerent, ut vocibus, non rebus, animum pascere pulchrum ducant, rectius sapere Gabriel Naudaeus (2) docet. Namque ad hunc scopulum multos naufragium facere, ait, ut numquam ad scientias penetrent, quarum tamen fores linguae aperiant, ingratissimoque labore, ut iter reliquis praeparent, circa dictiones ac vocabula occupari.

§. XX. Ut autem latinae linguae maius, quam par est, pretium a nonnullis statui solet, ita & in ceteris artibus, litterarumque generibus, quotidie id evenire videmus. Qui enim artem aliquam docent, eo plerumque omnes ingenii vires conferunt, ut eam ceteras utilitate, dignitate, & amplitudine superare omnibus persuadeant. Hinc ea ad suam quisque artem traducere ac transferre conatur, quae profecto ab ea longissime absunt, & ita incautis saepius fucum faciunt, ut magis necessariis praetermissis, ea sectentur, quibus carere poterant. Ex mathesi, si sobrie tractetur, plurima ad vitam sine taedio transigendam, in hominum genus redundare commoda, nemo, nisi iniquissimus rerum aestimator, inficiatus fuerit. Ad naturae etiam arcana rite perscrutanda, & quae hinc pendet, medendi artem, citra controversiam plurimum confert. Haec, scientiae praestantissimae dignitatem, contra quosvis obtrectatores satis tuentur. Sed nondum satis hoc visum est iis, qui omnia artium atque scientiarum genera matheseos imperio subiecerunt, nullumque vitae institutum consistere, nullum negotium recte peragi, sine mathesi contendunt. Quod vir quidam cetera acu-

[1] *In Pera librorum iuvenilium, praef. loculamenti primi.*
[2] *l. c.*

acutiſſimus (1) aſſeruit, ſolam arithmeticam & algebram ingenium humanum ad eam perducere perfectionem, ad quam pervenire poſſit, cum per eas ſolum detegi veritates queant, quarum accurata datur cognitio, eiuſmodi quidem eſt, quod nec peritiſſimis huius artis placuit, & vel ipſa experientia refelli poteſt, cum qui algebram ad unguem uſque tenuerint, in aliis veritatibus inveſtigandis in primo ſtatim limine a recta via aberraverint. Tolerari tamen hoc quodammodo poſſet: aſt quod alius ad geometriam commendandam ſcripſit, per eius ſtudium ſeu peritiam *haud parum iuvari poſſe mentes ad pietatem*, *concupiſcentiarum diminutionem*, *animi aequitatem*, *ad purae ſpiritualiſque veritatis amorem &c.* in eo iuſtiſſimam viri doctiſſimi Petri Poireti (2) reprehenſionem promeruit, qui pluribus etiam comprobat, ſi matheſeos ſtudium per veram pietatem non temperetur ac dirigatur, plurima iſtud ſecum vehere incommoda. BUDDEUS

§. XXI. Infinitum in me ſuſciperem laborem, ſi cuncta, quae hic dici poſſent, convectare vellem. Exiſtimo tamen, unumquemque intelligere, quam caute in generibus ſtudiorum diſcernendis, iuſtoque pretio illis conſtituendo, verſandum ſit. Illud inculcari ſatis nequit, cum, quo diligentius inculcatur, eo minus obſervetur, in vanis & non profuturis tempus minime eſſe collocandum. Numquam enim deſunt, quae meliori iuri noſtram induſtriam poſtulant. *Quamcunque partem*, inquit Seneca (3), *rerum humanarum*

[1] *Malebranche de inquir. veritate lib. VI. part. I. cap. V.* p. 157.
[2] *De erudit. vera & falſa lib. III.* §. *LXVI.* p. 344. *ſeqq.*
[3] *Epiſt. LXXXVIII.* p. 742.

BUDDEUS *rum divinarumque comprehenderis, ingenti copia quaerendorum, ac discendorum fagitaberis. Haec tam multa, tam magna, ut habere possint liberum hospitium, supervacua ex animo tollenda sunt*. Xenocratem quis non damnet, ne numerum syllabarum, quas elementa & litterae alphabeti varie inter se collocatae componerent, nesciret, maximam vitae partem in copulandis litteris, & syllabis subducendis, impendentem? Plerique tamen eodem modo vitam instituunt, vimque omnem, & subtilitatem ingenii in superfluis conterunt. Ut ergo Lacedaemonii, & Alexander Severus imperator, laudabili instituto, musicos & citharistas artem aliam magis reipublicae profuturam ediscere iusserunt, ita profecto optandum, ut vanae omnes atque superflue artes, corrumpendis magis quam erudiendis ingeniis aptae ex republica orbeque erudito proscriberentur (1). Sed haec hactenus; instituti ratio ad alia nos vocat.

CAP.

[1] *Add. Edmundus Richerius in obstetrice animor. cap. II. §. III.*

CAP. II.

Σύνοψις.

Quinam ad ingenii culturam apti ſint? & primo quidem, num integrae nationes hinc ſint removendae? §. I. Quid ſentiendum de feminis? §. II. Num aetas impedimentum afferat? §. III. Num dignitas? & an principes imbui litterarum ſtudiis debeant? §. IV. Quouſque nobilibus & generis claritate conſpicuis hoc conveniat? §. V. An, qui theologiae ſtudio ſe conſecrarunt, aliis quoque litterarum generibus operari aut poſſint aut debeant? §. VI. Pauperes an ad haec ſacra admittendi ſint? §. VII. An arcendi a ſtudiis ſint, qui ingenio plane deſtituuntur? diverſitas quoque ingeniorum iuxta ſententiam Iani Huarti exponitur, §. VIII. De ingeniorum diverſitate porro diſſeritur, §. IX. X. XI. Quam neceſſaria ſit ingenii exploratio, oſtenditur, §. XII. Haec exploratio quo pacto ſit inſtituenda? §. XIII. Num recte plura litterarum genera ab uno pertractentur? & quid de πολυμαθείᾳ ſentiendum? §. XIV. Voluntatis quoque emendationem in eis, qui litteris operari cupiunt, requiri, demonſtratur, §. XV. Quin improbos ſi litterarum ſtudia tractent, & ſibi & aliis plus nocere, quam prodeſſe, oſtenditur, §. XVI. BUDDEUS

§. I.

Budpeus A Gri nunc nobis exploranda indoles merito est, cui semen doctrinae liberalioris committendum. Dispiciendum videlicet, quinam demum colere litteris ingenium prae ceteris aut possint, aut debeant. Cum vero ipsae gentes, quae orbem universum incolunt, & moribus & ingenio a se maximopere dissentiant, haud difficulter ea quenquam subire cogitatio posset, num forte integrae quaedam nationes, per naturam ingenium culturae adeo impatiens sortitae sint, ut ad litterarum sacra aditus illis penitus sit interclusus? Non hodie demum obtinuit, ut a cultioribus gentibus distinguantur barbarae, hoc est, a cultu & humanitate pariter ac eruditione remotae. Si ab Europa discesseris, in ceteris orbis partibus, exceptis Chinensibus, paucissimi mortalium litteris se ad humanitatem traduci patiuntur. Quin forte in ipsa Europa, gentes, quae inter cultiores se haud extremas putant, tam obtuso ingenio sunt, ut praeter laborem atque industriam in illarum monumentis, quod admiratione dignum sit, nihil reperiatur. Profecto ipsos Germanos, si quorumdam Gallicanorum censorum iniquissimis iudiciis standum sit, ab hisce sacris arcere fas esset: sed horum quidem insulsas obtrectationes rationibus non minus, quam suo exemplo, vir quidam doctus profligavit (1). Si quis vero eodem omnes gentes pollere ingenio dixerit, eum quid dicat, asseratue, parum habere pensi oportet. Non experientia solum eiusmodi hominem confutat, sed & ratio. Ex aeris circumfusi, & nos ambientis conditione ingenium varie temperari necesse est, cum aeris particulas ore naribusve sorbeamus, quae san-

[1] *Vid. Vindiciae Germanorum contra obtrectatores Gallos.*

ſanguini admiſtae, ut ſpirituum animalium tum indoles, tum motus, & agitatio varietur, non poſſunt non efficere. Spirituum autem iſtorum ratio cum in operationibus ingenii utramque faciat paginam, non id modo, quod aſſerui, inde manifeſtum eſt, ſed cibi etiam potuſque, ut & educationis, quae omnia in omnibus gentibus ſecus ſe habent, magnam ad ingenium mutandum vim eſſe, liquido conſtat. Videtur tamen latens quaedam atque recondita cauſa quandoque ſubeſſe, cum experientia conſtet, gentes, quae olim praeſtantiſſima protulere ingenia, omnem velut foecunditatem ita amiſiſſe, ut nihil niſi illuvies, & ſqualida apud eas conſpiciatur barbaries. Quid Aegyptios, quid Graecos commemorem? De Italis ſuis ita conqueritur Io. Vincentius Gravina (1), *ut eam regionem, in qua ſplendor & elegantia florentibus Romanorum opibus nata eſt, & multis poſt ſeculis, quamvis convulſo iam imperio reſtituta, nunc non modo videri huius laudis praeſidio ſpoliatam, ſed in ſummam bonarum artium ignorationem pene demerſam*, dicat. Num ergo genius aliquis ſeculorum, aut fati neceſſitas, aut alia quaedam occulta vis homines ingenio ſpoliat? Non licet nobis nunc hac de re diſceptare; id credo manifeſtum eſt, ignaviam hominum, atque ſocordiam, luxuriam quoque, principum bonas artes vilipendentium exemplum, hic multum ſibi vindicare. Non tamen haec quenquam morari debent, nec ingenium rite culturo, quam ceteri cives ſui ingenio valeant, quam ferax bonarum mentium ſua aetas ſit, ſed quid ipſe valeat, quam ſe erga ipſum natura benignam demonſtraverit, expendendum eſt, ut hinc conſiliorum ſuorum expediat rationes.

BUDDEUS

§. II.

[1] *De converſione doctrinarum, in opuſculis eius p.* 148.

BUDDEUS §. II. Ast sexus forte obstat. Ergo ne & feminis in orbe erudito locus relinquitur? Cur denegaretur? Ingenio enim haud raro ita pollent, ut viros etiam superent. Testantur hoc monumenta, quibus nomen suum commendarunt posteris, quam plurima. Nec uni saltem, aut paucis forte tam felicibus esse contigit, ut litteris per ingenii bonitatem operari potuerint. Tam magnus est, observante Aegidio Menagio, (1) elegantiorum litterarum summo antistite, feminarum, quae scripsere, numerus, ut de earum solis nominibus ingens volumen conscribi posset. Noti in vulgus sunt illorum labores, qui de feminis eruditione claris commentati sunt (2), qui rem ita se habere, neminem dubitare sinunt. Iam apud veteres tantus illarum numerus fuit, ut Apollonius Stoicus singularem librum de iis scripserit, quae philosophiae operam dederint. Quemadmodum & separatim Philochorum Grammaticum de mulieribus Pythagoricis scripsisse constat, de quibus & Iamblichus exposuit (3). Cum vero & praeterea feminae suae salutis rationem non minus habere debeant, quam viri, & ad humani generis commoda promovenda, aliisque inserviendum sint obstrictae, non tantum licere hoc, sed & si, cum possint, non tamen excolant ingenium litteris, perperam eas agere, plane contendo. Intelligi autem hoc velim de eiusmodi litterarum studiis, quae non ad vanam delectationem, aut ostentationem sint comparatae,

[1] *In historia mulierum philosophar. p.* 3.
[2] *Iulius Caesar Capaccius in elogiis illustrium mulierum & virorum, itemque B. Iacobus Thomasius in peculiari de hoc argumento dissertatione. add. Morhoffius Polyhist. litterar. lib. I. cap. XIX. p.* 228.
[3] *In vita Pythagorae lib. I. circa fin.*

tae, ſed quae ad metam, ad quam omnes contendunt, eas etiam perducant (1). Quod cum ſecum expenderet Leonhardus Aretinus, de ſtudiis ac litteris librum ſcripſit (2), ad Iſabellam Malateſtam, quo de iis artibus exponit quibus imbui feminae debent, quas ſublimior quidam impetus concitat ad operandum bonae menti. Dignum quidem argumentum, quod praeclarum ingenium occupet, quod tamen ab illo tanta induſtria iudicioque pertractatum non eſt, ut addi multa, aut rectius ſtatui non poſſint. Sed id nunc non ago. Ceterum non promiſcue omnibus hoc aut concedo, aut iniungo, ſed illis, quibus per ingenii docilitatem, per fortunae reique familiaris atque domeſticae, rationem, ceteraque obſtacula, quae alias merito aliud vitae inſtitutum ſequi iubent, litteris navare operam licet. Quibus obſervatis, non eſt, quod a Muſarum ſacris abeſſe feminas iubeat Lactantius (3), quod illis *inter puberes annos officia mox uſibus domeſticis profutura exercenda veniant*. Namque nec hiſce temere, quas officii ratio ad alia vocat, ad Muſarum ſacra aditum patere volumus. Multo minus autem audiendi ſunt (4), qui litteras ideo a feminis attingi nolunt, quod nec in eccleſiae, nec in fori officiis publicis, locus illis relinquatur. Perinde ac ſi non alia ratio detur, partam multo ſtudio atque labore doctrinam cum aliis communicandi, aut in aliorum uſus impendendi. Quid enim obſtat, quo minus ſcriptis

Bun-
DEUS

[1] *Conf. Annae Mariae Schurmanniae problema practicum: num feminae chriſtianae conveniat ſtudium litterarum, in opuſculis eius p. 29. ſeqq.*

[2] *Recuſum A.* 1692. *ſtudio Cl. V. Thomae Crenii.*

[3] *Divin. inſtit. lib. III. cap. XXIV.*

[4] *Vid. Muretus var. lect. lib. VIII. cap. XXXI.*

Buddeus ptis alios erudiant, tanto quidem laudabiliori instituto quanto latius tunc eruditionis suae fructus spargere, quantoque pluribus eos impertire possunt? Sed non opus est, ut illarum causam prolixius agam, postquam iam eruditissimi viri eo munere functi sunt.

§. III. A sexu pergimus ad aetatem. Recte nimirum Aristoteles (1) docuit, primam aetatem hominum disciplinis addiscendis omnium commodissimam esse. Aristoteli suffragantur, quotquot de litterarum studiis, formandisque ad eruditionem iuvenum animis praeceperunt, quos inter haud postremi sunt, Io. Sturmius (2) atque Gabriel Naudaeus (3), qui sedulo illud inculcant, ut pueri statim ab unguiculis laudabiliter instituantur. Locum omnino hic habet illud Horatii (4):

Fingit equum tenera docilem cervice magister,
Ire viam, quam monstrat eques.

Puerorum itaque, adolescentum, atque iuvenum est, perpolire animum, & dum genua virent, dum, ut ille ait, iuventus ridet, salutares illi induere doctrinas. Colligendae sunt hac aetate opes doctrinae, quas viri facti in aliorum rursus usus rite dispensare queamus. Accedit, quod memoria felix, vivida imaginatio, integrae nec dum debilitatae ingenii vires, animus denique graviorum curarum vacuus, ad tractandas & imbibendas litteras, hanc aetatem maxime aptam reddant. Cum etiam vita hominis brevis, artium contra prolixae ambages sint, ea ineunda est temporis ratio, ut

[1] *Problem. sect. IV. problem. XXX.*
[2] *De litterarum ludis recte aperiendis cap. XI. p.* 189.
[3] *In syntagm. de studio liberali cap. V. p.* 595.
[4] *Lib. I. ep. XI.*

ut certa vitae pars discendis, certa etiam docendis, ac reliqua tandem ad usum reipublicae transferendis artibus tribuatur. Licet autem paucissimis ea contingat felicitas, quam in quibusdam miratur, atque commendat Adrianus Baillettus (1), ut in intimos litterarum recessus in tenera etiam aetate penetrare, graviorumque studiorum ambitus animo complecti aut scriptis etiam famam eruditionis sibi conciliare queant: si tamen ea saltem ingenii facilitas adsit, quae ad litteras cuique aetati convenientes hauriendas rectissime committuntur. Dum vero certas litteras cuique aetati convenire dixi, non istud volo, quod in ludicris & frivolis tenera aetas consumi debeat, sed talia addiscenda esse, per quae ad graviora & sanctiora rite praeparetur & praemuniatur animus. Multo minus itaque illis accedo, qui habenas iuventuti laxant, sique in amoribus impuris carmine exprimendis, similibusve nugis, optimos annos consumserint, si non laudem, veniam tamen temporis male collocati se impetraturos sperant, si *iuvenilium studiorum*, aut *cogitationum* honesto titulo, infelices foetus in publicum prodire patiantur. Quod Bembi Cardinalis Mureti, Toppii, aliorumque exemplis, Baillettus (2) comprobat; quos carmina sua liberius scripta Iuvenilium titulo edi voluisse ait, quod iuventutem suam facilius eam veniam impetraturam sperarint, quam maturiori aetati multi negare potuissent. Rectius profecto e conspectu aliorum talia

BUDDEUS

[1] *Des Enfans devenus celebres par leurs Etudes ou par Ecrits. Paris A.* 1688. *ad. Leo Allatius in Apibus Urbanis p.* 144. *& Tiraquellus de nobilitate ac iure primogenitorum p.* 435. *seqq.*

[2] *In jugemens de Scavans sur les principaux Ouvrages des Auteurs, in praefat. Tom. IV.*

BUDDEUS talia amoverentur, ne iuvenes temere talia sibi licere putent, quae a magni nominis viris perpetrata vident, & ita, ut non tantum eos non poenituerit admissi criminis, sed inde etiam ingenii & eruditionis gloriam aucupentur. Ceterum si quis forte ob fortunae iniquitatem, dum aetas postulat, ingenium erudire nequeat, non illico abiiciat animum: namque & eos, qui sero quidem animum ad studia appulerunt, ingenio suo felicissimo, improboque labore ac diligentia eousque, profecisse, ut inter clarissimos aevi sui viros eminuerint, idem Bailletus, loco quem supra citavimus, exemplis comprobatum dedit. Habet ergo quodammodo & hic locum illud Senecae (1): *omnis aetatis homines haec schola admittit*. Sed observatum tamen est nonnullis, iis, qui provectiore demum aetate litteris se dant, vitium aliquod familiare esse, quod Graeci ἀπειροκαλίαν, interdum & ὀψιμαθίαν, causam ortumque eius designantes, appellitant. Hoc Gellius (2) nos docet, qui; *est adeo*, inquit, *id vitium plerumque serae eruditionis, quam graeci* ὀψιμαθίαν *appellant, ut, quod numquam [vel antequam] didiceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando coeperis, magnifacias, quo in loco cunque, & quacumque in re, dicere*. Gellio suffragatur Theophrastus (3), qui more suo per characteres indolem huius vitii declarat: *Eiusmodi*, inquit, *homini*, *haec eveniunt: annos sexaginta natus poetarum versus memoriae mandat, hos ad pocula canere incipiens, obliviscitur: discit a filio, quomodo fiat in acie conversio ad dextra, quomodo item ad sinistra &c.* Nimi-

[1] *Ep. LXXV. p.* 293.
[2] *Noct. Attic. lib. XI. cap. VII.*
[3] *In characteribus ethicis pag. m.* 71.

mirum, quemadmodum divitiis raro admodum recte utuntur, qui magnis opibus non sunt innutriti, sed eas sero nacti, divites novitii, ut Seneca vocat, evaserunt, sic nec scientia illi, quibus sera contigit eruditio (1). Eiusmodi tamen hoc vitium est, ut ego quidem arbitror, ut evitari ab iis, qui vel mediocrem adhibuerint diligentiam, facile possit. BUDDEUS

§. IV. Quod si nunc porro ex persona, dignitateque, quam cuique fortuna imposuit, homines metiamur, primo statim loco se nobis offerunt principes, gentiumque domini. An & his colendi poliendique litteris ingenii incumbat necessitas, disceptare supervacaneum fere duco, cum, qui serio id negent, hominum vix numero locoque habendi sint. Audias tamen quandoque eiusmodi voces: hebescere per litterarum studia principum virtutem, mollesque & effeminatos eos induere mores; & hinc umbratico vitae generi adsuetos, ad tractandas res civiles, imperiique clavum tenendum, aut bella gerenda, parum aptos esse (2). Iactantur & subinde exempla illorum principum, qui litteris dediti, non aeque feliciter rempublicam administrarunt, Theodati Gothorum, Alphonsi X. Arragoniae, & Iacobi I. Angliae, regum. Sed si exemplis pugnandum esset, victoria haud dubie ad nostras transitura esset partes. Hadrianus Imperator (3) litteris adeo delectabatur, ut cum viris doctis, *libris etiam vel carminibus invicem editis*, certaret: idem

ea-

[1] *Conf. Casaubonus ad Theophrasti l. c.*

[2] *Vid. Anonymus quidam de quaestione, an litterarum studia militiam enervent? quem inter scriptores de studiorum methodo edidit A.* 1699. *Thomas Crenius p.* 553. *seqq.*

[3] *Vid. Aelius Spartianus in vita Hadriani cap. XV. p. m.* 150.

BUDDEUS tamen omnes fere suos antecessores, si a Iulio Caesare discesseris, magnitudine expeditionum, belli gloria, laborumque patientia superavit. Sed quid opus, in re non dubia documentis uti non necessariis? Theodatus autem philosophi quidem nomen mentitus est, moribus autem impuris satis comprobavit, se hoc nomine plane fuisse indignum, illorumque ordini annumerandum esse, qui philosophi sunt *μέχρι τῦ λέγειν ἄνευ τῦ πράττειν* (1). Quin ignaviam saltem suam obtentu amoris, quo in Platonicam philosophiam se ferri dicebat, excusavit. Non eruditioni ergo, aut litteris, si modo iis rite imbutus fuit, sed ignaviae hominis, quod rite publicam rem non tractaverit, est imputandum. Ad ceteros autem quod attinet, omnino in eo mihi peccasse videntur, quod partim eiusmodi studia sectati fuerint, quorum ad negotia civilia exiguus admodum, aut nullus usus est, partim ea etiam, quae inservire illis potuissent, ad usum transferre non laboraverint. *Ego summam sapientiam*, praeclare admodum inquit doctissimus vir Hieronymus Osorius (2), *non tam in litteris, quam litterarum fructu ponendum existimo. Omnia namque principum studia ad usum conferenda sunt. Is igitur sapientior multo est, qui pauciora quidem legit, & tamen omnia, quae legit, ad officium refert, & usu rectissimo vitae confirmat, quam is, qui totam vitam in legendo sine utilitate consumit*. Nec profecto non facere possum cum illis, qui principem mediocriter eruditum, sed ad patriae civiumque salutem eruditionem suam conferentem, multum praestare illo aiunt, qui a libris avelli

[1] *Vid. Procopius lib. I. de bello Gothico cap. III. add. F. D. de S. Martha in historia Cassiodori lib. II. cap. III. seqq.*
[2] *De Regis institutione & disciplina lib. VI. p.* 180.

avelli non poteſt eo tempore, quo patria eius opera BUD-
indiget. Quod cum de omni litterarum ac doctrinae DEUS
genere longe veriſſimum ſit, cum de iis cumprimis intelligendum litteris, quae, ut privatis maximo haud raro ſunt ornamento, ita principi ſaepius ſunt dedecori. Ipſe Alphonſus a gentis ſuae ſcriptoribus hoc nomine reprehenditur, quod aſtrorum diſciplinam tanto ſtudio fuerit ſectatus, quod quidem a munere regis nimium quantum alienum fuiſſe videtur. Quo magis enim ſolis, lunaeque, & ſeptem ſiderum curſibus indagandis ſe implicuerat, quoque mentem & oculos in illis intentius defixerat, eo quidem minus terreſtria, & quae ante oculos erant, cernebat, minuſque de regenda republica, a qua ſemper abalienato erat animo, cogitabat, indeque incoſtans, difficilis, atque impatiens evaſerat. Ita de eo pronunciat Bernhard. Gomeſius (1). Praeclare itaque quid principem deceat, Iacobus (2) Angliae rex eloquitur, filio praecipiens: *liberalium artium ſtudiis imbutum te volo, quantum ſatis eſt regi, non excultum, quantum exigitur a profeſſore. Accuratiori enim minutiarum tractatione a muneris tui functione avocaberis, & hoſte urbem diripiente forte cum Archimede deprehenſus in pulvere, inglorium populo tuo exhibebis ſpectaculum*. Cuius moniti ſi ipſe Iacobus haud immemor fuiſſet, rectius forte & ſibi, & populo ſuo conſuluiſſet.

§. V. Quod de principibus, rerumque dominis dictum, ad nobiles quoque, generiſque claritate conſpicuos pertinet. Vix ſibi perſuadet generoſa pubes, ad mentem litteris, liberalibuſque doctrinis erudiendam,

[1] *In vita Iacob. expugn. lib. XVIII. fol.* 544.
[2] *In dono regio ſive de inſtitutione principis lib. II. p.* 64.

BUDDEUS se obstringi: haec omnia longe infra se posita, fortunaeque suae minime convenientia rata. Quin potius, ad alia se natam credens,

Gaudet equis, canibusque & aprici gramine campi (1).

Quo ipso plerique in neminem magis, quam se ipsos, valde sunt iniurii: dumque doctrinae, litterarumque ope, a miseria, vitiisque, ad pietatem, felicitatemque mentem transducere negligunt, in suam perniciem praecipiti cursu ruunt. Ponamus autem, & sine litteris eos recte sibi consulere, quem denique fructum percipiet patria? Ut nostri enim seculi mores ferunt, qui generis nobilitate florent, aut castra, aut aulam sequuntur. Utrobique litterae magnum & praesidium, & decus, conciliant. Ergone, inquis, & in castris quoque litteris aliquem operari decet? aut militem artibus ingenuis instructum cupis? Cupio profecto, nec sine ratione. Hannibal omnium confessione, maximi fortissimique ducis gloriam est consecutus. De hoc autem Cornelius Nepos (2): *Atque hinc tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit litteris. Namque aliquot eius libri sunt, graeco sermone confecti*. Non dicam, ad militarem prudentiam litteras quoque magnam vim habere: quamquam vel Luculli hoc comprobare exemplo possem: saltem istud contendo, eam doctrinae partem, quae vitam emendat, moresque christiano homine dignos induere iubet, tanto minus militi etiam negligendam, quanto acrius variis illecebris ad prave agendum

[1] *Horatius de arte poet. v. 162.*
[2] *In vita Hannibalis cap. XIII. add. Lambinus ad h. l.*

dum sollicitatur. Sed aula placet: & rempublicam aliquando administrare animus est. Id vero sine civili prudentia rite feliciterque fieri posse, si quis autumet, nae eum rerum omnium ignarissimum esse oportet; Non probo Constantii imperatoris institutum, de quo Zonaras (1): μηδένα τῇ γερουσίᾳ συνέταξε, ὃς παιδείας μὴ μετείληχεν, οὐδὲ ἤσκητο πρὸς τὸ λέγειν καὶ ᾔδει γράφειν ἐμμέτρως τέ καὶ πεζῶς: *neminem in senatum allegit, nisi eruditum, quique se ad dicendum exercuisset, & sciret scribere vincta oratione & soluta*. Nec enim profecto statim ad rempublicam tractandam apti sunt, qui vincta & soluta oratione scribere prompte didicerunt. Alia ergo aulici, alia umbratici doctoris studia sunt. Susceperuntque omnino aliquid laude dignum, qui quae ratio iniri debeat iuvenes, generis nobilitate claros, ad bonam mentem erudiendi, suis commentationibus explicare aggressi sunt, ut Ioachimus Pastorius (2), Ioannes Schefferus (3) aliique (4). Certe est hoc vitium scholarum fere omnium, ut nec ingenii, nec fortunae, nec generis habita ratione ulla, eodem omnes tractentur modo: unde contingit, ut plerisque superflua multa & inutilia, utilioribus praetermissis, addiscenda sint: quod cum adolescentes ipsi, ut callidi interdum sunt & perspicaces, animadvertunt, quid mirum, si litteras omnes fastidire incipiant? Ceterum non abnuo, indoli ipsi multum quoque hic tribuendum, aut ma-

BUDDEUS

D 2 gnos

[1] *In vita Costantini p. 283.*
[2] *In palaestra nobilium.*
[3] *De generosi nobilisque informatione litteraria: uterque excusus est A. 1696. opera Thomae Crenii.*
[4] *Vid. Morhoffius in polyhist. litterar. lib. II. cap. VIII. p. 412. & alibi.*

BUD-DEUS gnos in rebus civilibus extitisse viros, qui litterarum tamen penitus fuere rudes (1): id saltem contendo, naturam doctrina & institutione iuvandam, unde profecto evenire necesse est, ut praestantes mentes fiant praestantissimae, & minus praestantes itidem aliquo loco habeantur. Tractanda ergo litterarum studia & viris politicis sunt, iisque qui generis nataliumque splendore suffragante, ad hanc laudem adspirant, sed ea tractanda, quae & mores emendant, & prudentiam gignunt, & ad clavum reipublicae tenendum reddunt aptos. M. Tullium Ciceronem (2), ut alios taceam, ita sensisse novimus, qui, quod homines litterarum imperiti ad rempublicam regendam accedant, fert quam molestissime. *Nunc contra*, inquit, *plerique ad honores adipiscendos, & ad rempublicam regendam nudi veniunt, atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla scientia ornati.*

§. VI. Manifestum itaque est, generis nec nobilitatem, nec ignobilitatem, obstare, quo minus quis ingenium rite excolere & possit, & debeat: vitae autem genus & institutum non semper permittere, ut in quaevis litterarum studia coeco & praecipiti impetu ruamus. Sic qui divinarum litterarum studio se consecrarunt, ea quidem omnia, quae ad earum intelligentiam aliquid conferunt, recte condiscunt, ea autem, quae hinc aliena sunt, nisi forte ingenii summa, pluribusque litterarum generibus par futura felicitas, illis obtigerit, rectius negligunt. Hinc non male Alexander III. R. P. in concilio Turonensi sanxit (3), ne cle-

[1] *Exemplum vid. apud Bartholomaeum Grammondum de rebus Ludovici XIII. lib. I. p.* 51.

[2] *De oratore lib. III. p.* 277.

[3] *Vid. appendix ad Concil. Lateranens. III. part. XXVII. Cap. II. T. III. Concilior.*

clericis & religiosis fas esset, leges civiles addiscere. Quam constitutionem repetiit, & latius extendit Honorius III. aegre quidem istud ferente, atque iuris ignorantiam ideo pontifici exprobrante Odofredo Beneventano, ut testatur Franciscus Duarenus (1). Sed profecto ratio pontificem non destituit, quicquid sit de eius peritia iuris. Namque quae sacri ordinis viros occupant studia atque negotia, tanti momenti sunt, tamque late patent, ut excellentissimi etiam ingenii homines, & qui nullum temere laborem detrectant, iis vix sufficiant, etiamsi hoc unice agant, quod ex muneris lege sibi iniunctum credunt. Tantum ergo praecipuo, cui se consecrarunt studio, detrahant necesse est, quantum iuris scientiae similibusque disciplinis, temporis impendunt. Nec est, quod quis dicat, prima saltem iurisprudentiae rudimenta a clericis addisci debere, ne omnino rudes atque imperiti sint rerum quotidie occurrentium. Verendum enim, iudice viro peritissimo, (*) ne ea superficialis cognitio plus detrimenti afferat reipublicae, dum negotia humana accurate discernere nescientes, quod semet animo conceperunt, licet a re ipsa plane alienum, acerrime tueri atque propugnare soleant. Videat ergo, quo pacto cum Romano pontifice in gratiam redeat vir cetera doctissimus Ioannes Mabillonius (2), dum monachum suum ita format, fingitque, ut nec iuris civilis studio illi interdicat. Certe an Gisberto Voetio (3) suffragari queam, theologiae cultorem non tantum iurisprudentiae Romanae, sed medicinae quoque studiis imbuen-

BUDDEUS

D 3

[1] *De sacr. eccles. minist. lib. IV. cap. II.*
[*] *Zieglerus de Diaconis & Diaconissis cap. XIII. §. LXVIII.*
[2] *De studiis Monasticis part. II. cap. III.*
[3] *In exercit. & bibliotheca studiosi theologiae lib. I. c. VII.*

BUD-DEUS buendum esse, dubito. Quod enim vulgo, tum in his, tum in aliis studiorum generibus, ut illorum in theologia necessitas nobis persuadeatur, afferri solet, subinde divinis oraculis lucem quandam inde affundi posse, tanti profecto non est, ut me temere ad subscribendum illis adducere queat. Non dicam caliginem & tenebras inde saepius offundi, unde lucem speramus: saltem id manifestum est, pauca admodum effata esse, quae lucem a medicina aut iurisprudentia mutuentur, quae cum plerumque a viris iuris, & medicae artis peritis explicari soleant, onere in eorum campos exspatiandi sublevamur. Ut autem omnia ea studia, quae divinarum litterarum alumnum onerant potius, quam ornant, nec tam iuvant, quam impediunt, huc pertinent: ita quae revera viam ad graviora nobis pandunt, tantum abest, ut negligenda censeam, ut animus meo iudicio iis non tingendus leviter, sed penitus imbuendus sit (1). Rursus & aliarum artium cultores sibi quoque hoc dictum credant, ne aliena curent. Pestis profecto est nocentissima (2), quae ingenia invadit, dum plerique artem, cui se consecrarunt, tam frigide colunt, ut semper aliquid peregrinum ab ea cogitent, & cum principibus atque primariis studiis omne tempus impendere, secundariis autem aliquid otii subcisive & desultorie attribuere deberent, plerique contrario penitus modo vitae suae rationem administrant, & arti propriae furtim & perfunctorie incumbunt, studiis minus necessariis tempus omne impertiuntur.

§. VII.

[1] *Vid. Guilielmus Budaeus de stud. instituendo cap. XVI. p.* 22.

[2] *Add. Edmundus Richerius in obstetrice animor. cap. VI. §. VI. p.* 36.

§. VII. Dispiciendum nunc nobis est, an & pauperes, aeque ac divites, artibus bonis imbuere animum possint, debeantque. Pauperibus, qui aditum ad haec sacra intercludunt, eos non iis sumptibus, quibus eruditio solida hodie constet, studiis litterarum impendendis, pares esse, contendunt. Librorum infinitam multitudinem obiiciunt, per quam animus eruditis sit circumferendus, quae haud exiguo pretio plerumque comparetur. Nec datum iis esse, diu in scholis ab ore praeceptorum pendere, aut exteras adire gentes, quae quidem omnia illis, qui ad ingenii cultum annituntur, necessaria sint. Qui autem secus sentiunt, pauperibus promptius ad eruditionem & sapientiam iter esse, quam divitibus, autumant. Opes enim animos plerumque corrumpunt, & ad ignaviam, luxuriam, voluptatem invitant, & concitant, quibus laqueis qui irretiti semel sunt, vix unquam inde se expediunt, & verae eruditionis compotes fiunt. *Ardua res est*, Martiali (1) teste, *opibus non tradere mores*. Et Seneca iudice (2), *multis ad philosophandum obstitere divitiae: paupertas expedita est*, *secura est* (3). Accedit, quod si vel maxime divitiarum contubernio animus non corrumpatur, ut idem Seneca alibi loquitur, is tamen variis inde curis obruitur, & velut constringitur, ut libere vacare litteris nequeat. Contra si dicendum, quod res est, paupertate magistra res litteraria hactenus stetit. Paupertas acrioribus stimulis animum concitat, ut labori non parcat, sed indefesso studio

BUDDEUS

[1] *Lib. XI. Epigramm. VI.*
[2] *Ep. XVII. p.* 552.
[3] *Add. Ioachimus Fortius Ringelbergius de ratione studii cap. IV. p.* 29. & *Io. Sturmius de litterarum ludis recte aperiendis cap. VI. p.* 183. *seqq.*

BUD-DEUS quaevis promptae ſubeat. Iuxta Theocritum (1) paupertas ſola excitat artes:

Α'πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἔγειρε.
Iſidorus (2) paupertatem vocat *πάσης ἐπιςήμης τε καὶ τέχνης μητέρα, omnis ſcientiae & artis matrem*; & Plautus (3): *paupertas omnes artes perdocet, ubi quem attigit*. Paupertas vel invitum ſobrium & frugalem eſſe iubet, & fortiori freno a voluptatibus retrahit, animumque litteris tractandis aptum facit. Recte ergo iterum Seneca: *Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria eſt*. Quam autem obtendunt nonnulli librorum neceſſitatem, vereor profecto, ne tegendae atque velandae ignaviae ſaltem ſumatur. Namque qui ex librorum multitudine ſapientiam atque eruditionem metiuntur, veram quidem eius effigiem, mea opinione, animo nondum conceperunt. Rerum natura liber optimus eſt, ex qua qui ſapiunt, indefeſſo ſtudio eam contemplantes, illi demum vere ſapiunt. Laudo demum illum eruditum, qui & ſine libro ſuum tueri locum didicit. Scio, quaedam eſſe ſtudiorum genera, in quibus ſi ſine libris quis proficere vellet, idem profecto ſuſciperet, ac ſi volare vellet ſine pennis: verum nec ut iſtiuſmodi ſtudiorum generi ſe conſecret pauper, neceſſe eſt, & ſi conſecret, numquam deerit illis Mecenatum munificentia, illorum neceſſitatibus tantum ſuppeditatura, quantum, ut voti damnentur, requiritur. Ipſa hoc teſtatur experientia, orbe litterato non unum virum oſtentante, qui inter ſum-

[1] *Idyll. XXII. v. 8.*
[2] *Lib. II. Ep. CXVIII.*
[3] *Stich. 1. III. 24.*

summas rei domesticae angustias ad summum eruditionis fastigium pervenit. Sed nec si praeterea & alii requirantur sumtus, modo requirantur, per providam atque benignam Numinis curam, in iis consequendis animum desperent, quibus cum re angusta domi est conflictandum, modo non ipsi ea necessaria esse fingant, quibus tuto carere queant. Ast ponamus, cunctis proficiendi mediis aliquem destitui, nec spem ea impetrandi superesse, is demum intelliget, non sine sapientissima Numinis voluntate se ad alia vocari. Quibus autem benignius, ut ille ait, fortunae astrum affulsit, opibusque florent, ut felicius longe in litterarum campo procurrunt, ita si voluptatum illecebras fugiunt, nihil, quin ad summa quaevis enitantur, illis deest. Bene enim cum divitiis consistere sapientiam posse, vel Senecae exemplo comprobatur (1). BUDDEUS

§. VIII. Restat, ut ipsam ingeniorum naturam diversitatemque paulo penitius consideremus. Hinc enim manifestum fiet, quosdam per indolis suae rationem ad litterarum studia plane ineptos, alios autem ad certum litterarum genus a natura velut aptatos praeparatosque esse, ut si in aliud se dent, cum invita, quod aiunt, minerva litteris operentur, successus exspectatos conatibus suis non respondere, ipsimet intelligant. Primo itaque nonnulli per naturae conditionem ad litteras plane inepti sunt, sive quod omnibus ingenii virtutibus simul destituantur, memoria scilicet fallaci, imaginatione tarda, intellectu obtuso sint: sive quod quibusdam virtutibus in mediocri aut infimo gradu gaudeant quidem, ceteris plane careant. Ianus Huartus (2) tria constituit inhabilitatis genera. *Primo*, inquit,

qui-

[1] *Vid. Tacitus Annal. lib. XIII. cap. LXII.*
[2] *In scrutinio ingeniorum cap. II. p. 63.*

BUDDEUS *quidam hominum ſunt, quorum anima ita intra materiales corporis qualitates velut ſepulta, ita a cauſis, quae partem rationalem perimunt, circumquaque obſeſſa eſt, ut numquam per omnem vitam gignere parereve poſſint ullos conceptus, qui ad litteras ac ſapientiam ſpectent*. Hos cum eunuchis comparat, innuitque, illos, qui intellectus vi omni deſtituuntur, & concluſiones utcunque capiunt, aut admittunt, plerumque coeca credulitate duci, ut ad principia, ex quibus gignantur, riteque deduci debeant, non pertingant. In hiſce erudiendis tempus omne perdi docet, eos a brutis animalibus parum differre, ſemper dormire ac ſtertere, etiam tum, cum vigilare eos atque apertos habere oculos videmus. In hoſce quadrare illud Salomonis: *cum dormiente loquitur, qui ſtulto enarrat ſapientiam*. Alterum inhabilitatis genus illorum eſſe dicit, *qui tanta quidem ſtupiditate ac ſegnitia ut priores illi non laborant, concipiunt enim figuram ex primis principiis, atque inde eruunt etiam concluſiones quaſpiam, licet pauciores, eaſque non ſine ingenti labore ac ſtudio, ſed figura illa intra memoriam non ultra ſubſiſtit ac perdurat*. Hi ſcilicet memoria deſtituuntur, &, iudice Huarto, feminis quibuſdam ſunt ſimiles, quae impraegnantur quidem, & pariunt, ſed foetus earum ſtatim ab ipſo nativitatis termino vitam cum morte commutant. In hos trahit illud Salomonis: *cor fatui tamquam vas confractum & omnem ſapientiam non tenebit*. In tertiam claſſem eos reiicit, qui figuras primorum principiorum intra ſe concipiunt, multaſque inde exſtruunt concluſiones, & eas firmiter retinent, ſed rem quamlibet ſua in claſſe ac ſede collocare neſciunt. Hoſce mulieri non abſimiles eſſe dicit, quae gra-

gravida quidem ſit atque infantem in lucem edit, ſed cum adeo monſtroſum, ut caput ſubtus poſitum gerat, quo loco pedes debebant conſiſtere, oculos vero in cervice oſtentet. Confuſi, ut paucis dicam, ſunt, & ordinem ſervare neſciunt. Quadrat in eos, iuxta Huartum, illud Salomonis: *tanquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia, & ſcientia fatui inenarrabilia verba*. Hiſce quartam denique addit ingeniorum ſpeciem, illorum ſcilicet, quidem qui non plane inhabiles ſunt, nec tamen boni ingenii laudem promerentur: hi videlicet concipiunt doctrinam, & memoria retinent firmiter, ordinemque ſervant, ſed illorum, quae ſciunt, rationem reddere nequeunt, adeoque nihil aliud ſciunt, quam quod ab aliis acceperunt. Haec Huartus, ſuarum, de facultatibus animi, hypotheſium ductum ſecutus. BURDEUS

§. IX. Clarius tamen & citra ambages, ingeniorum ad litteras inhabilium, quatuor genera, ſive claſſes, hunc in modum conſtitui poſſent. Primo nonnulli omnibus ingenii viribus deſtituti ſunt, ut nec imaginatione, nec intellectu, nec memoria valeant: ut plane litterarum incapaces ſint, primumque merito in hoc hominum genere locum occupent. Alii, imaginatione utcunque pollentes, capere tradita poſſunt, ſed, cum memoria deſit & concepta ſtatim elabantur, ad litteras itidem inepti ſunt. Iudicium enim, ſi quod illis eſt, cum materia, in qua vim ſuam exerat, illi ob memoriae defectum non ſuppeditetur, vim quoque & uſum omnem, ſaltem quantum ad litteras, amittit. Atque hiſce ſecundus locus debetur. Ruſus alii memoria quidem pollent, ſed vis celeriter percipiendi, quae imaginationis eſt, aut iudicativa facultas, intellectui propria, aut utraque illis deeſt. Si vis percipiendi deſit,

BUDDEUS ut aut nihil aut pauciſſima capere queant, rurſus inidonei ſunt, cum nec memoria, nec δύναμις κριτική tum ullum illis praebere uſum queat: Plane ut fruſtra de cuſtodienda aut diſponenda pecunia ſollicitus eſt, qui ea caret, nec rationem rem faciendi callet. Et hi ad tertiam claſſem pertinent. Si iudicium deſit, memoria autem & imaginativa polleat, non plane inidonei ſunt ad litteras, nec tamen multum, ut operae pretium ſit, proficient, licet forte apud imperitiores facile eruditionis gloriam conſequantur. Dupliciter autem hic iudicii & intellectus defectus ſe prodit: primo quidem, dum ordinem non ſervant, omniſque illorum ſcientia rudis indigeſtaque eſt moles: deinde, dum ipſi in receſſus & fundamenta rerum non penetrant, nec rationes aſſertorum reddere poſſunt, ſed, ut paucis dicam, tantum ſciunt, quantum memoria complectuntur, & quantum ex libris ſermonibuſque aliorum hauſerunt, & hi quidem ultimam claſſem ordinemque conſtituunt.

§. X. Sed illorum, quae litterarum ſunt capacia, ingeniorum, magna identidem eſt varietas: quanquam ad ſumma quaedam capita & gradus ea rovocare, viri docti allaborarint. Et Ianus quidem Huartus (1), ut tria inhabilium, ita & tria habilium ingeniorum genera conſtituit. Primum illorum eſſe dicit, qui omnia, quae a magiſtro audiunt, prompte percipiunt, memoriaque firmiter retinent, idque ſine omni contradictione. Quorſum illud Ariſtotelis trahit: *bonum ingenium eſt illud, quod bene dicenti obedit*. Sequuntur, iuxta Huartum, illi, qui ſua ſponte in intimos receſſus rerum penetrant, & nulla fere inſtructione opus habent, eorumque indolem ab Ariſtotele indigitari dicit, quando

[1] *Cap. I. p. 46.*

do *optimum*, inquit, *ingenium eſt illud*, *quod omnia* per ſe *intelligit*. Ab hac ingeniorum ſpecie non adeo differre tertiam, ait, *in qua qui conſtituti ſunt*, verba Huarti refero, *res adeo ſubtiles veras*, *ac prodigioſas*, *ſine ulla arte ſtudiove praecedente*, *edunt ac proloquuntur*, *ut ante tales nec viſae*, *nec auditae*, *nec ſcriptae ſint*, *nec unquam in hominum conſiderationem venerint*. Addit, hanc ingenii ſpeciem a Platone vocari *ingenium excellens cum mania*. Alii autem, quorum expeditior & plenior, magiſque rationi conſentanea videtur ingeniorum ad litteras idoneorum diſtributio, quinque illorum formas, ſive claſſes, conſtituunt. Nimirum ſunt quaedam ingenia levia atque mobilia, quae primo ſtatim impetu omnem animi ſui virtutem exſerunt, primiſque & leviſſimis, quam ſecundis, cogitationibus excellunt. Ad confabulandum & excogitandum, quam ad iudicandum perficiendumque aliquid, ſunt alacriores: a reipublicae autem adminiſtratione, ob ſummam inconſtantiam & iudicii tenuitatem, merito arcentur. Parata illis eſt facundia, ſubito eloquio, cum grato lepore ac venuſtate procurrens, cuiuſmodi quid in Ovidio aliiſque ſcriptoribus, in quibus plus eſt ſolertiae, quam artis, docti obſervant: & hi primum ordinem conſtituunt. Oppoſita his ſunt ingenia tardiora, illorum, qui iudicio acriori pollent, & invicto labore, diligentia, aſſiduitate, ac conſtantia incredibili, celeritatem & ſolertiam aliorum etiam vincunt. Et licet ad inveniendum adeo prompti non ſint, ad tuendum, conſervandum, & perficiendum eo ſunt aptiores: ad res adminiſtrandas autem feliciterque gerendas cumprimis ſunt accomodati, cum prudentia vera in his demum ſedem ſibi eligat, adeoque, qui reipublicae tractandae

Bud-
deus

BUDDEUS dae admoveantur, cumprimis merentur. Virgilium, Demosthenem, Socratem, aliosque litteris pariter ac rerum bene gestarum gloria illustres viros, tali fuisse ingenio, accepimus, & partim monumenta ab illis relicta testantur. Medium inter hasce ingeniorum species locum obtinent, quorum levitas mobilitasque gravitate, & tarditate ita est temperata, ut illa tamen quodammodo praevaleat, naturaque adeo vincat artem. Ad artes liberales istiusmodi homines velut facti natique videntur, maxime ad eloquentiam, cum oratione perspicua, facilitateque dicendi, maximopere emineant. Nec vero ad rem publicam administrandam inepti sunt, quia naturae artisque amicum connubium humanae vitae usibus eos plane attemperat. Xenophon, Aeschines, Isocrates, Euripides, Horatius, Livius, Quintilianus, & alii suo exemplo, quod diximus, comprobant, seque haud immerito in hanc classem transcribi, vel scriptis suis ostendunt. Hos excipiunt, in quibus alacritas illa solertiaque naturae cum iudicio, industria cum labore, pari, quod aiunt, passu ambulant, seque adiuvant invicem. Unde, qui tali indole praediti sunt, ad eminentiorem eruditionis gradum pertingunt, ceterosque post se relinquunt. Periclem, Thucydidem, Pindarum, Plutarchum, Augustum Caesarem, Senecam, similesque in hoc ordine constitutos, omnium animos hodienum in se convertere, atque allicere, novimus. Ultimam denique classem occupant, qui primi principesque omnium sunt, quorum videlicet ingenia naturae legem ordinemque migrare, & divinum quid spirare videntur, unde & heroica vocantur. Artium nimirum & disciplinarum inventores, & restauratores, magnorumque imperiorum conditores,

tali

tali sunt indole, quos adeo ad maxima humani generis commoda natura quandoque profert. Nihil illis difficile, nihil arduum, nihil impervium aut inaccessum videtur, ingenii divina vi, iudicio acri constantia incredibili, cuncta vincunt atque perrumpunt. Mosen, Cyrum, Alexandrum, Iul. Caesarem, Carolum M. inter principes, inter litterarum artiumque statuminatores Platonem, Aristotelem, Cartesium, inter divinae veritatis vindices magnum Lutherum nostrum, divina eiusmodi atque heroica indole praeditos fuisse, haud immerito dixeris. Hasce ingeniorum laudabilium classes, egregie prorsus, constituit Edmundus Richerius (1), quem plane, licet dissimulato eius nomine, sequitur Daniel Georgius Morhosius, (2) nec abludit Edo Neuhusius (3), nisi quod quartam, quam cum Richerio posuimus, classem omittat. BUDDEUS

§. XI. Luculentius haec patebunt, si nobiscum expendamus, non posse non in totidem formas ingenium humanum abire. Solet quippe, ut supra indicavimus, ingenium ex intellectu, imaginativa facultate, atque memoria, cumprimis aestimari. Harum autem facultatum una non potest non pro temperamenti, quo quisque gaudet, ratione, prae altera eminere: atque hinc ista ingeniorum diversitas. Id hunc in modum evinco. Qui imaginativa facultate ita pollent, ut iudicium, si cum ea contendatur, mediocre sit, ob sanguinei temperamenti rationem, leves mobilesque sunt, & primae classi respondent. Contra qui intellectu iudicioque valent, exigua imaginandi facultate praediti, tardiores sunt, & labore iu-

[1] *In obstetrice animorum cap. IV. §. VII.*
[2] *In polyhist. litter. lib. II. cap. I. p.* 324. *seqq.*
[3] *In theat. ingenii humani lib. I. cap. I. p.* 9. *seqq.*

BUDDEUS iudiciique acrimonia tandem emergunt. Qui memoria, utut excellentissima, pollent, ceteris dotibus destituti, hic plane in censum non veniunt. Ergo ex iudicii & imaginativae facultatis comparatione, reliquae ingeniorum formae exsurgunt. Hae enim facultates aut aequatis fere inter se viribus librantur, unde quarta classis, aut alterutra ita eminet, ut intelligi hoc ac deprehendendi haud obscute possit, unde tertius ingeniorum ordo emergit, qui tamen rursus in duas classes abit, prout aut imaginativa, aut δύναμις κρίτική, primum locum obtinet. Cum autem rursus illorum, qui omnibus omnium facultatum dotibus eminent, qua graduum varietatem, varia genera constitui possint, illi tamen merito notantur, qui Numinis provida cura ad sublimius istud humanae perfectionis fastigium evecti, ceteris se admirandi quidem, non autem imitandi facultatem concedunt. Quod autem Ianus Huartus (1) contendit, qui intellectu singulari gaudent, eos imaginativa non valere, & vice versa; adeoque, qui ad disciplinas, in quibus imaginativa utramque paginam facit, capiendas apti sunt, eosdem ineptos esse ad artes scientiasque, in quibus iudicium maxime & intellectus requiritur, & ita etiam, quod ad memoriam attinet, rem se habere, eiusmodi profecto est, ut illi suffragari nequeam: unde Antonio Possevino (2), aliisque, hoc nomine iure vapulat. Fateor equidem, ut iudicii, & imaginativae, ceterarumque ingenii facultatum vires accurate sibi respondeant, ut secundum mathematicam ἀκρίβειαν aequales dici possint, fieri non posse,

[1] *In scrutin. ingen. cap. XII. p.* 193. *seqq. it. cap. XI. seqq. p.* 286. *seqq.*
[2] *Bibliothecae selectae lib. I. cap. IV. p.* 24. *seqq.*

posse, sed sufficit, quod utraque facultas tam excellens praestansque in quibusdam sit, ut, utra praestet, dici vix queat. Atque hoc experientia & exempla virorum praestantium (1) comprobant. Ratio quoque suffragatur, cum cerebri figura & constitutio, spirituum animalium moles, motus, & conditio, aliaeque causae ad ingenium concurrant, unde facile fieri potest, ut hinc iudicium, inde imaginandi facultas, & rursus ex alia causa memoria, praestantiam vimque singularem adipiscatur. Saepe tamen ita, ut Huartus dicit, se res habet, si causae inter se conspirent, unde, quod vir quidam doctus autumat, quanto quisque imaginandi facultate pollet, tanto eum & iudicio praestare, nisi certis limitibus circumscribatur, admittere plane nequeo. BUDDEUS

§. XII. Tanta ergo cum sit ingeniorum laudabilium etiam varietas, manifestum est, non perinde esse, quam quisque artem excolendam suscipiat. M. Scauro, ac P. Rutilio, oratoribus, non quidem omnino ingenium, sed oratorium ingenium defuisse M. T. Cicero (2) ait. Utique ingenio nonnulli pollent, sed ingenio ad scientiam, quam discendam sibi sumunt, apto, plane destituuntur. Exploratione & scrutinio itaque opus, priusquam ad litterarum studia animum adiiciamus. Et prima quidem cura merito haec est, an omnino talis ingenii vis nobis obtigerit, quae in litterarum cultore requiritur? aut an satius sit, haec sacra non attingere? Rectius profecto sibi consulunt, qui aliam artem addiscunt, quam qui invita minerva litteris operantur; nisi forte ad eiusmodi fal-

E tem

[1] *Vid. Possevinus l. c. cap. IV. V.*
[2] *In Bruto n. CX. p. 309. add. idem lib. I. Offic. cap. XXII. p. 156.*

BUDDEUS tem munus adſpirent, quod plus laboris, quam eruditionis requirit. Eiuſmodi quippe hominum opera, ut rei publicae neceſſaria admodum eſt, ita qui ea defunguntur, ſua quoque laude non ſunt defraudandi. *In magna enim domo non tantum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea & teſtacea, & alia quidem ad decus, alia ad dedecus* (1). Quod eodem fere modo Plato (2) quoque docuit: *Ceterum*, inquit, *o! Glaucon, audi, quod ſuper eſt fabulae: eſtis autem omnes vos, qui civitatem incolitis, fratres: verum Deus cum vos fingeret, quicunque veſtrum digni erant, qui ceteris imperarent, eorum ipſe ortum auro permixto attemperavit: unde fit, ut illi plurimi aeſtimentur: at qui idonei erant futuri illorum adiutores, illis Deus argentum immiſcuit: poſtremo, aere & argento attemperavit figmentum agricolarum & opificum*. Quod autem id Plato (3) dixit, in republica proxenetas, inquirendis ac probandis ingeniis, neceſſarios eſſe, omnino probo. Cumprimis in publicis litterarum domiciliis optandum eſſet, ut conſtituerentur, qui iuvenum ingenia accurate explorarent, illoſque, quem quiſque eligere deberet campum, in quo ingenii ſui vires periclitaretur, edocerent. Athenienſium quidem morem, cuius Gregorius Nazianzenus (4) meminit, adoleſcentum patientiam pertentandi, huc comparatum fuiſſe, exiſtimo. Unde forte conſuetudo in pleriſque Europae academiis recepta, iuvenes initiandi, tur-

[1] *II. Tim. II. 20.*
[2] *Lib. III. de republ. p. 472. add. Guilielmus Budaeus, de ſtudio inſtituendo cap. XXI. p. 28.*
[3] *In Theaeteto p. 542.*
[4] *In Monodia p. 251. add. Poſſevinus Bibl. ſel. lib. I. c. VI.*

BUDDEUS

turpissimo abusu foedata, profluxit. Id constat, praestantissimos philosophorum neminem temere in disciplinam suam, nisi explorata prius eius indole, admisisse. De Pythagora res notior est ex Gellio (1), quam ut prolixius hic commemorari debeat. Aristotelem, ad philosophiae remotioris subtiliorisque auscultationem neminem admisisse, *nisi eius antea ingenium, & eruditionis elementa, atque in discendo studium, laboremque explorasset*, idem Gellius (2) auctor est. Taceo Apollonium, cuius Cicero (3) meminit, aliosque, quibus eundem morem frequentatum fuisse constat. Atque hos quidem merito, qui artes ingenuas docent, imitantur, & ista ingeniorum exploratione nihil prius, aut antiquius habent, quod parentes quoque, & qui eorum vicibus funguntur, sui officii esse facile intelligunt (4), ut contra & ipsi iuvenes, quantum vires eorum permittunt, si sapiant, aut se ipsos explorant, aut ad peritiorum iudicium, sententiamque, diligenter hic se componunt.

§. XIII. Quaeri autem posset, quo pacto haec instituenda sit exploratio? Pythagoras quidem, teste Gellio (5), adolescentes, qui se ad discendum ei obtulerant, *ἐφυσιογνωμόνει*, hoc est, mores naturasque eorum, coniectatione quadam de oris vultusque ingenio, deque totius corporis filo atque habitu, sciscitabatur. Sed accuratius Pythagorae institutum edisserit Iamblichus (6). Refert enim, Pythagoram pri-

[1] *N. A. lib. I. cap. IX.*
[2] *Lib. XX. cap. IV.*
[3] *Lib. I. de Oratore, n. CXXVI. p. 71.*
[4] *Vid. Io. Sturmius de litterarum ludis recte aperiendis cap. V. p.* 180. *it. Fungerus de puer. disc. & instit. p. 262. seqq.*
[5] *Lib. I. cap. IX.*
[6] *In vita Pythagorae cap. VII.*

BUDDEUS primum omnium inquiſiviſſe, quomodo is, qui ſuam ambiret diſciplinam, cum parentibus ſuis reliquiſque domeſticis converſari conſueviſſet. Deinde ſpectaſſe, an vel rideret intempeſtive, vel taceret multum, aut nimis eſſet garrulus. Porro etiam exploraſſe, quibus rebus afficeretur maxime, quorumque amicitia uteretur, qualemque ſe ſibi praeſtaret. Obſervaſſe quoque, quibus ex rebus laetitiam caperet; aut triſtitiam. Denique & oris ſpeciem, & inceſſum, totumque corporis habitum atque motum accurate conſideraſſe. Sunt qui putant (1), ἐχεμυθίαν ſive ſilentium, quod diſcipulis ſuis iniungebat Pythagoras, huc itidem comparatum fuiſſe, ut indolis inde argumentum caperet. Aulus Gellius (2) autem alium eius finem aſſignat, nimirum, *ut res diſcerent rerum omnium difficillimas, tacere & audire*. Nec illis refragabor, qui exiſtimant, fuiſſe hoc ſilentium, ex Pythagorae inſtituto, compendioſam ad virtutem viam, ut ſcilicet hac ratione, qui in eius diſciplinam ſe tradidiſſent, mature affectibus iniicere frenum, eoſque domare, & rationis ſubiicere imperio adſueſcerent. Atque iſtud ſibi Pythagoricum illud ſilentium voluiſſe, non tantum Iamblichus (3) ſed Clemens etiam Alexandrinus (4) mihi auctor eſt. Miſſo ergo ſilentio Pythagorae, rationem ſcrutandi ingenia ab eo uſurpatam repetere, & accuratius conſiderare iuvat. Ex oris ſpecie, corporis habitu, inceſſu item atque motu, recte ingenii documentum Pythagoram cepiſſe, arbitror. Ut enim animi, latentiumque affectuum, atque morum,

lu-

[1] *Antonius Poſſevinus l. c. cap. VI.*
[2] *l. c.*
[3] *In vita Pythagorae cap. XX.*
[4] *Lib. V. Strom. p. 423. & lib. I. paedagog.*

luculentissima signa & characteres, in corpore & vultu deprehendimus, quemadmodum, ut ceteros taceam, qui in eodem campo sunt versati, Scipio Claramontius (1), atque Edo Neuhusius (2), demonstrarunt: ita non promptiori via, quam hac ipsa, ad ingenium pernoscendum, deduci possumus. Iosephum Iustum Scaligerum hac arte, vel ex solo conspectu hominis ingenium aestimandi, ita polluisse accepimus, ut, si quis ex eius consilio studiorum genus eligeret, propitia faventeque natura hoc se fecisse, ex successu intelligeret. Id vel in Philippo Cluverio patuit (3), cui, ut geographiae litaret, auctor extitit, non vano augurio, pomoeria nobilissimae artis haud mediocriter eum dilataturum. Nec non affectuum insuper habenda ratio. Id quod rursus probe intellexit Samius senex. Si ergo cognoverimus, quibus rebus quis delectetur, quas fugiat & aversetur de animi propensione, & hinc porro de ipso ingenio facile iudicium ferri poterit, ut alibi fusius declaravimus. Sed id quoque prudenter Pythagoras, quod quorum quisque amicitia uteretur, inquisiverit. *Facillime enim*, inquit Cicero (4), *in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros, bene consulentes reipublicae, contulerunt: quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerunt, ad imitandum.* Quin cuncta illorum facta attentius considerare utile fuerit, cum haec

BUDDEUS

 non

[1] *De coniectandis moribus lib. VI. cap. II. seqq.*
[2] *In theatro ingenii humani lib. I. cap. III. & IV. add. Carolus Scribanius lib. I. instit. politico-christianae cap. V.*
[3] *Vid. Heinsius in orat. funebri Cluverio habita p.* 152.
[4] *De offic. lib. II. cap. XLII. p. m.* 326.

BUD-DEUS non tantum propensiones voluntatis prodant, sed polleantne iudicio, an ingenio, sintne tardi, an celeres, & ad praecipitantiam proni, inde luculenter diiudicari queat. Atque pertinet huc omnino, quod Menander ait apud Stobaeum (1): *ὐδεὶς ὃ νοεῖς οἶδεν, ὃ δε ποιεῖς βλέπει*, *nemo mentem tuam novit, sed facta inspicit*. Facta excipiunt verba, quae animum hominis, ingeniumque identidem produnt. Eleganter sane sapiens Ebraeus (2) sermonem *πειρασμὸν* hominis appellat, *tentamentum*, quo, quid in animo lateat, clarissime edoceamur. Profecto non potest non ingenium sermone se prodere, cum, qui ad leviorum ingeniorum classem pertinent, prompti volubilesque in loquendo sint, multaque inconsiderate effutiant; contra qui iudicio eminent ut ad subitam locutionem minus prompti sunt, ita rerum pondere rationumque gravitate hoc facile compensant, nec temere ea loquuntur, quae silentio premi, satius fuisset (3). Hinc illud Socratis (4): *loquere ut te videam*. Iudicabat enim vir sapientissimus, orationem optimum esse animi indicem: idque licet ad mores voluntatisque propensionem vulgo referatur, nihil tamen impedit, quo minus de ingenio quoque capiatur. Ultimo loco ponimus, quod primum forte & princeps Pythagorae fuit institutum, ut inquiratur, quo pacto adolescens erga parentes se gesserit, aut gerat. Nimirum, tegi utcunque atque dissimulari vitia possunt, & solent etiam, cum nobis res

est

[1] *Serm. III. pag.* 30.
[2] *Cap. XXVII. v.* 8.
[3] *Vid. Edo Neubusius in theatro ingenii humani lib. I. cap. I. p.* 11. & 17.
[4] *Ap. Apuleium lib. II. Florid. p.* 122.

est cum peregrinis. Ast erga parentes, familiares, domesticos, longe aliter plerique se gerunt. Fucum enim non admittit quotidianum commercium: nec dissimulatio unquam diuturna est, quin subinde natura emicet, seque conspiciendam, & velut palpandam praebeat. Non ergo sufficit dispicere, quid semel aliquis agat atque loquatur, sed quid agere & loqui consueverit. Hoc sibi volebat Pythagoras. Res oppido difficilis est, ingeniorum exploratio, & qui primo statim intuitu de Ingenio pronunciat, saepius misere se deceptum ex eventu intelligit. Contingit his plerisque, quod physiognomicae artis perito, qui Socratem contemplatus, eum mortalium nequissimum perditissimumque pronunciabat, nec tamen tam artis suae vanitatem, quam suam praecipitantiam & imperitiam prodebat. Ceterum, quod Antonius Possevinus (1) omina quoque, & nescio quae praesagia huc advocat, in eo quidem nescio, an multos sibi suffragantes sit habiturus. Origenem quidem, dum adhuc esset puer, divinorum oraculorum sensum a patre, instrumentorum omnium usum ab opificibus exquisivisse, refert Eusebius (2). Summos etiam philosophos, in tenera aetate iam naturae arcana scrutari coepisse: alios, animalium dissectione, gloriae, quam in medica arte deinceps consecuti sunt, praelusisse; quosdam etiam concionibus sacrisque functionibus, sanctioris disciplinae aliquando antistites se fore, non irrito plane augurio significasse, accepimus. Verum, ut magnos in omni litterarum genere viros extitisse novimus, sine praesagiis ullis, aut ominibus: ita multos turpiter, eventu augurio non respondente, de-

BUDDEUS

[1] *l. c.*
[2] *H. E. lib. VI. cap. III.*

BUDDEUS deceptos fuisse, constat: magnoque dolore, parentes filium in Thersitem degenerasse deprehenderunt, quem, vana superstitione ducti, Caesarem fore, sibi persuaserant. Missis ergo vanis & ineptis, certa iustisque rationibus innixa, & usu ac experientia comprobata, sequamur.

§. XIV. Priusquam hinc discedam, illorum adhuc mihi attingendum institutum est, qui per omnia studiorum genera animum circumferunt, ut πολυμαθείας gloriam apud eruditos referant. Rectene enim, an secus, id faciant, perspici utcunque ex iis, quae praecepimus hactenus, potest. Certe, quibusdam eam ingenii praestantiam contingere, ut nihil arduum illis & inaccessum sit, & ut, etsi omnia vasto animi ambitu complecti annitantur, in singulis tamen ita excellant, ut hoc unum per omnem vitam egisse censeantur, nemini, nisi rerum omnium ignaro, dubium esse potest. Sed paucis licet adire Corinthum. Pessime autem sibi consulunt mediocri, aut tenui, & vix uni arti suffecturo ingenio praediti, dum nihil tamen non affectant, & studiis inter se diversissimis se applicant. Quibus profecto contingit, quod Martialis dicit, ut, dum ubique habitant, nusquam habitent. Benedictus Menzinus, Florentinus (1), recentiores scriptores cum veteribus comparans, hos quidem pauciora, sed melius, illos vero plura, sed deterius nosse affirmat. In quo eum ratio non adeo fallit. Raro enim operae pretium facit, qui pluribus quam uni arti deditus est. Platonem accepimus, legibus saluberrimis civitatem suam instruentem, hoc quoque sanxisse (2): *Singuli singula recte conficere pos-*

[1] *De invidia litteratorum cap. VI.*
[2] *Lib. III. de republ. p. 469.*

BUDDEUS

possunt, plura vero minime: quod si quis plura tractare aggrediatur, in singulis ita deficit, ut in nullo evadat egregius. Recte quidem & egregie. Quam autem iniuvaret, litterarum cultoribus, eandem legem ferri! nisi forte quis credat, minorem industriam ad unam artium liberalium rite tractandam sufficere, quam ad suum quisque opificium afferre debet. Neque tamen hoc ita accipi velim, ut, si qui certum litterarum genus eligit, ceterarum rudis omnino esse debeat. Ita qui sentiunt, suo exemplo comprobant, ineptos plane stultosque esse eos, qui, dum vitare vitia volunt, in contraria currunt. Sunt artes omnes liberales & ingenuae vinculo arctissimo inter se nexae, ut una adiuvet alteram, operamque perdat, qui, ceteris plane neglectis, in una excellere cupit. Quare imbuant iuvenes iis animum, nec negligant, quicquid ad graviora contendentibus, aut praesidio, aut ornamento esse potest; tum vero, explorata indole, omnibusque vitae suae rationibus probe circumspectis, unam eligant, ad quam ornandam &, ut ita dicam, penitus exhauriendam, omnem deinceps operam industriamque conferant. Disciplinarum orbem peregrinationi similem esse, ait Nicolaus Damascenus (1). Peregrinatoribus itaque usu venire, ut in quibusdam diversoriis prandendi causa commorentur, in aliis pernoctent, & in nonnullis quidem locis plusculos dies consistant, alia vero obiter tantum ac praetergredientes adspiciant, tandem autem reversi, in suis penatibus degant: Ita etiam eos, qui litteris artibusque operam navant, in quibusdam brevius, in aliis immorari diutius oportere, & has quidem

[1] *In excerptis Peiresciquis p.* 416. *add. Rolandus Maresius ep. X. lib. II. p.* 248.

BUDDEUS dem integras perdiſcere, illas vero duntaxat delibare, tandem ad unam, tanquam ad patriam ac lares reverſos, conſidere. Perpetui autem peregrinatores multa quidem habent hoſpitia, nullas amicitias; ita illi, qui omnia litterarum ſtudia promiſcue ſectantur, ſolidam & perfectam artis alicuius cognitionem ſibi non conciliant, ſed tanquam venatores, multas ſimul feras inſectantes, nullam capiunt. Merito itaque magni litterarum cenſores atque magiſtri, eiuſmodi ardelionatum, ceu artium bonarum perniciem, condemnarunt (1), & ab iis, qui litteris ſe conſecrant, procul abeſſe voluerunt.

§. XV. Nondum ſatis litterarum cultori, ne operam ludat, proſpeximus. Quin ultimo loco nunc illud adiicimus, quod praecipuum eſt, primamque curam poſtulat. Voluntatis ſcilicet habeat rationem, ſedemque iſtam omnium virtutum & vitiorum, omniſque adeo boni & mali fontem, non negligat. Hac enim emendata, ex voto ſuccedit ingenii cultura. Hac neglecta, & vitiis ceu ſpinis & ſentibus ſqualente, fruſtra in poliendo ingenio quis elaborabit, aut, ſi quam eruditionis ſpeciem conſequatur, hoc demum obtinebit, ut ſe ipſum & alios rectius & citius perdere poſſit. Quemadmodum itaque, ex Stoicorum diſciplina, ſolus ſapiens cuncta recte adminiſtrabat, quippe qui ſolus erat

Liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum,

adeoque & ſolus litteris recte operari cenſebatur: ita quo minus de emendatae voluntatis homine, eum ſolum

(1) *Conf. Edmundus Richerius in obſtetrice animorum cap. II. §. IV.*

ſolum recte litterarum ſtudia tractare poſſe, itidem affirmem, non video quid obſtet. Quod ne temere affirmaſſe videar, ita evinco. Tanto quis, omnium iudicio, eruditione & ſapientia proficit, quanto ad veritatem ubique accedit propius, & ab erroris periculo magis eſt remotus. Hinc & merito Galenus (1) in adoleſcente, rite in litterarum ſtudiis profecturo, cumprimis veritatis requirit amorem. Errorum autem ultima ſcaturigo in voluntate recte quaeritur, & invenitur quoque. Licet enim & intellectus magna ſit imbecillitas, qui tanta, ut nonnulli, verum ſe inventuros deſperantes, ſemper dubitare, quam certi qui affirmare malint: haec ipſa tamen per voluntatis pravitatem infinitum in modum augetur. Ex ea quippe praeiudicatae opiniones omnes fluunt, quae quotidie mortales in tranſuorſum agunt, &, ut a recto tramito deflectant, efficiunt. Pone hominem ambitionis oeſtro percitum, ſerio is vix unquam ſibi perſuadebit, nefas eſſe, alios laceſſere conviciis, aut, ſi laceſſitus fuerit, par pari non reddere. Praeiudicata quippe menti eius inſidet opinio, quae ad famam & exiſtimationem tuendam ſuſcipiuntur, ea neutiquam ponenda eſſe in vitio. Aeque difficile fuerit, hominem voluptatibus deditum inducere, ut credat, mala quandoque eſſe, quae ſenſibus abblandiuntur, eaque ſummo ſtudio eſſe fugienda. Obſtat propenſio ad voluptatem, caliginemque offundit intellectui, ut, quae clariſſima ſunt, obſcura, ſaltem dubia illi videantur. Sed omitto ambages remque paucis conficio. Conſentiunt, quos ulla unquam cura ſerio in veritatem inquirendi ſubiit, ma-

BUDDEUS

[1] *De conſtit. art. cap. VI. add. Gabriel Naudaeus de ſtudio liberali cap. IX. p.* 591.

BUD-DEUS maximum ſubinde hic oriri impedimentum ab affectibus. Colligo inde, ad veritatis inveſtigationem, ſolidamque adeo eruditionem conſequendam, parum idoneum eum eſſe, qui legem ponere affectibus, ſuisque eos circumſcribere limitibus, non didicit. Recte Fungerius (1): *Si hanc communionem & impetum a civibus abeſſe voluit philoſophus Plato, quanto magis aberit a Chriſtianis, & humanioribus ſtudiis dedicatis hominibus! Nec enim illi turbidis motibus agitari debent, verum ab omni fervore longiſſime ſequeſtratam rationem habere. Adeo certe, ut, niſi quis renunciaverit affectibus, quantumvis in cyclopaedia verſatus ſit, verè tamen doctus haberi vel dici non debeat.* Aſt domare affectus fruſtra annititur, quiſquis voluntatem vitiis non purgavit, fontemque omnis mali detexit. Verae itaque ſolidaeque eruditionis hi minime ſunt capaces. Addo & iſtud. Qui proficere in litteris, bonaeque menti, ita ut par eſt, litare cupiunt, huc omnes cogitationes, omnia conſilia conferre debent, ut in ipſa arcana litterarum penetrent. Qui perfunctorie per litterarum ſtudia tranſcurrit, eaque, ceu canis e Nilo, fugiendo delibat, hoc demum impetrat, ut magno conatu nihil ſe egiſſe, ſero licet, animadvertat. Vix tamen, ut, qui vitia nondum exuerunt, aliter hic ſe gerant, ab iis expectes. Alios ignavia occupat, & foeda voluptas opprimit, ut otio marceſcere; quam eam partem, qua brutis praeſtant, excitare, & excolere dulcius putent (2). Qui vero aut ho-

[1] *De puerorum diſciplina & recta inſtutione cap. XVI. p.* 307. *add. Malebranchius de inquir. ver. lib. V. cap. VI. & ſeqq.*
[2] *Vid. Malebranchius de inquir. verit. cap. X. XI. libri V. add. Ioachimus Fortius Ringelbergius de ratione ſtudii cap. II. p.* 12. *ſeqq. it. Fungerus l. c. cap. VI. p.* 278.

BUDDEUS

honorum, aut divitiarum cupiditate tenentur, ut otium quidem fugiunt, ita, obversantibus illis rerum quas cupiunt imaginibus, vix unquam attentionem, quam debebant, ad litteras tractandas, secum afferunt, indeque aut erroribus facile se induunt, aut scopo, quem sibi proposuerunt, plane excidunt. Illi insuper, quos ambitio vexat, ut facile ad praeclare & magnifice de se ipsis sentiendum inducuntur, ita haud raro sibi persuadent, se iam ad metam pervenisse, a quo longissime absunt. Quo ipso sibi, ne in litterarum studiis, ita ut decet, proficiant, obstaculum maximum ponunt. *Multi*, inquit Seneca, (1) *ad eruditionem venissent, nisi, se eo iam pervenisse, putassent*. Et Bias apud Laertium (2) *τὴν ὄιησιν προκοπῆς ἐγκοπὴν*, *opinionem, profectus impedimentum* vocat. Quod Plurarchus (3) quoque probe intellexit, dum sedulo praecepit, ut animi adolescentum fastu & opinione diligenter purgentur: *δεῖ τῶν νέων μᾶλλον ἐκπνευματοῦν τὸ ὄιημα καὶ τὸν τύφον, ἢ τῶν ἀσκῶν τὸν ἄερα τοὺς ἐγχέαι τι βουλομένους χρήσιμον. Ἐι δὲ μὴ, γέμοντες ὄγκου καὶ φυσύματος, οὐ προσδέχονται*: *oportet ex adolescentibus opinionem fastumque exprimere magis quam ex utribus aërem, quibus utile aliquid infunditur, aut infundere animus est, alioqui, fastu flatuque referti, non admittunt*. Opes autem divitiasque illis quoque contemnendas esse, qui bonae menti rite operari cupiunt, suo exemplo comprobat Ioachimus Fortius Ringelbergius (4): *Equidem*, inquit, *eo ingenio sum, sem-*

[1] *De tranquill. animi cap.* 1.
[2] *In Biante p.* 51.
[3] *De auditione T. II. opp. p.* 39.
[4] *L. c. cap. IV. p.* 17.

BUD-DEUS *semper fui, & semper ero, ut summam inopiam, quam summas opes malim. Metuerem enim, ne perniciosa esca mentem occuparet meam, neve tam vilis metalli cura studia dulcissima impediret. Mediocrem tamen modum, ad vitam tuendam, necessarium esse non pernego. Nec aurum contemno, sed magnas opes, quae mentem a litteris abducere queant, &c.*

§. XVI. Ast ponamus, quod nemo utique, nisi experientiae refragari velit, abnuere poterit, improbos etiam homines rerum cognitionem sibi comparare posse, eruditionis tamen verae censu haec minime veniet, si locus concedatur iis, quae supra demonstravimus. Saltem sibi ipsis sua industria plurimum nocent, magno labore addiscentes, quae vitiis, quibus obsitus illorum animus est, alimentum praebent, vel nova etiam procreant. Ita enim usu venire solet, ut homines per se pravi litterarum studio longe deteriores fiant (1). Mira res, cum eradicare vitia eruditio debeat, nunc multorum vitiorum non audita fuissent nomina, nisi fuissent eruditi. Plagium quod litterarium vocant, cuius haud pauci profecto a doctissimis viris, Iacobo Thomasio (2), & Theodoro Ianfonio ab Almeloueen (3), aliisque arguuntur, infrunita contradicendi & confutandi libido, praepostera scriptis inclarescendi cupiditas, haereseos aut gravioris criminis notam aliis inurendi prompta alacritas, & id genus alia dedecora, gravissimis vitiis non minora, nec infrequentiora, dictis

[1] *Conf. Lactantius de falsa sapientia cap. XIV. & XXV.*
[2] *De plagio litterario.*
[3] *In syllabo plagiariorum, eius amoenitatibus theologico-philologicis subiuncto.*

ctis fidem faciunt. Modestiam in doctis adeo multi desiderant (1), ut raram hanc avem dicant, plerisque ambitione & fastu turgidis, ut se solos sapere, ceteros desipere & insanire, serio sibi persuadeant. Adeo verum est, quod dici solet, doctos multa scientes seipsos nescire, cumque in aliarum rerum scientia consequenda laborem multum tempusque collocent, quod suae indoli explorandae impendant, vix illis superesse. Seneca (2) (ut multa alia probe & sapienter, ita hoc quoque praeclare;) *liberalium*, inquit, *artium consectatio molestos, verbosos, intempestivos sibique placentes facit, & ideo non discentes necessaria, quia supervacua didicerunt*. Ita profecto est: saltem non ipsis litteris, quae vitio carent, sed hominum pravitati hoc tribui malim, per quam unice stat, quod litteris ipsis tantum inuratur dedecus. Nec putes, intra hosce limites eruditorum vitia subsistere. Nullum tam foedum, tam ingenuo homine indignum est, quod non eruditis quodammodo proprium existimetur. Invidia quid turpius? Hanc vero eruditi tam strenue exercent, ut non tam figulus figulo invideat, quam eruditus erudito. Idque, ne cuiquam dubium esset, eruditissima commentatione sua effecit Benedictus Menzinus (3). Impuris autem cupiditatibus utinam inter Musas locus non esset! Iam autem vereor, ne plurimi Curtio illi Marignollo haud absimiles sint, de quo Ianus Nicius Ery-

BUD-DEUS

[1] *Conf. Hieronymus Hirnhaim in Typho generis humani, cap. XXII. seqq. it. Guilielmus Saldenus de libris eorumque usu & abusu lib. II. c. III. p. 308. seqq.*

[2] *Ep. LXXXVIII. p. 743.*

[3] *Add. Guil. Saldenus l. c. lib. II. cap. IV. p. 37. seqq.*

BUD- Erythraeus (1) mihi auctor eſt; eum, cum egregiam DEUS a natura ad poëſin indolem hauſiſſet, nullum unquam argumentum, niſi obſcoenum atque turpe tractaviſſe, obiurgatumque & admonitum, ut illam vim ingenii, a rebus obſcoenis & turpibus, ad ſerias honeſtaſque transferret, palam reſpondiſſe, non poſſe ſe aliter, etiamſi maxime cuperet, ſcribere. Qui autem iis moribus ſunt, quam de Numine animo conceperint opinionem, coniectura quilibet haud difficulter aſſequi poteſt. Quae quod intra praecordia deliteſcat, nec foras erumpat, poenae metus, aut bonorum, vel exiſtimationis iactura obſtat: hoc repagulo fracto aut remoto, religionem iſtam eruditorum, hoc eſt, ſplendido titulo ſuperbientem atheiſmum, ceu anguem ferocem ex ſuis ſe proferre latebris, videas. Recte ergo, florum inſtar eſſe litteras, nonnulli iudicarunt, quae bonis mentibus ſalubre alimentum, pravis venenum praebeant, quo ſeipſas & alios perdant. Hinc ab aliis in avaritiae, ab aliis in obſcoenae libidinis, ab aliis denique in ambitionis inſtrumentum eas verti videas, quibus ſuam aliorumque promovere ſalutem debebant. Cauſa non aliunde arceſſenda, quam quod, priuſquam voluntatem emendarint, ad haec ſacra accedant. Platonis quidem celebratur ſententia, qua admodum difficile eſſe pronuntiavit, reperire hominem ingenioſum ſimul & prae ceteris manſuetum: nam acutos, ſagaceſque, memorioſos, & dociles, utplurimum in iracundiam, impetuſque praecipites eſſe: proruere eos atque raptari, ut ſine retinaculis, navem. Innuit, ni fallor, eos, qui ingenio valent, ad vitia ceteris eſſe propenſiores: quod ita ſe habere & res ipſa docet, & ne-

[1] *In pinacotheca imaginum illuſtrium part. 1. p. 179.*

nemo facile abnuet. Aſt eo magis in ſuam incumbere emendationem deberent, praeſertim ad litteras acceſſuri, quod & ipſa illorum indoles acrioribus ſtimulis ad prava illos ſollicitet, & ad litterarum ſacra admiſſis non una, mentis pravitatem exerendi, aut novis vitiis contaminandi, offeratur occaſio. BUDDEUS

C A P. III.

Σύνοψις.

BUDDEUS *Transitur ad finem, quem quisque in litterarum studiis sibi propositum habere debeat, & primo refelluntur, qui ambitioni suae & gloriae cupiditati litant, §. I. Reprehenduntur quoque, qui animi delectandi gratia litteras tractant, & vana eruditorum curiositas profligatur, §. II. Quid de illis censendum, qui, ut litteris operentur, reipublicae administrationi se subducunt, edisseritur, §. III: Quid de mediis perveniendi ad eruditionem veram observandum sit, indicatur, &, quam necessarium sit, audire alios, ostenditur, §. IV. De librorum lectione agitur, §. V. Libri obscoeni damnantur, & ex orbe erudito proscribuntur, §. VI. Sed alii quoque libri, bonis moribus inimici, reiiciuntur, §. VII. Num ethnicorum libri christianis legendi sint? disputatur, §. VIII. IX. Meditationis necessitas & usus commendatur, §. X. De ordine in litterarum studiis servando differitur: praeterea octo regulae, de ratione feliciter in studiis litterarum proficiendi, subiunguntur, & iis tota haec tractatio finitur, §. XI.*

§. I.

§. I.

DE litteris, quae dignae ſunt ut diſcantur, illiſque, qui excolere iis mentem poſſunt commode, atque tenentur, hactenus expoſuimus. De fine, quem quiſque ſibi conſtituere debet, modoque rite in iis proficiendi, aliquid adhuc addendum eſt. Namque & qui hic aberrant, non ſibi tantum nocent, ſed eorum quoque, quae recta ratio ab illis exigit, parum fuiſſe memores videntur. Finem autem parandae ſcientiae hunc maxime ſpectandum eſſe, ut non ſolum doctiores, ſed meliores etiam fiamus, rectiuſque & tranquillius vivamus, deinde ut ad aliorum utilitatem ſtudia noſtra referamus, per ſe quidem conſtat, & ex dictis affatim liquet. Quod licet verbis nemo abnuat, pauci tamen, ſua eo comparata eſſe ſtudia, demonſtrant. Alii enim iis navant operam, ut rem ſuam familiarem conſtituant, &, quae vitae ſunt neceſſaria, inde comparent. Quod propoſitum, iudice clariſſimo viro, Rolando Mareſio (1), *humile eſt & illiberale, nec ſatis litterarum nobilitate dignum*. Ego vero foedum & ſordidum id eſſe aſſero: nullamque peſtem litteris ipſis pernicioſiorem reperiri poſſe. Per eiuſmodi homines ſi ſtaret, errori ſaepius & mendacio maius ſtatuendum eſſet pretium, quam veritati, cum per illud haud raro promptior ad opes divitiaſque via pateat. Alii ſempiternam gloriam, & immortale decus, finem ſtudiorum ſibi conſtituunt, idque, tanta mortales dementia cepit! adeo non diſſimulant, ut profiteri etiam pulchrum ducant, nec commodiori argumento excuti aliorum torporem poſſe, contendant. Quod ne te-

BUDDEUS

[1] *Lib. II. ep. XVI. p.* 315.

BUDDEUS temere dixisse videamur, exemplis virorum, quorum consilia de studiis recte instituendis apud multos in pretio sunt, id confirmabimus. Ioachimus Fortius Ringelbergius (1), ex instituto hoc sibi probandum sumpsit: *adfectandas esse studioso laudes. Magnum*, inquit, *futurae victoriae signum est, excitari laude, si pulchre gesseris quicquam: atque si ab aliis vel reprehendi, vel superari videris, dolere, incendique ad altiora. Siquidem, ut Ovidius ait, non parvas animo gloria dat vires, facunda facit pectora laudis amor. Igitur gloriae studiosissimum esse adolescentem oportet, qui ad summa conabitur. Nihil enim video, quid possit eruditio sine laudum cupiditate, laudum cupiditas sine eruditione.* Alibi autem (2) ad gloriae cupiditatem excitat adolescentes, hisce Virgilii (3):

- - *Ventanda via est, qua me quoque possim*
Tollere humo, victorque; virum volitare per ora.

Huic suffragatur Gabriel Naudaeus (4): *omnino autem legitima cum ingeniis tractandi methodus hic requirit, ut studio laudis excitentur ad officium, incendanturque amore gloriae & virtutis.* Horum splendidam vesaniam vel ethnici arguunt, quorum nonnulli nihil magis in vitio ponunt, quam vanissimae gloriae nubes, & inania prensare. Praeclare Antoninus (5): *qui famae post mortem cupiditate duci-*

[1] *De ratione studii cap. V. p. 20.*
[2] *Cap. I. p. 11.*
[3] *Lib. I. Georg. v. 8. seqq.*
[4] *In syntag. de studio liberali cap. X. p. 545.*
[5] *Lib. IV. §. XII.*

citur, non cogitat, quemlibet eorum, qui ipſius mentionem ſint facturi, mox ipſum etiam moriturum: deinde itidem eum, qui huic ſuccedit, idque eouſque, dum omnis memoria per attonitos inani fama, extinctosque homines propagata aboleatur. Quin etiam finge, eos immortales fore, qui tui recordentur, immortalemque tui futuram memoriam: quid ergo id ad te: ne dicam mortuum, quid vel vivo tibi laus proderit? Occultius quidem hic nonnulli incedunt, numquam tamen tam cauti ſunt, ut non indicio quodam ſe prodant. Aut me omnia fallunt, aut contigit illud philoſophiae, ut haberi voluit, reſtauratori celeberrimo Renato Carteſio, dum fundamenta philoſophiae ideo ex primo fonte dubitationis ſe derivare profeſſus eſt, ut Scepticos, moleſtum hominum genus & inviſum, tandem ad ſilentium redigeret. Quam hoc ipſi ſibi, aliiſque nocuerit, iam Petro Poireto (1) obſervatum eſt: ego illud ſaltem addo, ambitionem ſuam haud obſcure ita manifeſtaſſe Carteſium. Refellere temere alios, atque confutare, per ſe quidem haud raro animum arrogantem arguit, cum, qui iſtud ſuſcipiunt, longe acutius ceteris ſe videre, perſuaſum ſibi habeant. Scepticos autem, philoſophiae hoſtes, homines lubricos & hactenus, ut Carteſio videbatur, invictos, debellare penitus, eiuſmodi profecto erat, ut victorem haud exigua manere gloria videretur. Haec pupugit Carteſii animum, haec ad philoſophandum induxit, haec puppis atque prora ſtudiorum ipſius fuiſſe videtur.

BUDDEUS

§. II. Non deſunt quoque, qui non aliam ob cauſam ad ſcientiae cupiditatem trahi videntur, quam ut animos ſuos varia rerum cognitione paſcant: *quae cau-*

 ſa,

[1] *In vera methodo inveniendi verum part. I. §. IX.*

BUD-*fa*, inquit Rolandus Mareſius (1), *eſt legitima*. Aſt
DEUS mihi ſecus videtur. Ab ignavia enim parum abeſt, quam ex litteris capimus, voluptas, niſi ad uſum quoque transferantur. Nec iuvat illos honeſta, quam obtendunt, curioſitas. Namque, an haec honeſta ſit, minimeque in vitio ponenda, dubitari poſſet. Ego, quod vitio non careat, ſic evinco. Innatum omnibus ſcientiae deſiderium, res ipſa quidem loquitur, ſed teſtatur inſuper admiratio, qua homines percelluntur, quoties inſolitum quid & ſingulare illis offertur, cuius cauſam rationemque ignorant. Magna enim hinc ſtatim eos ſubit cupiditas, ignota perveſtigandi, cauſaſque rerum explorandi. Quo ſenſu iam Ariſtotelem (2) dixiſſe novimus: *propter admirationem homines olim & nunc philoſophari coeperunt*. Haec itaque ſciendi cupiditas, ſi intra iuſtos coerceatur limites, neutiquam vituperanda eſt; quemadmodum contra, ſi ultra evagetur quam par eſt, non intellectus quidem, quod nonnullis placuit, voluntatis tamen vitiis iure meritoque annumeratur. Ergo ſi quis de aliorum actionibus, quae, rectaene an pravae ſint, ipſius parum refert, ſit ſollicitus, in iiſque inquirendis omnem induſtriam collocet, omnium iudicio vapulat. Πολυπραγμοσύνην Graeci hoc vitium vocant, Latini curioſitatem, cuius foeditatem ex inſtituto demonſtrat peculiari libello Plutarchus (3). Nec illi excuſatius peccant, qui, inconſulta ſciendi cupiditate abrepti, minus neceſſaria, aut ea, quae humanae cognitionis modum excedunt, conſectantur. In confeſſo haec apud omnes ſunt. Sed addi & iſti debebant, qui ex rerum variarum cognitione nihil aliud, quam vo-

[1] *L. c.*
[2] *Lib. I. Metaphyſ. cap. XI.*
[3] *T. II. opp. p.* 515.

voluptatem quaerunt: quibusque adeo litterae non iustae uxoris, sed impurae meretricis loco sunt, ad exsatiandam libidinem unice comparatae. Nimirum ut sensus, ita & animus variarum rerum repraesentatione oblectatur. Ast si quis nihil aliud ageret, quam ut picturis pasceret oculos, aut suavi concentu aures oblectaret, huncce recte tempus collocare, auderetne quis asserere? Pari modo, si quis per varii generis libros animum circumferat, spectator saltem ignavus illorum, quae in orbe erudito geruntur, hunc tempore ingenioque recte uti quis contenderet? Utrobique enim criminis eadem causa est. Sensus enim, a summo rerum omnium conditore, non ideo saltem nobis concessi sunt, ut ex iis voluptatem capiamus, sic & mens ipsa ingeniumque tanto minus hunc in finem nobis datum est, aut naturale sciendi desiderium inditum, quanto sensibus externis mens praestantior, nobiliorque eius operatio. Paucis dicam, quod res est. Ignavia est, quam illi curiositatem vocant, aut mentis quaedam, sed illicita, voluptas, non minori studio, quam corporis foeda voluptas, fugienda. BUDDEUS

§. III. Cum itaque non generosum saltem & magnificum, litterarumque gloriae conveniens sit, ut nonnemo putat, sed plane necessarium, ut homines doctrina ornati, quae ex ea acceperint, in publicum conferant, ingredi haud difficulter nonnulli in eam sententiam possent, peccare eos perperamque agere, qui reipublicae administrationi, publicisque muneribus se subducentes, in litterario, quod vocant, otio consenescere praeoptant. Quibus non magnopere me refragari lubens profiteor: sed tum demum, si non alia causa, quam otii consectatio eos inducat, ut hanc viam ingrediantur, sique otio ita se dedant, ut nullum inde ad

BUD-DEUS alios redundet emolumentum. Namque qui Atticum istum imitantur, ut *non inertia*, *sed iudicio reipublicae procurationem fugiant* (1), illi adeo non reprehendendi sunt, ut laudem quoque promereantur, quod, ut de eodem Attico Cicero (2) loquitur, *minime reprehendenda ratio*, *ad honestum otium eos duxerit*. Nimirum ea rerum quandoque est conditio, ut honestis consiliis non amplius concedatur locus, nec medicinam admittat morbus reipublicae, aut ut publicis muneribus admoti non tam prodesse aliis possint viri cordati, quam sibi relicti. Tum enim satius est, privatum vitae genus sectari, quam operam, quod aiunt, oleumque perdere (3). Sed cavendum, ne otium degeneret in ignaviam. *Multum interest*, inquit Seneca (4), *utrum vita tua otiosa sit*, *an ignava*. Hinc de Vatia, aulam fugiente, idem Seneca populum exclamare solitum ait: *O Vatia! solus scis vivere*. At ille addit, *latere sciebat non vivere*. Viri quippe sapientis otium ita comparatum est, ut tum maxime profutura & sibi, & aliis, agat & meditetur. Idem Seneca alibi (5): *numquam plus agere sapientem*, *quam cum in conspectum eius divina atque humana venerunt*. Tale itaque vitae institutum ipse Plato, multique philosophi, & nostra quoque aetate viri quidam sapientissimi secuti sunt qui non minus viva voce praesentes, quam scriptis orbem universum, ipsamque praeclare erudivere posteritatem. In quos omnino illud qua-

[1] *Vid. Cornel. Nepos in vita Attic. c. XV.*
[2] *Lib. I. ad Atticum ep. XV. p.* 303.
[3] *Add. Plutarchus in libro: an recte dictum sit, latenter vivendum esse, T. II. opp. p.* 2128.
[4] *Ep. LV. p.* 618.
[5] *Ep. LXVIII. p.* 655.

quadrat, quod de se ipso Petrus Pithoeus in testamento suo professus est: *opus potius, quam honores aut magistratus, amavi, ac prodesse quam praeesse malui* (1). BUDDEUS

§. IV. De fine postquam litterarum cultori constitutum est, necesse est, ut de mediis sit sollicitus, ne in eorum usu quicquam temere admittat quod contra officium sit. Media autem praecipua sunt, doctos & in qualibet arte scientiaque praestantes viros audire, libros utiles legere, quodve percepimus, acri & indefessa meditatione prosequi, ut propria velut nobis fiant, & in usum nostrum convertantur. Certe, quod ad primum attinet, si aliorum quis institutionem contemnat, aut negligat, perinde facit, ac si quis vastum & immensum pelagus sine duce & gubernaculo ingrediatur. Varius autem & multiplex institutionis fructus est, praesertim si ad nostram indolem attemperari possit. Namque cum ipsi plerumque in nostra indole exploranda coecutiamus, longe rectius prudens doctor eam perspiciet, &, in quodnam nos dare litterarum genus debeamus, suadebit. Deinde, cum imperiti iuvenes, quantumvis excellenti ingenio praediti, nesciant tamen, quid primo, quid secundo loco aggredi debeant, huic malo rursus manuductio viri prudentis tempestive adferet medelam. Quid? quod & vitia quaedam, qui sine magistro sapere cupiunt, fere imbibant, quae dediscere difficile admodum illis est, etiam cum ea detestantur. Namque solitudini & umbrae adsueti eiusmodi homines in lucem fere non sine puerili quadam trepidatione prodeunt, pertinaces quoque & arrogantes utplurimum evadunt, dum omnia sibi solis tribuunt, quod aliis acceptum ferant, se non habere sibi

[1] *Vid. Loccenius in notis ad Cornel. Nepot. loc. cit.*

BUD- sibi persuadent. Si qui autem, aliorum ope destituti, DEUS sua tantum industria profecerunt, & ad eruditionis laudem pervenerunt, illi profecto in exemplum statui non debent. Quod enim uni feliciter & ex animi sententia cessit, id si & sibi ita eventurum omnes sibi persuaderent, suam quidem imprudentiam proderent affatim. Praeclare Naudaeus (1): *licet, multos olim αὐτοδιδάκτους repertos fuisse, non ignorem, qui sua industria, nullius adiuti ministerio, illud etiam dicere possint, de quo se iactabat citharoedus quidam apud Homerum: ex me ipso edoctus sum, neque alius mihi, nisi Deus, menti animoque tot numerosas indidit cantilenas: quemadmodum Heraclitus Ephesius, quem, narrat Plutarchus, nullo commonitore & commonstratore philosophiam omnem percepisse; & Manlius eques factus, [si Plinio credendum] nullo praeeunte, doctissimus, & Apuleius, qui hoc de se prodit primo fabularum, Epicurusque, adnuente Tullio, & Virgilius, referente Petrarcha, & demum divus Augustinus, qui lib. confessionum gloriatur, semet ipsum legisse liberalium artium libros, & intellexisse: nostrisque similiter temporibus, multis emergere, absque praeceptorum opera, contigerit, ut Petro Ramo in philosophiae studiis, Mureto in arte oratoria, Guilielmo Postello in linguarum pene omnium, Ebraicae praesertim, cognitione, Cuiacio in iurisprudentiae notitia, Philelpho denique ac Budaeo in omnibus humanioribus litteris: licet, inquam, plures alii sua sponte & natura bonas & multas artes potuerint addiscere, brevius tamen hoc iter illis fore & compendiosius semper existimavi,*

qui-

[1] *In syntagm. de studio liberali cap. V. p.* 586. *add. Dorotheus Sicurus in Prudentia theologica* §. *XXIX. p.* 33.

quibus praeceptores aliqui, saltem praemonstratores studiorum & comites, adiunguntur &c. Ceterum habet & ea, quae viva voce peragitur institutio, alia commoda, quae pluribus prosequitur Alexander Fichetus (1). Qui enim bonas artes docent, *uno*, inquit, *momento temporis effundunt in sinum nostrum, quod longissimo plurimorum annorum labore coacervarunt, atque hoc nullo nostro labore, magnaque cum animi voluptate contingit*. Accedit, observante eodem Ficheto, quod subinde ad alios auctores provocent, eosque haud raro ignotos, in quorum proinde notitiam sine ullo labore & difficultate, qui eos audiunt, deducuntur. Ex alio adhuc capite iam suo tempore Plinius (2) studium alios audiendi, atque ex eorum sermonibus proficiendi, commendavit. *Dices*, inquit, *habeo hic quos legam, non minus disertos. Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam licet acriora sint, quae legas, altius tamen in animo sedent, quae pronunciatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis, adfigit &c.* Ego & hoc addo, quod, quae cum paucis communicantur, maiori libertate proferantur, aut proferri possint, quam quae litteris consignata, iudicium universi orbis eruditi subire debent. Similiter de conversatione cum eruditis censendum, quam non minora commoda litterarum alumnis afferre exploratum est, iisque, qui ex instituto hac de re praecipiunt (3), iam pridem probe observatum.

BUDDEUS

§. V.

[1] *In arcana studior. methodo cap. X.*
[2] *Lib. II. ep. III.*
[3] *Vid. Morofius in polyhist. litter. part. I. lib. I. cap. XV.*

BUDDEUS §. V. Alterum proficiendi rite in litteris medium est, bonorum librorum lectio. Bonorum inquam, malorum enim impedimento potius erit, bonamque mentem suffocabit, tantum abest, ut eam erigat votique damnet. Zenoni Stoicorum principi, de vera eruditione sollicito, Apollinis oraculum respondisse accepimus: *συγχρωτίζεται τοῖς νεκροῖς*. Quod eo pertinere facile intelligitur, ut libros diligenter voluant, qui ad solidae doctrinae arcem contendunt, & ita assidua mortuorum consuetudine utantur. Utique ad magnam sapientiam nihil est utilius, nihil certius, nihil expeditius. Vix sane mihi persuadeo, ullum unquam mentis compotem extitisse, qui id inficiari, librisque litterarum cultoribus interdicere, ausus fuerit. Scio, nonnullos magnae auctoritatis viros male hoc nomine audire, sed aliis omnino, per meram obtrectandi libidinem, istud tribuitur, alii abusum redarguentes, facile suspicionem, ut fieri solet, quod usum ipsum sublatum cuperent, subierunt. Renato Cartesio, nisi omnia me fallunt, eiusmodi quid contigit. Cum enim animadverteret vir acutissimus, inconsultae & intempestivae lectioni palmam ubique tribui, acrem autem liberamque meditationem passim ut supervacuam contemni, aliam viam ingressus est, meditationemque iure quidem, quantum ad philosophiam attinet, lectioni anteposuit. Hinc liberius quaedam ab eo in libros dicta sunt, se scilicet *eos legere, non ut studia sua iis promoveret, sed ut animum quadantenus ab iis avocaret*. Usu & consuetudine idem comprobavit, si nonnullis credimus (1), dum, paucorum admodum librorum suppellectile instructus, litteris incubuit. Quem quidem, si qui aut in alio litterarum versantur genere, aut ingenio eum non aequant, in exemplum,

[1] *Vid. Tob. Andreae methód: Cartes. art. I. p.* 835.

BUD-DEUS

plum, quod imitentur, ſibi ſtatuere vellent, turpiter ſe traducerent. Forte & ambitione in tranſverſum actus, diſſimulatione ſectarum conditoribus haud infrequenti uſus eſt, ut ceteris eo facilius perſuaderet, ſe viam nullius unquam veſtigiis ſignatam ingredi, in quo ſi aliis fucum non fecit, ſibi fecit certiſſime. Sunt praeterea alii, qui, cum animadverterunt, vanis inutilibuſque libris multos ita ſe tradere, ut neceſſaria magis prae iis illis ſordeant, divinarum autem litterarum ſcrutationem in minimis ponant, iſtud aegre ferentes in contrarium, communi mortalium vitio, currunt, & omnium ſine diſcrimine librorum, ſi a ſacra ſcriptura diſceſſeris, lectionem damnant. De Ioanne Matthaeo, Monaſterienſium Anabaptiſtarum capite, eiuſmodi quid refert Ioannes Sleidanus (1), eum videlicet ſanxiſſe, ne quis ullum deinceps librum haberet, aut ſibi ſervaret, praeter S. Biblia, reliquos omnes, ita pergit Sleidanus, in publicum deferri iuſſit, (quorum pretium viginti millium aureorum aeſtimabatur) flammiſque conſumpſit, de Martino Luthero noſtro, per foedam & ridiculam calumniam, itidem eiuſmodi quid refert Aegidius Camartus (2), eum Philippo Melanchthonii, & Andreae Caroloſtadio, auctorem fuiſſe, ut, abiectis ſcriptoribus ceteris, divinas tantum litteras voluerent revolverentque. Scimus, nec diffitemur, divinum virum longe maius pretium ſacris litteris, quam Romanenſium ſcriptorum nugis ſtatuiſſe, bonas autem litteras libroſque, quibus ad earum interpretationem adferri quid poteſt, adeo non reieciſſe, ut haud ſemel ſerio commendarit. Proinde qui de Camarto hoc refert

[1] *De ſtatu relig. lib. X. p.* 151.
[2] *In Elia Thisbite cap. IX.* §. *XII.*

BUDDEUS fert vir doctus Guilielmus Saldenus (1), refellit quoque & omnes rectiora verioraque docet. Alios tamen tum Gathakerus (2), tum Martinus Ruarus (3) memorant, quibus ſerio conſtitutum fuerit, omnes alios libros, praeter ſcripturam ſacram, doctorum manibus excutere. Quorum inſtitutum veniam quidem & excuſationem promeretur, cum ex iuſta, ob hominum libris abutentium pravitatem, indignatione profectum videatur: recipiendum tamen minime eſt, cum noxium valde ſit, rationique adverſum. Deteſtor atque execror illorum improbitatem, qui divinas litteras aliorum librorum lectioni poſtponunt: ſcio tamen, hinc quoque praeſidium aliquod, ad ipſam ſcripturam ſacram felicius explicandam, parari poſſe. Unde extincta, quod, ſi horum conſilio res litteraria adminiſtraretur, evenire neceſſe eſſet, bonarum artium luce & barbarie inculta mentes mortalium occupante nihil aliud expectandum, quam ut ipſa ſcriptura ſacra ceu non intellecta, itidem parum tandem curetur, hominibuſque eripiatur. Adeo ſemper nocet, quod nimium eſt. Humanae autem naturae pravitas potius deploranda, quae, niſi divina ope illi medela afferatur, adeo nec ignorantiam, nec eruditionem pati poteſt, ut utrinque plurima potius incommoda, quibus ſe ipſam induit, accipiat.

§. VI. Praeclare autem Seneca (4): *non refert quam multos libros poſſideas, ſed quam bonos*. Obruimur fere multitudine librorum: unde ſelectus neceſſario inſti-

[1] *De libris varioque eorum uſu ac abuſu lib. I. cap. VI, p.* 205.
[2] *In praefat. in M. Aurelii Antonini librum de ſe ipſo ad ſe ipſum.*
[3] *Ep. III. p.* 15.
[4] *Ep. XLV. p.* 599. *add. ep. II. p.* 521.

ſtituendus, ne lectio vagum quid & inſtabile habeat. BUDDEUS Non id nunc ago, ut definiam, qui libri boni ſint, quive neceſſarii, & quinam prae ceteris cuique legendi, nec noſtri inſtituti hoc fert ratio. Alii iam pridem illud executi ſunt. Saltem, quicquid ad mores rite formandos hic pertinet, non temere praetermittam. Primo ergo loco id moneo, eos libros iure optimos cenſeri, quibus non tantum intellectus rerum cognitione imbuitur, ſed voluntas etiam a vitiis purgatur, emendaturve. Gregorius Nazianzenus (1) a librorum Baſilii lectione numquam ſe receſſiſſe ait, ut non ex iis in virtute ſe profeciſſe animadverteret. *Cum orationes eas*, inquit, *quas de moribus & bene vivendi ratione ſcripſit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templumque Dei capax efficior*. Quid ergo de illis cenſendum, qui ad mores corrigendos non tantum non proſunt, ſed corrumpunt eos inſuper, mentemque ut venenum inficiunt! Impura impurorum hominum inſcripta innuo, verſus feſcenninos, carmina priapaea, & quidquid ad perdendas bonas mentes, infernalis genii afflatu, concitata poetarum quorundam, improborumque hominum libido, effundere & comminiſci ſolet. Et huiuſmodi tamen libri non tantum proponuntur adoloſcentibus ad legendum, ſed & commendantur. Et recte quidem hoc fieri, Leonhardus Aretinus (2) contendit, cuius num maior in aſſerendo impudentia, quam in probando, quod aſſerverat, ſtultitia fuerit, dubium mihi videtur. Ita vero ille: *Aſt nolunt*, inquit, *iſta miſceri, dicet mibi ſeverus quidam Cato, potiuſque relinquenda bona malorum metu, quam ſpe bonorum mala incurrant; itaque nec ipſe*

[1] *Orat. XX. in laudem Baſil. p.* 637.
[2] *De ſtudiis & litteris p.* 483. *ſeqq.*

BUDDEUS *ipse legam poetas nec aliis, ut legant, permittam: Ast Plato & Aristoteles legebant, quibus si te aut gravitate morum, aut intelligentia rerum anteponas, nullo modo feram. An tute aliquid discernere putas, quod illi non viderint? Christianus, inquit, sum, at illi suo more vixerunt: quasi vero honestas gravitasque morum non tunc eadem fuerit, quae nunc est, aut quasi non haec ipsa; vel etiam deteriora, in sacris reperiantur litteris?* Sed piget cetera addere, febriculosi hominis deliria, non impia tantum, sed & tam inepta & absona, ut male collocaretur, quod in illis refutandis consumeretur tempus. Ceterum non excludo illorum quoque, quos Moralistas vocant, commentationes, in quibus de matrimonio & castitate non raro ita praecipitur, ut nefanda crimina data opera docere voluisse videantur. Quo nomine Thomae Sanchezii de matrimonio opus, ipsorum Doctorum Sorbonicorum iudicio damnatum, frigide satis excusatur a Theophilo Raynaudo (1). Andream Naugerium, Paulus Iovius (2) refert, Valerii Martialis scriptis ob spurcitiem adeo infestum fuisse, *ut quotannis stato die Musis dicato, multa eius volumina tanquam impura cum execratione Vulcano dicaverit*. Quam vellem, ut omnes eiusmodi zelus incenderet, ut omnia ista lasciviae & libidinis monumenta in pulverem redacta, oculis mentibusque hominum tandem plane subducerentur. Nec possent pulchrius ullum aut perennius nomini suo tropaeum statuere, quod servatorum tot innocentium iuvenum gloriam, apud posteros quoque illis conciliaret. Ast latinae linguae cultui forte inserviunt eiusmodi scripta, acu-

[1] *In Erotem. de bonis & malis libris erotem. VII. n. 55.*
[2] *In elog. viror. illustr. p. 232.*

cumineque, & ingenio, omnes in sui admirationem convertunt. Certe Martialem hoc nomine laudat Iosephus Scaliger (1), a quo tamen, quae foede & obscoene dicta sunt, ea se praetermittere profitetur. *Ne Martialem quidem*, inquit, *transferre libet ad meliora: multa sunt eius epigrammata divina, in quibus est sermonis castitas & argumenti species luculenta. Alia foeda ne legerim, tantum abest, ut ad censuram vocem*. Alibi vero idem Scaliger, de Catullo, Tibullo atque Propertio verba faciens, optat quidem, ut pudoris rationem habuissent, ast ex hisce tamen fontibus hauriendam latinitatem, adeoque horum lectione quos latini sermonis nitor delectat, vix supersedere posse. In quo tamen eum & omnes, qui ita sentiunt, ratio maximopere fallit. Perinde ac si non aliis minus impuri, minusque obscoeni essent, ex quibus Romani sermonis cultus atque nitor peti posset. *Si animo circumspiciatis*, inquit Franciscus Sacchinus (2), *magistros, ex quibus latine discimus, quacunque agendum de re sit, exstare duces minime virtuti contrarios intelligetis*. Subiicitque idem ingentem numerum auctorum, ex quibus sermo latinus castus emendatusque hauriri possit, ut tamen periculum, corrumpendorum per eorum lectionem morum, neutiquam sit subeundum. Nec displicet consilium, quod post alios Io. Schefferus (3) suppeditavit, ut ex iis scriptoribus, qui obscoena quandoque admiscent, seligantur, seorsimque publicentur, quae a iuventute ci- BUDDEUS

G tra

[1] *Lib. VI. Poet. p.* 519.

[2] *In orat. de vitanda librorum moribus noxiorum lectione, subiuncta eius libello de ratione libros cum profectu legendi p.* 118.

[3] *De generosi nobilisque informatione litteraria p.* 553.

BUD-tra damnum legi possunt. Quicquid vero huius demum DEUS sit, virtutis semper potior esse ratio debet, quam sermonis. Quis felicior reputandus sapientiorque, qui pure & emendate loquitur, impuris cum sit moribus, an qui vitam moresque emendat sedulo, utut de linguae ornatu non sit adeo sollicitus? Miseri homines! quos suae salutis cura tam parum tangit, ut in verborum aut flosculorum quorumdam gratiam eam adducere in discrimen non dubitent. Ast nullum forte periculum inde metuendum? Quin audiant ipsum Aristotelem (1), qui istos conticescere iubet: *cum enim legislator*, inquit, *verborum obscoenitatem*, *ex civitate*, *si quid aliud eiicere debeat*, μάλιστα μὲν οὖν ἐκ τῶν νέων, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον, *tum maxime a puerorum auribus oculisque removere*, *ne quid tale vel loquantur*, *vel audiant*, addit rationem: ἐκ τοῦ γὰρ εὐχερῶς λέγειν ὁτιοῦν τῶν αἰσχρῶν γίνεται καὶ τὸ ποιεῖν συνεγγὺς, *ex turpiter enim loquendi licentia*, *sequitur & turpiter facere* (2). Nec enim per corruptae nostrae naturae indolem secus temere evenire potest. Qua de re si quis dubitet, eum exempla quoque virorum, huiusmodi librorum lectione a virtutis semita actorum in praeceps, publicisque scriptis tandem alios, ut cautius hic se gerant admonentium (3), rectiora facile edocere possunt. Prorumpunt utique magno impetu vel leviter irritati pravi affectus, hique rursus turpissima crimina progignunt. Irritari autem acrius vehementiusque nequeunt

[1] *Lib. VII. Polit. cap. XVII.*

[2] *Add. Edmundus Richerius in obstetrice animorum p.* 80. 81.

[3] *Vid. Hadriani Beverlandii de fornicatione cavenda admonitio, sive adhortatio ad pudicitiam & castitatem.*

queunt, quam librorum obſcoenorum lectione, ea, quibus concitantur, animo cogitationibuſque offerentium. Atque haec ethnicis quoque explorata fuere. Quantum vero chriſtiani nominis eſt dedecus, inter eos, qui illud praeferunt, reperiri, qui haec ſibi non perſuadeant, immemores monitorum ipſius Servatoris, Paulique apoſtoli, quibus ut non tantum obſcoenos, ſed & otioſos ſermones cane & angue peius fugiamus, ſerio nos obteſtantur. Procul itaque & Romanenſes, quas vocant, fabulae, faceſſant (1): quae utplurimum obſcoenis & libidinoſis narrationibus ſunt refertae, &, cum inſuper a magis neceſſariis incautos avocent, certiſſimamque bonis mentibus peſtem afferant, haud immerito ex litterato orbe proſcribuntur. Nugas ſcilicet & otioſorum hominum commenta legere iuvat, quia utilia & profutura, quae legamus, deſunt! Lepidi autem prorſus ſunt, qui prudentiae civili eas inſervire contendunt: quod tum demum diſcutere operae pretium fuerit, cum graves & elegantiſſimi, quibus abundamus hiſtorici, hiſce ineptiarum nundinatoribus locum fecerint. BUDDEUS

§. VII. Aſt ſunt & alii bonis moribus inimici libri, quos, eundo per rerum capita, indicabimus. Magici inter eos merito familiam ducunt, qui quo acrius interdum inconſultam quorumdam curioſitatem irritant, eo diligentius oculis animiſque iuvenum ſubtrahendi ſunt. Qui tempore Pauli apoſtoli περίεργα ſectati fuerant (2), ad ſaniorem mentem revocati, libros ſuos contulerunt, cunctoſque coram omnibus combuſſerunt. Hi numquam priori vitae genere tantum ſibi inuſſerunt

 de-

[1] *Vid. Molinaeus lib. III. de tranquill. animae cap. III. p. 351. add. Lipſius in notis ad lib. I. Polit. cap. X.*
[2] *Actor. XIX.* 8.

BUD-DEUS dedecus, ut non suo merito posteriori maiorem gloriam apud omnes sint consecuti: simul exemplum nobis praebuerunt, quam sedulo removenda sint, quae aut commissi sceleris refricare nobis memoriam, aut alios pellicere ad similia queant. Quam male autem sibi consulant, qui, sanioribus consiliis locum concedere renuentes, curiositati inconsultae frena laxant, vel Henrici Cornelii Agrippae (1) exemplo constat, qui de se ipso profitetur: *permultum temporis, & rerum in his vanitatibus olim contrivi: tandem hoc profeci, quod sciam, quibus rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicumque enim non in veritate, nec in virtute Dei, sed in illusione daemonum secundum operationem malorum spirituum, divinare ac prophetare praesumunt, & per vanitates magicas, exorcismos, incantationes, amatoria, agagima, & cetera opera daemonica, & idololatriae fraudes exercentes, praestigia, & phantasmata ostentantes, mox cessantia miracula sese operari iactant, omnes hi cum Iamne & Mambre & Simone Mago aeternis ignibus cruciandi destinabuntur*. Non temere tamen ut magici damnandi sunt libri, qui profundiora quaedam naturae arcana exponunt, vulgique excedere captum videntur. Quod ut moneam, innocentium quorundam virorum fatum me adducit, qui, quod plus ceteris in rerum naturalium perscrutatione saperent, magiae suspicionem apud imperitos subierunt: a qua tamen nonnullos peculiari commentatione feliciter liberavit Gabriel Naudaeus (2). De eiusmodi scriptis, quibus aut aperte, aut per cuniculos & ambages, ad atheismum via sternitur, idem censendum. Quam iuva-

va-

[1] *De incertitud. ac vanit. scientiarum cap. XLVIII. p. 182.*
[2] *De viris falso magiae suspectis.*

varet multos, illa non legisse: non profecto quod quicquam, quod momentum trahat, proferunt, cum utplurimum mediocriter docti, quas offundere intellectui isti homines adnituntur nebulas, discutere facile possint: sed quod pronior ad deteriora mens mortalium facilius ea admittat, quae novitatis quadam specie illis abblandiuntur. Sceptici quoque omnes, modo revera sceptici sint, huc pertinent, quippe per quos si staret, religio omnis morumque probitas, & honestas, iam pridem ex orbe universo esset proscripta. Quod qui accuratius secum expenderunt, illico in eam ingressi sunt sententiam, scepticismum esse sentinam omnium malorum (1). Quod omnino negari non potest, modo illos, qui, ad stultam dogmaticorum philosophorum fiduciam exagitandam, modeste de quibusdam rebus dubitant, non statim in hunc censum referas. Illis enim improbus ille scepticismus non magis exprobari potest, quam veteribus christianis, innocentissimis mortalium, praeter alia scelera, atheismus quoque obiectus fuit, (2) quemadmodum & recentiori aetate plurimi docti & probi viri perperam ut athei traducti fuerunt, & etiamnum hodie traducuntur, quorum innocentiae strenue vindicandae ut nonnulli cordati viri non defuerunt, ita nec deerunt in posterum, qui diligentius adhuc & accuratius eodem munere sint perfuncturi. BUDDEUS

§. VIII. Quaesitum etiam inter viros doctos fuit, num omnino fas sit, hominem christianum ethnico-

[1] *Vid. Petrus de Villemandy in Scepticismo debellato cap. II.*

[2] *Vid. Athenagoras in legat. pro Christianis p. 30.*

BUDDEUS rum libros voluere? Qui id abnuunt, Hieronymi (1) coram tribunali divino, ob assiduam Ciceronis lectionem vapulantis, exemplo, lippis etiam & tonsoribus noto, utuntur. Provocant iidem ad experientiam, qua constet, profanos utplurimum induere mores, quos profanorum scriptorum lectio occupat. Obiiciunt Bembos, Politianos, Bonamicos, Scioppios, profanorum scriptorum improbo amore ita captos, ut divinae litterae fere illis sorderent. Hos, inquiunt, inde retulerunt fructus, ut odis Pindaricis maius statuerent pretium, quam psalmis Davidis. Haec, ut non contemnenda prorsus sunt, sed ut caute hic nos geramus, merito nos commonefaciant, ita ut quoslibet scriptores ethnicos abiiciant, nondum a prudentioribus impetrabunt. De iis, qui obscoena, turpia, bonisque moribus inimica tradunt, non contendo: hos iam supra procul facessere iussi: sed de illis, qui aut historias narrant, aut ritus antiquos exponunt, aut de philosophia praecipiunt, vel ad linguas addiscendas viam muniunt, nobis sermo est. Ad hos qui accedit, eum moribus per christianae religionis sacra emendatis praeditum esse volo, ut discernere quodammodo noxia a profuturis queat, sciatque, quousque hisce immorari, quando referre pedem deceat. Qui enim promiscue omnes ad quaelibet studia librorumque utut per se innoxiorum lectionem admittunt, parum profecto pensi habent, rebus innocentissimis ad suam perniciem abuti hominum pravitatem posse. Sed qui, ita instructus & praemunitus, ad librorum etiam ab ethnicis scriptorum lectionem

se

[1] *Vid. Hieronymus ep. ad Eustoch. T. 1. opp. f. 76. add. Io. Conradus Dietericus in diatribe de usu & abusu scriptor. secular. p. 9.*

ſe confert, tantum abeſt, ut illi ullum inde immi- BUD-
neat periculum, ut maximum percipere uſum queat. DEUS
Quod cum Bembus, Politianus, aliique negligunt, mirum non eſt, quod quandoque in praeceps agantur, aſt ipſorum, non librorum culpa hoc fieri manifeſtum eſt. Emendatae autem purgataeque vitae homines, id quod ceteroquin difficile eſt, modum ſervare hic norunt, quod ceteris non aeque pronum eſt. Quod autem ad Hieronymum attinet, ſi vera ſunt, quae narrat, & ipſum limites, quos chriſtiani hominis officium hic ſtatuit, migraſſe arbitror, nec aliud quid ipſe innuit. Aſt ſi vera, inquam, ſunt. Eraſmus (1) enim fabulam vocat, quicquid huius narratur. Et videtur ſane Hieronymus ipſe non ſatis ſibi conſtare, cum mox ſomnium dicat, quod alibi ſomnium fuiſſe negat. Ceterum caute ethnicos quoſvis legendos, & per ſe conſtat, & peculiari opere Iulius Criſpus docuit. Vel philoſophi documento ſunt, quorum placita ſi ſecurius, quam, decet, aſſumantur, magnam chriſtianae religioni cladem inde inferri neceſſe eſt. Experta id iam eſt vetus eccleſia: hinc illa Tertulliani querela (2). *Viderint, qui Stoicum, Platonicum, & dialecticum chriſtianiſmum protulerunt: nobis curioſitate opus non eſt poſt Chriſtum Ieſum, nec inquiſitione poſt evangelium.* Non dicam de aliis, ne ſollicite multa conquiſiviſſe videar, nonne inconſulta & intempeſtiva librorum Platonis lectio multos in tranſvorſum egit? Poſſem, ſi opus eſſet, demonſtrare, Gnoſticorum, Valentinianorum, Manichaeorum, Marcionitarum, aliorumque foedos errores, ſi vera ſunt, quae de illis narrantur, ex Platonicae phi-

[1] *In vita Hieronymi.*
[2] *De praeſcript. adverſus haeret. cap. III.*

BUD- DEUS losophiae fonte promanasse. Multi doctores veteres, coeco Platonis amore abrepti, eiusque placitis nimium imbuti, talia effati sunt, quae in erroris suspicionem haud immerito eos adducunt. Et quid mirum? cum, perperam licet, iudicarent, a Platonis philosophia non multum christianam distare religionem. Qua in sententia ipsum Iustinum Martyrem (1), aliosque fuisse, constat. Quin nonnullos Platonis amor ita fascinavit, ut, ipsum Christum sua ex Platone hausisse, asserere non erubescerent. Quorum vesaniam peculiari libro, ut par erat, compressit Mediolanensium antistes, Ambrosius. Testis huius rei est Augustinus (2). *Quartam noster Ambrosius quaestionem solvit, calumniantibus, Platonis lectoribus & dilectoribus qui dicere ausi sunt, omnes Domini nostri Iesu Christi sententias, quas mirari & praedicare coguntur, de Platonis libris didicisse, quoniam longe ante humanum adventum Domini Platonem fuisse, negari non potest.*

§. IX. Si ergo animum rite praemunitum, suique non immemorem, nobiscum afferamus, profanorum scriptorum lectio adeo contemnenda non est, ut, si sobrie & pie instituatur, omnes quidem, maxime tamen illi quoque, qui divinis litteris operantur, insignem inde percipere fructum queant. Non is sum, qui divinarum litterarum cultoribus necessariam horum lectionem dicam, quod ineptum foret: utilem saltem illis esse contendo, quorum ratio, ut in hisce studiis aliquantisper commorentur, permittit. Atque id is demum abnuet, qui sine historiarum antiquorumque ri-

[1] *Apol. I. pro Christ. p. 40. add. Augustinus T. II. ep. LIII. n. 173. seqq. conf. quoque Lud. Coelius Rhodiginus lect. antiqu. lib. XXI. cap. XII.*
[2] *De doctr. christ. cap. XXVIII.*

rituum, ut & linguarum peritia, partim ab Ethnicis, partim a Iudaeis, si fontes spectes, petenda, cuncta plana satis, & intellectu facilia esse autumaverit. Iuvat quoque interdum miseram hominum, qui sapientiae regnum sibi vindicant, sortem cum Christianorum contendere felicitate, ut ad divinam benignitatem depraedicandam eo acrioribus stimulis concitemur. Extat Oratio Basilii Magni, *ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων*, *quomodo ex scriptis Gentilium utilitatem capere debeamus*, qua ex instituto id egit, quod hic volumus. *Siquidem*, inquit (1) ibi inter alia, *aliqua doctrinarum mutua est affinitas, admodum utilis erit earum* (secularium litterarum) *cognitio: sin minus attamen inter se contendere non parum confert ad confirmationem potioris. Sed & si utramque doctrinam alicui rei adsimilaveris, commodam forte imaginem habebis. Sane quemadmodum plantae virtus propria est, maturo fructu turgere; addunt autem aliquid decoris folia ramis circumiecta: ita animae praecipuus quidem fructus est veritas*, (revelata) *non tamen ingratum est, externam sapientiam cingere & circumponi instar foliorum, cum tegumentum, tum speciem non inanem fructui praebentium*. Praeclare rem omnem effert, & id, quod primo, quodque secundo loco tractari debeat, designat. Falluntur utique turpiter, qui tum quorumvis, tum praecipue ethnicorum scriptorum lectione ita delectantur, ut ad divinam gloriam veritatisque coelestis ulteriorem investigationem, commendationemque, & hinc profluentem morum emendationem cuncta non referant. Quicquid igitur hinc petitur, ornamentum saltem est, aut instrumentum, fructum sola scriptura sacra

BUDDEUS

[1] *P.* 529.

BUDDEUS cra nobis exhibet. Et ita capiendum, quod Gregorius Nazianzenus ait (1): *Illud inter omnes sanae mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona primarium locum tenere, non quidem hanc solum nobiliorem & nostratem, sed istam quoque externam, quam multi christiani, ut insidiosam & periculosam, & a Deo avertentem repudiant*. Hisce suffragatur Augustinus (2): *Sicut Aegyptii non solum idola habebant & onera gravia, quae populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem quae ille populus exiens de Aegypto sibi potius, tanquam ad usum meliorem, clanculo vindicavit: sic doctrinae omnes gentilium non solum simulata & superstitiosa figmenta, gravesque sarcinas supervacanei laboris habent, quae unusquisque nostrum duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, &c.* Provocat deinde Augustinus ad exempla: *Quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nonne adspicimus, quanto auro & argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suavissimus, & martyr beatissimus: quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de vivis taceam?* Possem idem Clementis Alexandrini (3), Hieronymi (4), Socratis (5), Lactantii (6), aliorumque testimoniis com-

[1] *L. sup. cit.*
[2] *De doctr. christ. lib. II. cap. XI.*
[3] *Lib. I. strom. p. 41.*
[4] *Epist. XXXIV.*
[5] *H. E. lib. XIII. cap. XIV.*
[6] *Diu. Inst. lib. VII. cap. VII. add. Philippus Melanchthon in praefat. T. II. declam. it. Io. a Wowern de polym. cap. XXVI. n. 4.*

comprobare, si id nunc agerem, & non alii iam pridem id praestitissent. Fateor tamen, plerosque patrum eodem morbo laborasse, quo hodie plurimi laborant, & secularium litterarum studiis ethnicorumque lectioni, plus quam christianum decebat, tribuisse, uti nonnullis bene observatum est. BUDDEUS

§. X. Tertium medium proficiendi in litteris, ingeniumque rite excolendi, est meditatio. Vana & inutilis sine ea omnis est lectio. Quin meditationi omnia tribuit illud Periandri oraculum: *μελέτη τὸ πᾶν.* Uti ergo figuli, celerrima rotae & manus concitatione, in dissimiles & prope infinitas imagines mollioris argillae massam transmutant: simili modo universa, quae ex quotidianae eruditionis, consuetudinis & lectionis tritura cumulamus, in varios usus acriter ratiocinando commutare oportet, paria paribus, contraria contrariis, praeterita praesentibus opponendo, rerumque omnium causas & varios eventus, accurate explorando. Eleganter hunc in modum hac de re disserit Edmundus Richerius (1). Nimirum nec ad corporis robur firmamque valetudinem, cibos multos mandisse, neque ad magnam eruditionem multa legisse, quicquam confert, si haec multa cogitatione in succum sanguinemque non convertantur. Quin obest nonnunquam lectio, quae meditatione non digeritur, & quo minus veritatem, quam omnes eruditi ut finem scopumque praefixum sibi habent, & ad quam contendunt, assequamur, obstat. Contingit quippe, ut, quo magis rerum varietate memoria repleatur, eo magis imaginandi vis ipseque intellectus he-

[1] *In obstetrice animor. cap. IX. p. 248. add. Gerhardus Io. Vossius de imitat. poët. cap. III. §. V. & cap. V. per integr.*

BUD-DEUS hebescat, & plane iners fiat, ut, quando etiam velit, res arduas atque difficiles iusta meditatione prosequi, inque intimos recessus penetrare, nequeat. Obstat deinde & copia rerum, menti ex intempestiva lectione sive ordine obversantium, quas ita, ut decet, evolvere & explicare, non cuivis concessum est. Accedunt praeiudicatae opiniones, quibus inficiuntur, quibus lectio utramque in eruditione paginam facit, nec accurata meditatione temperatur. Namque, ut alia taceam, aliorum plerumque, praesertim veterum auctoritati, plus quam decebat, deferunt, quod rationum momentis destituti, testimonia & documenta tamen scriptorum, quibus assertis quibuslibet fidem faciant, numquam desint. Unde tandem eo deveniunt, ut non tam de rebus, quam doctorum virorum sententiis sint solliciti, omneque tempus in eo ridicule consumant, ut resciscant, quid Plato, quid Aristoteles, quid Epicurus senserit. Quod aut ob monumentorum defectum, aut sermonis, quo isti usi sunt, obscuritatem, aut frustra omnino, aut aeque difficulter exquiritur, quam rerum ipsarum natura indagatur. Interim si tandem quibusdam tam felicibus esse liceat, ut, quid alii statuerint, exploratum habeant, ipsi quidem, a veritate adhuc utplurimum longissime remoti, nihil aliud sciunt, quam viros quosdam doctos ita de re ista existimasse. Haec & alia mala illos comitantur, qui, meditatione neglecta, tantum ex aliis sapere pulcrum ducunt. Quod cum abnuere nemo queat, mirari quis possit, qui tandem fiat, ut nihilo secius quotidie hic peccetur, & plerique eruditorum ad hunc scopulum naufragium faciant? Malebranchius (1) varias eius rei excogitavit rationes, quibus praeclare fontem huius mali

[1] *De inquir. verit. lib. II. par. II. cap. IV.*

mali mihi detexisse videtur. Utique enim, ut recte Buddeus iudicat, ignavia saepius obstat, efficitque, ut multi meditandi laborem subterfugiant. Accedit difficultas meditationis, praesertim apud illos, qui a tenera aetate mentem suam ad meditandum, & promte ratiocinandum, non assuefecerunt. Paucissimi etiam perspectum habent, quam necessarium sit, meditando ad prima principia cuncta deducere, fundamentisque probe iactis, cetera deinceps superstruere; plerique contra verosimili & perfunctoria rerum cognitione contenti, ibi subsistunt, & in profundiora, & a sensibus remotiora, se immittere renuunt. Nonnullos etiam vana ambitio in transvorsum agit. Nihil aliud nempe in votis habent, quam ut in eruditorum referantur censum, ut viri πολυμαθέστατοι & librorum helluones audiant. Hoc facilius lectione obtinent, per quam brevi temporis spatio talia congerunt, quae fucum imperitioribus faciant. Sunt &, qui inconsulta antiquitatis veneratione abrepti, a regia via aberrant. Persuadent sibi, veteres longe acutius vidisse recentioribus, adeoque quicquid illi dixerint, asseruerintque, hoc sine contradictione esse comprobandum. Unde non alia investigandi veritatem via ex illorum sententia esse potest, quam assidua librorum lectio, qua in sententiam veterum manuducamur. Perperam quidem. Enimvero legendi sunt veteres, nec contemnendi recentiores: sed utrique semper ad rectae rationis normam serio sunt exigendi.

§. XI. Hoc unicum superest, ut ingenium probe exculturus ordine quoque procedat. Hunc qui negligit, hoc demum agit, ut post prolixas ambages, & infinitos errores, intelligat, aliam sibi viam ingrediendam

BUDDEUS dam fuisse. Quare & Galenus (1), methodum ac ordinem adolescentibus ad litterarum studia accessuris cumprimis quoque commendavit, exemplo naturae, quae nihil absque ordine meditata est, vel effecit unquam. Propterea Plato, observante Gabriele Naudaeo (2), ordinem esse dicebat *scientiarum ac artium omnium formam*: & Socrates se eius libenter, *tanquam alicuius Dei, vestigia* secuturum asseruit, *qui recte possit distribuere. Imo vero*, ita pergit Naudaeus, *quemadmodum nisi debito tempore occationes, repastinationesve, & tertiationes (quae methodus est agricolarum) campis adferantur, nisi paululum interquiescere permittantur, caelique diversas tempestates opportune excipiant, quantuncumque sua natura fertiles sint & uliginosi, ipsi tamen pro frumento rubos, pro siligine sentes, pro tritici deliciis infelix lolium & quisquilias proferent: pari modo iuvenis animus nihil unquam egregium in studiis praestare poterit, nisi prius mentem suam a confusione liberet, & medicorum instar [qui liquida solidis, & coctu facilia in stomachum praemittunt] a facilioribus incipiendo, viam sibi ad difficiliora muniat, omnia suaviter disponens, artesque & scientias per partes addiscens, absque ulla aberratione*. Intellexerunt illud puto viri eruditi, qui, certamine velut inito, de methodo & ratione discendi commentati sunt (3). Quorum nimia profecto laboramus copia, ut, si quis omnes evolvere prius velit, quam ad rem ipsam se accingeret, illi longior futura

[1] *Loco supra cit.*
[2] *In syntagm. de studio liberali cap. VII. p.* 588.
[3] *Vid. Morhof. in polyhist. litterar. lib. II. cap. VII. per integr.*

tura ſit, quod ille ait, μέθοδος, quam ὁδός. Nos itaque miſſis, quae alii hac de re commentati ſunt, quorum nunc nec adprobare, nec vituperare conſilia animus eſt, paucas regulas, a noſtro inſtituto non alienas, magnam, qua ordinem, qua rem ipſam utilitatem, ut ſperamus, omnibus allaturas ſubnectemus, iiſque noſtrae tractationi imponemus finem. BUDDEUS

Prima haec ſit: *Rite in litteris profecturo ordiendum eſt ab emendatione voluntatis*. Cauſſa ex ſupra allatis patet. Longe felicius non tantum intellectus vitia corriguntur, emendata voluntate; ſed ſi huius correctio intermittatur, aut differatur, ipſa rerum variarum cognitio deinceps ſaepius obſtat, quo minus vitia voluntatis aut perſpiciantur, aut pro vitiis agnoſcantur, aut facile voluntas ab iis repurgari poſſit. Atque hoc eſt, quod regum omnium ſapientiſſimus innuit (1), quando, *timorem Domini initium ſapientiae eſſe*, dicit.

Secunda regula: *Methodus breviſſima non ſemper eſt optima*. Delectamur ſtudiorum compendiis, nec immerito, ſi maximis commodis nos non privent. Ineptus eſſet, qui longiori via ad urbem, quam petit, contendere mallet, quam breviori. Aſt ſi in hac negligenda multa & praetermittenda eſſent, quae uſui eſſe poſſent, reprehendi iure a nemine poſſet, ſi longiorem illi praeferret. Ignavia, vel quidvis potius, quam prudentia dicenda eſt, quae rerum ſtudiorumque compendia ita ſectatur, ut, quae inde ſequantur incommoda, parum penſi habeat.

Reg. tertia: *Nimia feſtinatio maximopere nocet*. Canes feſtinantes coecos parere catulos, iam pridem ſapientum effatum fuit. Extinguitur nimirum per eam haud

[1] *Prov. I. 7. add. Iob. XXVIII.* 28. & *Pſ. CXI.* 10.

BUDDEUS haud raro vis ingenii, & suffocatur, ut tum, cum maxime requiritur, laboribus perferendis pares esse nequeant. Haud raro &, quod peregrinatoribus nimium festinantibus evenire solet, praetervolant, quae addiscenda prae ceteris erant. Taceo, quod nimia festinatio non eum finem, ad quem collineare unice debebamus, nobis constitutum esse, sed aut ambitione, aut simili morbo mentem laborare, arguat. Accedit, quod quae prima vice ardua & inaccessa videntur, si insistamus, iterumque & saepius ad ea redeamus, plana, pervia atque facilia tandem evadant. Quod enim Crassus ille apud Ciceronem (1) autumavit: *nisi quod quisque cito potuerit, nunquam omnino posse perdiscere* falsum est, & experientiae repugnat, & rectissime peculiari oratione confutatur a Dionysio Petavio (2).

Reg. quarta: *Obscuris non est inhaerendum.* Falluntur enim, qui putant, ea planis & perspicuis praestare. Nimirum, ut navigantes scopulos, & pedestri itinere progredientes loca salebrosa & praecipitia, summo studio evitant: ita & iis, qui litteris incumbunt, committendum non est, ut minori uti in rebus suis prudentia videantur. Idque eo magis, quod experientia doceat, multos quotidie ad eiusmodi scopulos allidi, & sperato fine excidere. Obscura namque reconditae sapientiae speciem mentiuntur, ideoque incautis & imperitis facile imponunt. Nonnullos obscuro dicendi genere magnopere delectari videas, non aliam ob causam, quam ut magnae & reconditae eruditionis opinionem aliis iniiciant. Id quidem callide, sed imprudenter illi, qui vana ista specie eruditionis capti, praetermissis claris & perspicuis, obscura demum

ac

[1] *Lib. III. de orat. n. XXIV. p. 279.*
[2] *Orat. IX. p. 194. seq.*

ac inaccessa; quae rimentur & perscrutentur aucupantur. Quo ipso operam ludunt, aut si tandem multo sudore tegumenta & involucra removeant, nihil aliud inveniunt, quam quae longe facilius, & citra ambages, si per plana ire volupe fuisset, addiscere potuissent. BUDDEUS

Reg. quinta: *Nec rara & curiosa praeferenda sunt quotidianis, & ubique obviis.* Est quippe hoc mortalium vitium, ut ante oculos posita non curent, remota semper concupiscant. In litterarum studiis autem ingens plerisque hinc obiicitur impedimentum. Scopulus hic in isto itinere non minori diligentia declinandus, quam prior. Sin quis incautus & praeceps naturae pravitatem sequatur, cum Phrygibus tandem sero sapiet, intelligetque, in magno eruditionis apparatu rudem se imperitumque earum rerum esse, quas primo loco, precipuaque cura, condiscere oportuisset. Perinde isti homines se gerunt, ac delicatuli quidam, solidiorem quotidianumque cibum fastidientes, deliciasque consectantes, quibus tantum abest, ut corpus iusto robore fulciatur, ut morborum contra variis insultibus exponatur.

Reg. sexta: *A minutiis & quaestionibus otiosis ubique nobis sedulo diligenterque temperemus.* Quis enim peregrinatorem, qui saepius subsistit, ut nugis animum pascat, anilesque narratiunculas auscultet, laudet? Perinde ac si breve admodum ad sapientiam iter esset, quod cuivis aliud etiam agenti nullo labore emetiri liceret: quod tamen sapientum omnium confessione longum & arduum, & multis circumseptum difficultatibus est, ut illis, qui rite illud conficere cupiunt, frivolis & non necessariis neutiquam sit immorandum.

BUDDEUS Reg. ſeptima: *Rationis imbecillitatem & pravitatem ubique agnoſcamus*. Quo magis enim hanc cognitam exploratamque habemus, eo acrioribus ſtimulis ad veram ſapientiam, precibus ſubmiſſis a Numine impetrandam, compellemur. Contra qui rationi nimium, etiam qua res naturales civileſque, tribuunt, cum fidenter, quae poſita ſemel a ſe ſunt, tueantur, erroriſque ſecuri, ſub examen ea ſerio revocare detrectent, non tantum graviſſimis erroribus ſe facile induunt, ſed pertinaciter quoque illis inhaerent, ut iis liberari vix ullo negotio queant. Paucis, qui legi noſtræ obtemperant, modeſti ſunt, nihil temere defendendum ſuſcipiunt, aliorum placita; praeiudicatis opinionibus vacui, non facile reſpuunt, ſed ea cum ſuis conferunt, & ubique veritati ſincero animi affectu litant. Qui non obtemperant, facile adducuntur, ut ſibi perſuadeant, ſe errare non poſſe, praeſidentes ſunt, aliorum opiniones aut ſine examine repudiant, aut praejudiciis praepediti verum diſcernere a falſo nequeunt, & ita veritatis quam ubique obtendunt, poſſeſſione excidunt.

Reg. octava: *Quae intellectum iudiciumque perficiunt, magis conſectanda ſunt, quam quae imaginandi vim iuvant: & baec rurſus praeferenda ſunt illis, quae ad memoriam tantum pertinent*. Sed addendum, niſi ex officio muneriſque lege, aut alia ratione, certum genus ſtudiorum colendum tractandumque ſit, quod unius facultatis vim omnem ſibi vindicet, Ceteroquin ſi mentis facultates inter ſe conferantur, nemo non iudicio primum tribuet locum. *Licet enim*, ut recte Io. Schefferus (1) pronunciat, *& ingenii*

(1) *De genereſi nobiliſque informat, litteraria p. 465.*

genii dotes sint necessariae, & memoriae facultas commendabilis, iudicii tamen vis est maxima ad expedienda negotia umana. Quare ceteris quidem possumus nonnunquam carere, at iudicio si fuerimus destitui, quicquid ingenio vel memoria valebimus, incassum erit & turbabit aliquando magis, quam iuvabit. Manifestum praeterea est, in rerum sublimium abstrusarumque quas circa praestantissimae artes occupantur, investigatione, intellectus iudiciique vim unice eminere, quin per imaginationem impediri saepius atque corrumpi. Unde Malebranchius (1) in eo fere totus est, ut imaginationem cohibendam coercendamque suadeat, ne intellectus lumini officiat. Iubet itaque etiam, ut nobis temperemus a lectione ejusmodi librorum, qui vim istam ingenii excitant nimium atque movent, quam in classem Senecam & Tertullianum refert. Quo iure haec ita asserantur, dispicere nunc non licet: id certum, erroribus multis viam praecludere, qui has mentis operationes probe secernunt intellectumque diligentius, quam imaginationem colunt. De memoria res in confesso est, cum, qui ea ad admirationem usque valent, ast dirigere quae ea complexi sunt, redigereque in ordinem & imaginandi facultate illustrata cum aliis communicare nesciunt, eruditorum censu non veniant. Similes sunt animalibus, quæ caveis inclusa circumferuntur, omniumque oculos in se convertunt, ex quibus tamen nemo commodum ullum percipit. BUDDEUS

(1) *Lib. II. part. III. cap. II. seqq.*

F I N I S.

